

SESSİZ DEVRİM

Türkiye'nin Demokratik Değişim
ve Dönüşüm Envanteri

2002-2012

Güncellenmiş 2. Baskı

T.C. BAŞBAKANLIK
KAMU DÜZENİ VE GÜVENLİĞİ MÜSTEŞARLIĞI

SESSİZ DEVRİM

Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri

(2002-2012)

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4

Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Aralık 2013

ISBN: 978-975-19-5904-1

Başbakanlık

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı

Demokratikleşme Politikaları Çalışma Grubu

2013

İÇİNDEKİLER

Önsöz, Recep Tayyip ERDOĞAN, Başbakan	9
Sunuş, Beşir ATALAY, Başbakan Yardımcısı	13
Takdim, Ulvi SARAN, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı	17
GİRİŞ	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
2002-2012 DÖNEMİ DEMOKRATİKLEŞME SÜREÇLERİ	27
TÜRKİYE’NİN YAKIN DÖNEM DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI SERÜVENİ	
1961 ve 1982 Anayasaları	31
Vesayet Sorunu	32
Hukuk Devleti ve Yargı	33
Demokrasi Standardının Yükseltilmesi, Vesayetin Aşılması ve Sivilleşme	34
Demokratikleşme Süreçlerinde Avrupa Birliği’nin Rolü	38
GÜVENLİK PARADİGMASININ DEĞİŞTİRİLMESİ	
Olağanüstü Halin Kaldırılması	44
Devlet Güvenlik Mahkemelerinin ve Özel Yetkili Mahkemelerin Kaldırılması	46
Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’nin Başlatılması	47
Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı’nın Kurulması	48
Vatandaşlıktan Çıkarılanlara Haklarının İadesi	49
Gündelik Hayatın Kolaylaştırılması	49
Yerleşim Birimlerine Eski İsimlerinin İadesi	49
Vatandaşa Güvensizliğin Aşılarak Bürokrasinin Azaltılması	50
SİVİL GÖZETİM VE DENETİM ALANINDA ATILAN ADIMLAR	
Cumhurbaşkanı’nın Halk Tarafından Seçilmesi	56
MGK Genel Sekreterinin Sivil Olmasının Önünün Açılması	58
Askeri Yargının Yetki Alanının Daraltılması	58
EMASYA Protokolü’nün Kaldırılması	59
Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Askeri Üye Uygulamasına Son Verilmesi	60
Yüksek Askeri Şura Kararlarına Karşı Yargı Yolunun Açılması	60
12 Eylül Darbecilerini Yargılama Yolunun Açılması	61
TBMM Bünyesinde Araştırma Komisyonları’nın Kurulması	62

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ	
ALANINDA ATILAN ADIMLAR	65
İşkenceye Sıfır Tolerans Politikası	70
Faili Meçhul Cinayetler Dönemine Son Verilmesi	71
Mafya ve Çetelerin Ülke Gündeminden Çıkarılması	72
Ölüm Cezasının Kaldırılması	72
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Dayalı Olarak Yargılamanın Yenilenmesi Yolunun Açılması	73
Temel Haklara İlişkin Uluslararası Andlaşmaların İç Hukuka Üstünlüğünün Kabulü	74
Bilgi Edinme Hakkının Kabulü	74
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Uygun Bir Örgütlenme Özgürlüğünün Sağlanması	75
Toplantı ve Gösteri Hakkının Kullanılması İmkanlarının Genişletilmesi	76
Azınlıklara Ait Cemaat Vakıflarının Mülk Edinmelerinin Kolaylaştırılması ve Özgürlük Alanlarının Genişletilmesi	76
Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Getirilmesi	78
Yargısal Denetim Kısıtlamalarının Kaldırılması	79
Siyasi Partilerin ve Milletvekilliğinin Daha Güvenceli Hale Getirilmesi	80
Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Kurulması	81
Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kurulması	82
Çocuk Haklarının Güçlendirilmesi	83
Kadın Haklarının Güçlendirilmesi	83
Orantısız Güç Kullanımının Cezasının Artırılması	85
Gözetli Koşullarının (Şüpheli Haklarının) İyileştirilmesi	86
BM ve Avrupa Konseyi Standartlarını Karşılamayan Cezaevlerinin Kapatılması	86
Tutuklu ve Hükümlülere Yakınlarının Cenazesine Katılma ve Ağır Hastalık Durumlarında Ziyaret İmkânı Getirilmesi	86
YARGI REFORMU	89
Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Yapısının Demokratikleştirilmesi	92
Anayasa Mahkemesi'nin Daha Demokratik ve Çoğulcu Bir Yapıya Kavuşturulması	94
İfade Hürriyeti ve Basın-Yayın Özgürlüğünün Güçlendirilmesi	95

Adil ve Hızlı Yargılama Amacına Yönelik İyileştirmeler	96
Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Güçlendirilmesi İçin Özgürlükler Hakimi Düzenlemesi	96
Aile Mahkemelerinin Kurulması.	97
Denetimli Serbestlik Uygulamasının Kapsamının Genişletilmesi . . .	97
KÜLTÜREL HAKLARIN GENİŞLETİLMESİ VE EĞİTİM ALANININ DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ ALANINDA ATILAN ADIMLAR	99
Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi, Geliştirilmesi ve Yayını İmkanı	103
Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlülerin Yakınlarıyla Anadillerinde Görüşebilmelerinin Mümkün Hale Getirilmesi .	104
Vatandaşlarımızın Çocuklarına Arzu Ettikleri İsimleri Verebilmelerinin Önündeki Engellerin Kaldırılması. . .	104
Üniversitelerde Farklı Dil ve Lehçelerle İlgili Akademik Araştırmalar Yapılabilmesi, Enstitü Kurulması ve Seçmeli Ders Konulabilmesi	105
Farklı Dil ve Lehçelerde Siyasi Propaganda Yapılabilmesi.	106
Sinema, Video ve Müzik Eserlerine Yönelik Yasakların Kaldırılması . .	106
Farklı Dillerdeki Kültürel Faaliyetlere Destek Verilmesi	107
Kamu Hizmetlerinden Yararlanmada Kürtçe Tercüman İstihdamı ve Çağrı Merkezlerinin Kurulması	107
Mel'elerin (Yerel Din Adamlarının) Devlet Tarafından İstihdamı . . .	108
Eğitim Sisteminin Demokratikleştirilmesi	108
Üniversitelerin Sayısının ve Yüksek Öğretime Ayrılan Kontenjanların Artması	111
Üniversite Sınavlarına Girişte Uygulanan Farklı Katsayı Uygulamasına Son Verilmesi.	112
Üniversitelerde Kılık-Kıyafet Serbestliği	113
Milli Güvenlik Bilgisi Derslerinin Kaldırılması	114
SOSYO-EKONOMİK ALANDA ATILAN ADIMLAR	115
Makro Ekonomik Göstergeler ve Ekonomik Kalkınma.	119
Sağlık Alanında Atılan Adımlar	123
Sosyal Güvenlik Alanında Atılan Adımlar.	126
Havalimanlarının, Havayolu Trafığı ve Yolcu Sayısının Artması	127
Bölünmüş Yolların Artırılması ve Karayolu Trafığının Rahatlaması . . .	128
Demiryolu Ağı Uzunluğunun Artırılması ve Hızlı Tren Projeleri	129
Toplu Konut Projelerinin Yaygınlaştırılması	129
Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)	130

Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) . . .	131
Sosyal Destek Programı (SODES)	132
Kalkınma Ajansları	132
Yoksullukla Mücadele ve Kapsayıcı Sosyal Yardım/Destek Uygulamaları	133
Şehit Yakınları, Gaziler ve Terör Mağdurlarına Yönelik Atılan Adımlar	137
Engellilerin Hayatlarını Kolaylaştırmaya Yönelik Atılan Adımlar . . .	138
Dezavantajlı Gruplara Yönelik Pozitif Ayrımcılık Uygulamasının Genişletilmesi	141
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Yönelik Kamu Yatırımlarının Artması	142
Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Eylem Planı İle Bölgedeki Refahın Artması	143
Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi	144
Terör Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesi	145
YEREL YÖNETİMLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ ALANINDA	
ATILAN ADIMLAR	147
Yeni ve Çağdaş Bir Yerel Yönetimler Mevzuatı	150
Demokrasinin Yerel Düzeyde Güçlendirilmesi Amacıyla Büyükşehir Belediye Sınırlarının Yeniden Düzenlenmesi	153
SONUÇ	155
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE'NİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM ENVANTERİ (2002-2012) . . .	161
2002	165
2003	173
2004	187
2005	195
2006	201
2007	207
2008	211
2009	215
2010	221
2011	231
2012	237
2013	247

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
BELDES	: Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
EMASYA	: Emniyet, Asayiş, Yardımlaşma Protokolü
HMK	: Hukuk Muhakemesi Kanunu
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İYUK	: İdari Yargılama Usul Kanunu
KDRP	: Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KÖYDES	: Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi
M	: Madde
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
SODES	: Sosyal Destek Programı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
YAŞ	: Yüksek Askeri Şura
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

ÖNSÖZ

Son 10 yılda, milletimize ve ülkemize olan eksilmez sevdamızla her alanda çok büyük hizmetler, çok büyük yatırımlar ve köklü reformlar gerçekleştirdik. Hiç şüphesiz, 10 yıl içinde Türkiye'ye kazandırdığımız hizmetler arasında demokratik reformların ayrı ve özel bir yeri var. Türkiye'nin daha demokratik, daha özgür, daha müreffeh, huzurlu ve güvenli bir ülke olması için attığımız adımlar, ülkemizin çehresini değiştirdi. Demokratikleşme adımları ekonomiyi, dış politikayı, sosyal hayatı doğrudan etkileyerek ülkenin her alanda güçlü şekilde büyümesine destek oldu.

Bizim köklü ve kadim geleneğimiz, Şeyh Edebali'nin en güzel şekilde ifade ettiği, "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın" ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Devlet insan için vardır, insana hizmet için vardır. İnsanına değer vermeyen, insanını öteleyen, dışlayan, vatandaşları arasında ayırım yapan, kendini vatandaşına karşı koruma altına alan bir devlet, hizmet üretemez, hakları güvence altına alamaz, ülkeyi büyütemez ve refahı tesis edemez. Devlet, kendini halkının karşısında konumlandıran bir varlık değil, halkıyla varolmak zorunda olan, halkına hizmetle mükellef olan bir yapıdır.

Son 10 yılda, devleti milletin hizmetkarı yapabilmek, devlet ile millet arasındaki güven sorununu ortadan kaldırmak yani devletle milleti kucaklaştırmak için çok büyük gayretlerimiz oldu. Bu süreçte, "demokrasi ve kalkınma yerelde başlar" anlayışıyla yerel yönetim reformunu gerçekleştirdik. KÖYDES, BELDES, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon, SODES programı, terör mağdurlarının zararlarının tazmin

edilmesi gibi projelerle sosyo-ekonomik alanda önemli adımlar attık. Sağladığımız teşviklerle bölgeler arası gelişmişlik farklarını da ciddi ölçüde azalttık; refahı en küçük yerleşim birimlerimize kadar yaygınlaştırdık.

Bu süreçte, kalkınma hamlelerimize paralel olarak terörle mücadele, demokratikleşme ve hukuk alanlarında her biri “sessiz devrim” olarak adlandırılan dev adımlar attık. Ne güvenlikten ne de demokrasiden ve özgürlüklerden taviz verdik. Toplumsal barışı tesis etmek için ezber bozan bir yaklaşımı esas aldık ve yeni bir “güvenlik paradigması” geliştirdik. Olağanüstü hal uygulamasına son verdik. Devlet Güvenlik Mahkemelerini ve Özel Yetkili Mahkemeleri kaldırdık. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nı kurduk. En önemlisi de “Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci” adını verdiğimiz toplumsal barış girişimiyle bir zihniyet devrimini gerçekleştirdik.

Bu devrimle kendi vatandaşını tehdit olarak gören devletçi yaklaşım yerine, farklılıkları zenginlik olarak kabul eden, vatandaşı ve vatandaş hizmeti esas alan bir anlayışı yürürlüğe koyduk. Farklı dil ve lehçelerin her düzeyde öğretilmesine, aynı şekilde farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda ve yayın yapılabilmesine imkan sağladık. Cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla anadillerinde görüşebilmesini mümkün hale getirdik. Vatandaşlarımızın kamu hizmetlerinden daha etkin yararlanabilmesi için farklı dil ve lehçelerde tercüman istihdamı sağladık.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında da günümüz dünyasında geçerli kriterleri esas alan düzenlemeler yaptık. Bu çerçevede, “ışkenceye sıfır tolerans” politikası izledik. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına dayalı olarak yargılamanın yenilenmesi yolunu açtık. Bilgi edinme hakkını getirdik. Örgütlenme özgürlüğünü genişlettik. Siyasi partilerin faaliyetlerini güvence altına aldık. Kamu Denetçiliği Kurumu'nu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nu kurduk.

Kamu reformları kapsamında yargı alanında da çok önemli düzenlemeler yaptık. Yargıya hakim olan vesayetçi anlayışı yıkarak

yerine çok daha sivil, çok daha özgürlükçü bir yapıyı tesis ettik; güçlünün hukuku yerine, hukukun gücü ilkesini yerleştirdik. Anayasa Mahkemesi'nin ve Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısını değiştirerek daha demokratik bir biçime dönüştürdük. Adil ve hızlı yargılama amacına yönelik iyileştirmelerin yanı sıra Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkını getirdik. Müdahale dönemi eseri olan 1982 Anayasasındaki vesayetçi maddelerin özünde ciddi değişiklikler yaparak, halkımızın da desteğiyle, demokrasi standartlarımızı daha da yükselttik.

Yine, Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısının değiştirilmesi, askeri yargının yetki alanının daraltılması, EMASYA Protokolü'nün kaldırılması, bazı kamu kurum ve kuruluşlarındaki askeri üye uygulamasına son verilmesi, Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolunun açılması, 12 Eylül darbecilerini yargılama yolunun açılması, TBMM bünyesinde araştırma komisyonlarının kurulması gibi adımlar sivilleşme alanında gerçekleştirdiğimiz reformlar arasında yer aldı.

Bütün bu köklü reformlar, sivilleşme ve demokratikleşme hamleleri neticesinde çok daha güçlü, çok daha zengin, çok daha mamur, çok daha demokratik, çok daha özgür bir Türkiye'yi inşa ettik. Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşabilmesi, bölgesinde ve dünyada çok daha etkin, çok daha itibarlı bir konuma yükselmesi, "Yeniden Büyük Türkiye" için reformlarımızı kararlılıkla sürdürmeye devam edeceğiz. İnanıyorum ki, Türkiye, gerekli değişim ve dönüşümü, gerekli reformları gerçekleştirdiği müddetçe bölgesinde çok daha önemli bir aktör haline gelecek; güçlü ekonomisi, ileri demokrasisi ve aktif dış politikasıyla dünyanın yükselen yıldızı olmayı sürdürecektir.

Elinizde bulunan bu kitapçık, 2002-2012 yılları arasında gerçekleştirdiğimiz ve "sessiz devrimler" olarak addedilen köklü kamu reformlarımız hakkında bir envanter sunmaktadır. Bundan sonraki reform süreci için bir yol haritası niteliği taşıyan bu önemli çalışmanın, gelecek kuşaklar için önemli bir kaynak, önemli bir referans teşkil edeceğine inanıyorum. Bu vesileyle, reformların hazırlanmasında

ve uygulanmasında emeği geçen tüm kurumlara ve kişilere en içten şükranlarımı sunuyorum. Aynı şekilde, bu kitapçığın hazırlanmasına katkı sağlayan tüm kurum ve kişileri de kutluyorum.

Gelecek nesillere çok daha güçlü, çok daha müreffeh bir Türkiye emanet etmek umuduyla...

Recep Tayyip ERDOĞAN

Başbakan

SUNUŞ

2002-2012 dönemi, Türkiye’de demokrasi ve insan haklarının güçlendirilmesi bakımından çok müstesna bir zaman dilimidir. Gerçekten de geride bıraktığımız on yıllık sürede, demokrasimizin sağlam ve kalıcı bir zemine oturtulması, her kesimden insanımızın temel hak ve özgürlüklerden en geniş şekilde yararlanması açısından oldukça önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar, devlet ile toplum arasındaki mesafeyi kısaltan, başka bir ifadeyle milletimizin devletine güvenini pekiştiren adımlardır. AK Parti iktidarı tarafından daha önceki süreçte güvenlikçi bakış açısı ve vesayet kurumları nedeniyle hak ve özgürlükler başta olmak üzere talepleri duymazdan gelinen halkımızın sesine kulak verilmiştir. Bu bakımdan, güvenlik ve özgürlük arasında bir denge yakalanmış; aralarında hiçbir ayrıma gidilmeksizin insanlarımızın meşru taleplerinin en geniş şekilde karşılanmasına çaba harcanmıştır.

AK Parti hükümetlerimiz tarafından bu süreçte atılan adımlar, geleceğin büyük ve güçlü Türkiye’sine ulaşılması noktasında tarihi bir dönemeçten geçildiğine işaret etmektedir. Ülkemiz bir taraftan demokratik standartlar bakımından dünyada en üst kategoriye yükselirken diğer taraftan hem bölgesinde hem de küresel ölçekte saygınlığını giderek artırmaktadır. Bu durum, iktidarımızın etnik, kültürel, dini ve siyasal farklılıklarına bakmaksızın tüm vatandaşlarımıza eşit mesafede durması ve hepsini ülkemizin “eşit ve özgür vatandaşları” olarak görmesi ile yakından ilgilidir. Ayrıca hükümetlerimiz tara-

findan demokratikleşme yönünde düzenlemeler yapılırken, geçmiş yaraların sarılmasına da büyük önem verilmiştir.

Son on yılda Türkiye’de yaşanan geniş kapsamlı değişim ve dönüşüm sürecini, “sessiz devrim” nitelmesi ile adlandırmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira 2002-2012 arasında her biri Türkiye’de demokrasinin ve insan haklarının çıtasını yükseltmeyi hedefleyen reformlar ardı ardına hayata geçirilmiştir. Kuşkusuz, hükümetimiz tarafından demokratikleşme ve siyasal özgürleşme yönündeki reformlara hız kesmeden devam edilecektir. Ancak on yıllık süreçte kat ettiğimiz mesafeyi görmek, bundan sonraki yol haritamızın belirlenmesi açısından zorunludur. Bu nedenle, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından 2002-2012 arasındaki dönemde, demokratikleşme adımlarımızın ana hatlarını gösteren bir çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışma ile 2002 yılında devraldığımız Türkiye manzarasının 2012 yılına geldiğimizde nasıl bir dönüşüme uğradığının gösterilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma hem geçmişte yapılan reformların sıralandığı bir envanter niteliğindedir hem de iktidarımızın demokratikleşme ve özgürleşme yönündeki ideallerini gösteren bir kılavuz olma özelliği göstermektedir.

Böyle bir çalışmaya niçin gerek duyulmuştur? İnsan nisyan ile malul, hele yeni kuşakların eskiyi bilmeleri de kolay değil. Doğrusu, şu elinizdeki çalışmaya bakınca bile, 10 yıl öncesine göre ne kadar farklı bir Türkiye’de yaşadığımızı daha iyi anlıyoruz. Hatta bu liste o kadar etkileyici ki, o dönemi yaşamayanlar dahi bu çarpıcı farkı görüp, anlarlar. İşte bu çalışma da bu sebeple yapılmıştır. Türkiye’ye, kendimize haksızlık etmeyelim. Türkiye, demokratikleşme ve insan hakları yolculuğunda çok mesafe aldı. AK Parti Hükümetlerinin temel misyonu bu idi ve hala budur. Türkiye’nin bir özgürlükler ve adalet toplumu ülkesi olması yolculuğumuz devam edecektir.

Önceki Türkiye'yi yaşayan, bu dönemde yapılan çalışmaların niçin yapıldığını bilen birisi olarak bu etkili çalışmayı çok önemli görmekteyim. “Sessiz Devrim” aracılığıyla Türkiye'nin son on yıldaki demokratikleşme yolculuğunun gerek iç gerekse dış kamuoyunda daha iyi anlaşılabilceği ümidiyle çalışmada emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Beşir ATALAY

Başbakan Yardımcısı

TAKDİM

Çok partili siyasi hayatın başlangıcından 2000’li yıllara kadar farklı dönemlerde, demokrasimizin içinde bulunduğu sorunların aşılması için yoğun mücadeleler verilmiştir. Ancak demokratikleşme sürecimiz olağandışı müdahaleler nedeniyle zaman zaman kesintiye uğratılmıştır. İleriye doğru atılan adımlara ve gösterilen çabalara rağmen, uzun yıllar boyunca demokrasimizin evrensel standartları yakalaması mümkün olamamıştır. Bu nedenle devlet ve toplum arasında bir kopukluk oluşmuş; siyasi iktidarlar toplumun değişim taleplerini tatmin edici düzeyde karşılayamamışlardır.

Toplumsal ve siyasal hayatta belirgin hale gelen sorunların çözümüne ilişkin olarak son on yılda Cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı demokratikleşme hareketlerinden biri gerçekleştirilmiştir. Son on yıllık süreçte atılan adımların temel amacı, belli odakların ve bürokratik oligarşinin iradesiyle şekillenen yönetim sisteminin tasfiye edilip yerine millet iradesinin egemen olduğu demokratik bir yönetim sisteminin tesis edilmesidir. Bu bağlamda izlenen insan odaklı yönetim anlayışının bir gereği olarak temel hak ve özgürlüklerin her alanda ve evrensel ölçülerde geliştirilmesine yönelik reformlar gerçekleştirilmiştir. Bir tür “sessiz devrim” niteliğinde gerçekleştirilen bu reformlarla hatırı sayılır bir mesafe katedildiği yerli ve yabancı pek çok gözlemci tarafından kabul edilmektedir.

Belirtilen dönem içerisinde bireyi merkeze alan ve devlet ile toplum arasındaki kopukluğu gidermeye çalışan politikalar üretilmiştir. Eşit

vatandaşlık bilinciyle insanlarımız arasında ayırım yapılmadan herkesin temel hak ve özgürlüklerden en geniş şekilde yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Farklı toplum kesimlerinin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak geçmişten gelen mağduriyetler ortadan kaldırılmış ve mağduriyetlere neden olanlardan hesap sorulmaya başlanmıştır.

Kuşkusuz demokratikleşme ve bireysel özgürlüklerin genişletilmesi hiçbir zaman bitmeyecek bir yolculuktur. Nitekim en ileride olduğu düşünülen ülkeler bile demokrasi ve insan hakları bağlamında farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Ancak burada asıl önem taşıyan nokta; sistemin, demokrasinin kurumsallaşmasını, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasını ve hukuk dışı yollara başvuran kişilerin engellenmesini içerecek mekanizmalarla donatılmış olmasıdır. Son on yıllık dönemde geçmişin hatalarını silme konusunda önemli mesafe kat eden ülkemiz, kurumsallaşan ve yaşam kültürüne dönüşen bir demokrasi inşa etme çabasını sürdürmelidir.

Elinizdeki envanter, geride bıraktığımız on yıllık zaman diliminde Türkiye'nin demokratikleşme ve temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi bakımından hayata geçirdiği uygulamaların bir özeti niteliğindedir. Bu çalışma aracılığıyla iç ve dış kamuoyu, Türkiye'nin son on yıllık demokratikleşme reformlarını ilk elden takip etme imkânı bulacaktır. Hazırlanmasında emeği geçen Müsteşarlık personeline ve katkı sunanlara teşekkür eder; ilgililere faydalı olmasını dilerim.

Ulvi SARAN

Vali

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı

SESSİZ DEVRİM

Türkiye'nin Demokratik Değişim
ve Dönüşüm Envanteri

2002-2012

GİRİŞ

19. yüzyılın sonunda imparatorluklar çağı sona ererken dünyamız 20. yüzyıla birlikte yeni bir birey, toplum, devlet ve piyasa modeline doğru evrilmekteydi. Bu yeni model, devletlerin birbirine daha kapalı, toplumların birbirinden daha kopuk, piyasaların birbiriyle daha az ilişkili olduğu, bireyin ise henüz tam olarak ortada olmadığı bir modeldi. 21. yüzyılda ise bambaşka bir çağa; birey, toplum ve devlet ilişkilerinin çok daha farklı kurulduğu bir dünyaya doğru evrilmekteyiz. Küreselleşme süreçlerinin, kitle iletişim araçlarının, iletişim ve bilişim teknolojilerinin yoğun etkisi altında, kapalı toplumların, devletlerin ve grupların eski hallerini sürdürebilme potansiyelleri gittikçe azalmaktadır. Bireylerin, toplumların ve piyasaların çok daha iç içe geçtiği ve klasik devlet egemenliğinin eski anlamını kaybettiği günümüz dünyasında demokrasi, insan hakları ve özgürlüklere aykırı uygulamaları sürdürebilmenin zorluğu ise gittikçe artmaktadır.

Bu gelişmelerin ülkemizi de çok boyutlu olarak yakından etkilediği rahatlıkla gözlenmektedir. Nitekim Türkiye bu gelişmelere kayıtsız kalmamış, 11 Eylül sonrasında dünya genelinde güvenlikçi uygulamalar öne çıkmasına rağmen, 2002-2012 döneminde tarihinin en kapsamlı demokratikleşme süreçlerinden birini gerçekleştirmiştir.

Ülkemizin geçmişte karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan birinin, millet ile devlet arasında bir mesafe bulunması ve yanlış uygulama ve politikalar nedeniyle birey-devlet arasındaki mesafenin

giderek açılması olduğu bilinmektedir. Bu durum, büyük ölçüde ülkenin karşı karşıya olduğu siyasal ve toplumsal sorunların çözümünün güvenlikçi paradigmaya mahkum edilmesinden kaynaklanmıştır. Uzun yıllar boyunca vatandaşların gerek demokrasi gerekse hak ve özgürlükler alanının genişletilmesi yönündeki en temel talepleri görmezden gelinmiş, hatta bunların dile getirilmesi engellenmiştir. Söz konusu güvenlikçi ve halka karşı mesafe koyan politikaların, sorunların çözümü noktasında yarar sağlamadığı, tam tersine bu sorunların büyümesine neden olduğu yaşanan pek çok acı tecrübeyle ortaya çıkmıştır.

Demokrasi standardının yükseltilmesi bağlamında yakın tarihimizde önemli reformlar hayata geçirilmiştir. Çok partili siyasal hayata geçildikten sonra, başta Adnan Menderes ve Turgut Özal dönemleri olmak üzere, demokratikleşme ve sivilleşme alanlarında çok önemli adımlar atılmıştır. Yakın dönemde atılan adımlara bakıldığında ise 1999-2001 yılları arasında Avrupa Birliği (AB) uyum süreci bağlamında gerçekleştirilen ve temel haklar alanında yenilikler getiren reformlar da oldukça önemlidir. Ancak reformların yoğunluğu, kapsamı, niteliği ve etkileri düşünüldüğünde, 2002-2012 dönemi özel bir önem arz etmektedir. Bu dönemde, tamamı “demokratikleşme” başlığı altında ele alınabilecek sivilleşme, normalleşme, hukuk devleti ve insan hakları standartlarının yükseltilmesi açısından tarihi nitelikte reformlar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye tarihinin en kapsamlı sivilleşme ve demokratikleşme süreçlerinden birinin yaşandığı bu dönemde askeri, bürokratik ve yargısal vesayet rejimlerinin kıskaçında, olağan yaşamın hemen hemen her alanına getirilen aşırı kısıtlamalar birer birer kaldırılarak hayatın çok yönlü normalleşmesine yönelik çabalar kararlılıkla sürdürülmüştür. Kendi toplumunun ve dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalan ve bu nedenle pek çok değişimin önünde engel olan kamu bürokrasisinin olumsuz etkileri azaltılmıştır.

Demokratikleşme adımları, Türkiye özelinde 21. yüzyılın ilk on yılına damgasını vururken gelecek yılların temel tartışma gündemini de belirlemiştir. Özellikle 2009 sonrası “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” sürecinde yoğunlaşan bu tartışmalar, esasen devletin demokratikleştirilmesini ve sivilleşmesini hızlandırdığı gibi siyaset kurumunu da güçlendirmiştir. Bu süreçte hayata geçirilen ve millet ile devlet arasındaki engelleri kaldırmayı amaçlayan düzenlemeler, son tahlilde devletin etkisini azaltıp, sivil toplumun alanını genişletmeyi ve bireyi öne çıkarmayı hedeflemektedir. Kürtler, Aleviler, Romanlar, gayrimüslim vatandaşlar gibi çeşitli toplum kesimlerini ilgilendiren düzenlemeler, toplumun bu sorunlarla yüzleşmesini sağlar; aynı zamanda sorunların serbestçe tartışılmasına ve çözüm arayışlarının hızlanmasına zemin hazırlamıştır. Mülletimizin zenginliğini oluşturan etnik, dini ve kültürel farklılıklar 1990’lı yıllarda telaffuz dahi edilemezken, bu dönemin sonunda alabildiğine özgür ve dinamik bir tartışma ortamı doğmuştur. Türkiye, bu ortamdaki sorunlarını açıklıkla konuşup tartışarak kendi demokratikleşme hamlelerini hızlandırmıştır.

Temel hak ve özgürlükler alanını genişleten, insanların gündelik hayatını her alanda kolaylaştıran ve devlete güven duygusunu pekiştiren bu adımlar toplumun sadece bir kesimi için değil, tamamı düşünülerek atılmıştır.

Temel hak ve özgürlükler alanını genişleten, insanların gündelik hayatını her alanda kolaylaştıran ve devlete güven duygusunu pekiştiren bu adımlar toplumun sadece bir kesimi için değil, tamamı düşünülerek atılmıştır. Gerçekleştirilen uygulamalardan, her alanda kısa süre altına alınmak istenen toplumun tüm kesimleri yararlanmışır. Özgürlük ve demokrasi çitasını yükselten adımlarla terör eylemleri ve meşru talepler birbirinden ayrıştırılmış, toplumun her kesimine karşı daha duyarlı ve sorumlu yaklaşılmıştır. Önceki

dönemlerdeki yanlış uygulamalardan kaynaklanan mağduriyetlere son verilmiştir. Böylelikle, Türkiye'nin, her bir vatandaşı için daha özgür, güvenli, müreffeh ve huzurlu bir ülke haline gelmesi sağlanmıştır. Uzun zamandır tartışılan ancak 2000'li yıllarda somutlaşan 'demokratikleşme politikaları', bir taraftan toplumun sorunlarla yüzleşmesini sağlarken, diğer taraftan bir tür "sosyal restorasyon" işlevi görmektedir. Dünyada yaşanan değişimin dalga boyunu yakalamak isteyen Türkiye'nin, son on yılda yaptıklarına bakıldığında, tüm bu adımların bir tür "sessiz devrim" olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, 2002-2012 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde demokratik değişim ve dönüşüm yönünde atılan adımların bir envanterinin ortaya konulmasıdır. Bu envanter ile devletin on yıllık dönem içerisinde geçirdiği evrim daha iyi görülebilecektir. Atılan adımlar gelecek kuşaklara daha sağlıklı ve doğru bir şekilde aktarılmış olacaktır. Aynı zamanda, geleceğe dönük gerçekçi ve doğru bir yol haritasının belirlenmesi açısından bu tür geniş çaplı bir envanterin gerekli olduğu açıktır. Zira atılan adımların ve reform hareketlerinin sürekliliği ve doğru hedeflere yönelmesi, öncelikle geçmişin ve bugünün doğru bilinmesiyle hayat bulabilecek bir konudur. Bu sayede, reform süreci hakkında bilgilenmek isteyen ulusal ve uluslararası kamuoyunun ihtiyaç duyduğu bilgilerin aktarılması da mümkün olacaktır. Dolayısıyla envanter, son on yılda yapılan reformlar ile ilgilenenler açısından ciddi bir referans niteliği taşımaktadır.

Bu envanter, son on yılda yapılan bütün çalışmalarını değil, demokratikleşme ve insan hakları alanında atılan adımları ve bu adımların atılabilmesini kolaylaştıran başlıca diğer unsurları kapsamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, geride bıraktığımız on yıllık dönemde Türkiye'nin demokrasi yolculuğunda katettiği mesafeyi gösterebilmek ve böylece süreci doğru şekilde değerlendirebilmek için atılan adımlar genel hatları ile ortaya konulmuştur. Bu bölümde, kronoloji değil, konu bazlı anlatım esas alınmıştır.

İkinci bölümde ise, atılan adımlara, yıllara göre kronolojik ve detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu amaçla demokratikleşme alanında doğrudan veya dolaylı etkisi olan tüm düzenleme ve uygulamalar belli tarih sırasına göre ele alınmış; böylece son on yılın demokratikleşme envanteri ortaya konulmuştur. Esas olarak 2002-2012 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanan bu bölüme, önemine binaen 2013’de gerçekleştirilen demokratikleşme adımları da dahil edilmiştir.

Ancak demokratikleşme, özgürlük ve insan hakları çitasını yükseltmenin pek çok unsuru ihtiva eden, çok yönlü ve uzun vadeli; belki de hiç tamamlanmayan bir süreç olduğu açıktır. Dolayısıyla hızla değişen Türkiye ve dünya şartlarında yapılması gerekenler, kuşkusuz yapılanlarla sınırlı değildir.

Envanter; yerli ve yabancı araştırmacılar, uzmanlar, akademisyenler ve düşünce kuruluşlarının, ülkemizdeki son on yılda atılan demokratikleşme adımlarını toplumsal, siyasal, hukuki, iktisadi, kültürel, askeri, güvenlik ve özgürlük gibi tüm boyutlarıyla analiz edecek çalışmalarına “referans kitap” olarak kaynaklık edebilirse amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
2002-2012 DÖNEMİ
DEMOKRATİKLEŞME
SÜREÇLERİ

**TÜRKİYE'NİN YAKIN DÖNEM
DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI
SERÜVENİ**

TÜRKİYE’NİN YAKIN DÖNEM DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI SERÜVENİ

1961 ve 1982 Anayasaları

Türkiye’de demokrasiye geçiş, çok partili siyasi hayata geçişle aynı zamana denk gelmektedir. Çok partili siyasi hayata geçişin önemli nedenlerinden birinin, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda yaşanan gelişmeler olduğu bilinen bir husustur. Ancak çok partili siyasi hayat sonrası demokratik düzen çok uzun sürmemiş; kısa bir süre sonra gerçekleştirilen askeri darbe ile sekteye uğratılmıştır. Darbe sonrasında devlet yeniden kurgulanmış ve yapılandırılmıştır. Bir yandan askeri/sivil bürokraside ve üniversitelerde geniş kapsamlı tasfiyeler yapılırken, diğer yandan yeni Anayasa ile çok titiz biçimde bu yeni kurguya uygun bir devlet yapılanması oluşturulmuştur.

Çok partili siyasal hayata geçildikten sonra kabul edilen 1961 ve 1982 Anayasaları, her ne kadar Cumhuriyetin nitelikleri arasında “insan hakları”, “hukuk devleti” ve “demokratik devlet” gibi ilkelere yer vermişse de; bu bağlamda kendine özgü bir yaklaşım benimsemiştir. Bunun sonucu olarak her iki anayasa dönemi uygulamalarında anayasadan kaynaklanan nedenlerle insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri ile çelişen önemli sorunlar ortaya çıkmıştır.

1961 Anayasası’nda ilk kez Cumhuriyetin nitelikleri arasında insan haklarına dayanan, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkelerine ve bu ilkelerin gereği olan kurum ve kurullara yer verilmiştir. 1961

sonrasında yargısal denetim etkinliğini sağlayacak mekanizmalar olarak Anayasa Mahkemesi ve Danıştay oluşturulmuş, ayrıca yargının bağımsızlığının tesisi amacıyla Yüksek Hakimler Kurulu ve Yüksek Savcılar Kurulu öngörülmüştür. Ancak, ilk bakışta olumlu karşılanabilecek bu yeniliklerin uygulamada farklı sonuçlar doğurduğu, Anayasa Mahkemesi örneği başta olmak üzere görülmüştür. Zira Anayasa Mahkemesi göreve başladığı günden itibaren insan hakları ve demokrasi doğrultusunda hareket etmek yerine devleti koruyucu bir yaklaşım geliştirmiş; siyasal hayatın yapı ve işleyişine yönelik kararları sürekli tartışma konusu olmuştur.

Söz konusu sorunlu yaklaşımın, 1982 Anayasası'nda da devam ettiği görülmektedir. 1982 Anayasası'nın bu noktada 1961 Anayasası'ndan en önemli farkı, devletçi/vesayetçi tercihi saklı değil, daha açık biçimde ifade etmiş olmasıdır. Zira 1982 Anayasası'nın gerek başlangıç kısmında ve gerek maddelerin kurgulanmasında, devlet ve devletin kutsallığı çok belirgin biçimde insan haklarının önüne geçirilmiştir.

Vesayet Sorunu

Türkiye'de demokrasiye geçiş sonrasında yaşanan gelişmelere ve demokratik rejimin işleyişine bakıldığında göze çarpan önemli bir özelliğin "vesayet" olduğu görülmektedir. Vesayet olgusu, hem askeri darbe ve muhtıralarda hem de 1961 ve 1982 Anayasalarının işleyişinde kendisini göstermektedir. Seçimle göreve gelen iktidarların 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen askeri darbeler ile devrilmesi ve 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997 tarihlerinde iktidarı hedef alan muhtıralar, vesayet aktörlerinin gücünü göstermektedir. Sahip oldukları güç, vesayet aktörlerinin siyasi iktidarlar karşısında konumlarını pekiştirecek bir anayasal yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Vesayet bağlamında en önemli kurumlardan birisi Milli Güvenlik Kurulu (MGK) olmuştur. 1961 Anayasası ile anayasal düzeyde bir kurum olarak düzenlenen MGK, milli güvenlik konularında siyasi iktidarlara yardımcı olmak üzere getirilmişti. Ancak özellikle askeri yetkililerin kuruldaki ağırlığı dolayısıyla MGK'da alı-

nan kararlar adeta siyasi iktidarlar açısından bağlayıcı olarak algılanmaktaydı. Ayrıca milli güvenlik kavramının geniş kapsamlı biçimde tanımlanması nedeniyle, askerler, siyasi iktidarların yetkilerine de müdahale edebilmekteydiler.

Türkiye'deki vesayet olgusu bağlamında silahlı kuvvetler dışındaki erkler ve bürokratik aktörler de unutulmamalıdır. Bunlar içerisinde yargı özel bir önem taşımaktadır. Zira verdiği kararların bağlayıcı olması ve başka bir kamu erkinin denetimine tabi olmaması dolayısıyla yargı daha farklı bir konumdadır. Yargı kararlarının bağlayıcılığı bir hukuk devletinde yargının, hukuku esas alarak karar vermesi nedeniyledir. Bununla birlikte eğer yargı, hukukun ötesine geçerek karar alıyor ve bu kararlar yine de bağlayıcı oluyorsa, böyle bir durumda rejimin işleyişi hukuk devleti ilkesinin tamamen dışında gerçekleşmiş olacaktır. Nitekim Türkiye'de yüksek yargı organlarının, geçmişte Anayasa Mahkemesi ve Danıştay'ın bazı kararlarında daha bariz biçimde görüldüğü üzere, söz konusu vesayetçi anlayış doğrultusunda hareket ettikleri ve kararlarını şekillendirdikleri pek çok örnekle karşımıza çıkmaktadır.

Hukuk Devleti ve Yargı

Hukuk devleti ilkesinin esası, kamu erkini kullanan tüm kişi ve kurumların hukuka bağlı olmasıdır. Hukuk devletinde yasama ve yürütme ancak hukukun öngördüğü sınırlar dahilinde yetkilerini kullanabilir. Söz konusu erkler hukuka uygun olmayan tasarruflarda bulunduğu anda, yargı denetimi zorunlu bir mekanizma olarak devreye girer. Bu nedenle hukuk devletinde yargı denetiminin ve yargı erkinin siyasi sistem içerisinde özel bir konumu bulunmaktadır. Yargı, niteliği gereği hukuku ve insan hakları ilkelerini esas alarak karar vermek durumundadır. Gerçekleştirdiği denetimde dayanaacağı kuralların her zaman tam anlamıyla açık olması da mümkün değildir. Bu gibi durumlarda yargı, yapacağı yorumlarda özgürlükçü ve hukukun genel ilkeleri doğrultusunda bir içtihat sergilemelidir. Ancak bu şekilde hareket etmesi durumunda yargı, hukuk devletindeki işlevine uygun bir konuma gelebilir.

Bununla birlikte Türkiye’de yakın dönemde yargının tam anlamıyla bu işleve uygun biçimde hareket ettiğini söyleyebilmek güçtür. Zira özellikle konjonktürel olarak vesayet aktörlerinin etkin olduğu dönemlerde veya vesayetçi anlayışın baskın olduğu durumlarda yargı, hukuk ve özgürlüklerden ziyade devletin tutumu ve ideolojik tercihler doğrultusunda kararlar verebilmektedir. Bunun yanında yargı, ölçüt olarak aldığı hukuk normunun evrensel standartların gerisinde kalması nedeniyle hukukun üstünlüğü ilkesini zedeleyecek kararlara da imza atabilmektedir. Bir diğer önemli husus ise yargı mensuplarının yetiştirilmesi ve birikimi ile ilgilidir. Tüm bu nedenlerle Türkiye’de hukuk devletinin hayata geçirilebilmesi ve yargısal vesayetin sonlandırılması noktasında değişik raporlara da konu olan önemli sorunlar ve aksaklıklar kendisini göstermektedir. Sonuçta yargı, hukuk devletinde kendisinden beklenileni tam anlamıyla veremediğinden yapılması gereken reformların önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Demokrasi Standardının Yükseltilmesi, Vesayetin Aşılması ve Sivilleşme

2000’li yıllara gelindiğinde iç dinamikler, Türkiye’nin uluslararası hukuk taahhütleri, AB süreci, bölgesel ve küresel gelişmelerin etkisiyle değişim kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu gelişmelere, Türkiye’nin hızlı gelişen dinamik özel sektörü ve büyük genç nüfus kitlesi ile bunların taleplerini de eklemek gerekir. Tüm bu dinamiklerin etkisiyle anayasal ve yasal düzeyde insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti standartlarının yükseltilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Demokrasi perspektifinden bakıldığında, 1982 Anayasası’nın öngördüğü hukuki yapının ciddi değişikliklere tabi tutulması gerektiği kolaylıkla fark edilebilir. Ancak bir hukuki düzende yapısal reformların gerçekleştirilmesi için temenniler yetersiz kalmaktadır. Dünya ve Türkiye deneyimlerinin gösterdiği gibi, demokratikleşme dalgası olarak nitelendirilebilecek değişikliklerin gerçekleştirilmesi, güçlü ve kararlı siyasi iktidarları gerektirir. Böyle bir reformun yapılabilmesi için aynı

zamanda istikrarlı bir döneme de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle 1982 Anayasası döneminde güçlü demokratikleşme girişimleri aynı zamanda istikrarlı hükümetlerin olduğu dönemlere denk gelmektedir.

1982 Anayasası'nda öngörülen siyasi modelin ihtiyaçlara cevap vermemesi ve bu nedenle anayasal ve yasal reformların yapılması zorunluluğu, yaşanan gelişmelerle de doğrudan ilgilidir. Türkiye'de 1990 sonrasında gittikçe artan biçimde insan hakları ile ilgili bir bilinçlenme oluşmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden (AİHS) kaynaklanan bireysel başvuru hakkının tarafımızdan tanınmasından bugüne kadar, Türkiye'den, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan başvuru sayısının giderek artıyor olması ve bu başvuruları azaltabilmek amacıyla iç hukukumuzda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının kabulü, anılan bilinçlenme ile doğrudan ilgilidir. Türkiye'nin önce -1987 yılında- AİHS'deki bireysel başvuru hakkını ve daha sonra -1990 yılında- AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini tanıması sonrasında AİHM'nin Türkiye ile ilgili konularda verdiği kararlar gündemi daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Aynı zamanda verilen kararların bağlayıcı olması ve söz konusu kararların icrasının Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu tarafından izlenmesi nedeniyle, AİHM kararlarının gereğini yerine getirmek (icrasını mümkün kılmak) için anayasal ve yasal reformlar gündeme gelmiştir. Nitekim 1990'lı yıllardan bugüne kadar yapılan birçok anayasa değişikliği ve yasal reformların aynı zamanda AİHM kararlarının gereğini yerine getirmek ve böylelikle icra edilmelerini sağlamak amacı taşıdığı da görülmektedir. AİHM kararlarının da etkisiyle artık ülke içerisinde insan hakları bakımından duyarlılık oluşmaya başlamış ve böylece bireyler, devlete karşı haklarını korumak amacıyla uluslararası başvuru mekanizmalarını sıklıkla kullanmaya başlamışlardır.

Demokratikleşme sürecinin başlangıç aşamasında dış dinamiklerin çok daha belirleyici olduğu görülmektedir. Bu aşamada iç dinamiklerin çok etkin olmaması, Türkiye'deki demokratikleşme sürecinde bariz bir özellik olarak görülmektedir. Bununla birlikte 1990'lı yıl-

lardan sonra gerçekleştirilen reformlar ve yaşanan siyasi gelişmelerle birlikte artık iç dinamikler de demokratikleşme sürecine yön vermeye başlamıştır. Bu durum 2000'li yıllarda daha açık biçimde fark edilebilmektedir.

İç dinamiklerin belirginleşmesine katkı sağlayan değişik faktörlerden söz edilebilir. İlk olarak gelişen ekonomi ve özellikle özel sektörün dünyadaki gelişmelere daha hızlı ayak uydurması, siyasal iktidarları bazı yapısal reformları hayata geçirmeye zorlamıştır. Ekonomik standartların yükselmesiyle birlikte değişik toplum kesimlerinin hak ve özgürlükler noktasındaki duyarlılığı artmıştır. Bu duyarlılık nedeniyle yasama ve yürütme organları, insan hakları taleplerine daha fazla eğilmek durumunda kalmışlardır.

Ayrıca küreselleşme süreçlerinin etkisi, kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle insanlar hem ülke içerisinde hem de uluslararası alanda yaşanan gelişmeleri daha yakından takip etmeye ve insan hakları ile ilgili gelişmelere daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır. Özellikle diğer ülke uygulamalarının farkına varan ve Türkiye'deki durumla mukayese etme imkanına sahip olan bireyler, her zaman daha iyisini istemeye ve ülkedeki yanlış uygulamaları daha fazla eleştirmeye başlamışlardır. Bu durum insan hakları, demokrasi ve hukuk devletinin önündeki engellerin kaldırılması açısından iktidarları daha fazla zorlar hale gelmiştir.

Bu noktada özellikle 2002-2012 dönemi, sorunların ortaya çıkması ve bunlara yönelik çözüm önerileri bağlamında anayasal ve yasal reformların yapılması açısından çok önemli bir dönem olarak görülebilir. Bu dönemde siyasi iktidarların demokratikleşme, sivilleşme, ekonomi, sosyal politika, insan hakları, hukuk ve benzeri alanlarda gerçekleştirmeye çalıştıkları reformlara yönelik olarak ortaya konulan statüko kaynaklı dirençler, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlığı ve çeşitliliği dolayısıyla tüm toplumun gözü önünde cereyan etmiştir. Bu dirençlerin aşılması amacıyla gerçekleştirilen 2007 ve

2010 Anayasa değişiklikleri de yine aynı şekilde herkesin takip ettiği bir süreçte hayata geçirilmiştir.

Belirtilen dönemde, karşılaşılan vesayet direnci üzerine iki önemli anayasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, 2007 yılında, Anayasa Mahkemesi'nin "367 kararı"¹ sonrasında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halkın oyu ile seçilmesi esası getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın öngördüğü vesayetçi modelin önemli bir aktörü konumundaki Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi esasının getirilmesi ile artık Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde 1961 yılından bu yana değişik zamanlarda yaşanan baskı, tehdit, hukuk dışına çıkma, kriz ve benzeri olumsuzluklar da bertaraf edilmiş olacaktır.

Vesayetin kırılması noktasında 2010 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliğinde ise ağırlıklı olarak yargı vesayeti ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Özellikle Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun (HSYK) oluşumuna yönelik getirilen düzenleme ile adli ve idari yargıdaki Danıştay ve Yargıtay'ın vesayeti kırılmıştır. Öte yandan Anayasa Mahkemesi'nin oluşumu daha çoğulcu hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra, askeri yargı düzeni ile ilgili yenilik de kısmen vesayetin kırılması noktasında olumlu bir katkı sağlayabilecektir.

1982 Anayasası'nın öngördüğü vesayetçi yapının tasfiyesini sağlayan söz konusu iki değişikliğin de halkoyu ile kabul edilmiş olması, esasen halkın da bu yapısal reformların gerçekleştirilmesi gerektiğine ilişkin bir kanaate sahip olduğunu göstermektedir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte 2000'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de tabandan gelen güçlü bir talebin mevcut olduğu, sadece dış dinamiklerin değil, aynı zamanda iç dinamiklerin de artık demokratikleşme adımlarının atılmasında belirleyici olduğu görülmektedir. Nitekim bu gelişmeler sonrasında 2011 genel seçimlerinin ardından, Türk siyasi hayatında ilk kez halkın talebi üzerine TBMM, kendi inisiyatifi ile yeni bir anayasa yapım sürecini başlatmıştır.

1 2007/45 E, 2007/54 K sayılı ve 1/5/2007 tarihli karar.

Demokratikleşme Süreçlerinde Avrupa Birliği'nin Rolü

Demokratikleşme süreçlerinin başlangıç aşamasında, başta AB olmak üzere uluslararası dinamiklerin oldukça önemli etkisi olmuştur. Ülkeye hakim olan içe kapanmacı, dünyadan kopuk, milletinden korkan politikaların aşılmasında, evrensel düzeyde bir demokrasi ve insan hakları kabulünün yerleşmesinde AB'nin ve AB uyum sürecinin etkisi yadsınamaz.

Türkiye'nin AB macerası, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık anlaşması imzalamasıyla başlamış ve 1987 yılında tam üyeliğe başvurmasıyla devam etmiştir. Cumhuriyet tarihine damga vuran “muasır medeniyetler seviyesine ulaşma” hedefinin en somut projelerinden biri olan üyelik süreci, inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve kimi zaman kopma noktasına gelmiştir. Ancak Türkiye'nin 1999 Helsinki Zirvesinde aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte hız

Ülkeye hakim olan içe kapanmacı, dünyadan kopuk, milletinden korkan politikaların aşılmasında, evrensel düzeyde bir demokrasi ve insan hakları kabulünün yerleşmesinde AB'nin ve AB uyum sürecinin etkisi yadsınamaz.

kazanan AB adaylık sürecinde, özellikle 2002'den itibaren atılan adımlar büyük bir öneme sahiptir. Bu dönemde atılan adımlar ve gerçekleştirilen reformlar sayesinde, 2005 yılında

AB ile üyelik müzakerelerine başlanmıştır. Böylece 1963'de başlayan süreçte önemli bir aşamaya gelinmiş; Türkiye, AB'ye aday ülke statüsünden AB ile katılım müzakereleri yürüten ülke statüsüne geçmiştir.

AB üyeliği hedefi doğrultusunda gerçekleştirilmesi gereken Kopenhag Kriterleri, Türkiye'nin demokratikleşme standardının yükseltilmesine ciddi katkı sağlamıştır. Kopenhag Kriterleri'nin üç önemli başlığı olan “insan hakları standartlarının yükseltilmesi”, “sivil demokrasi” ve “serbest piyasa ekonomisi” esasen Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin olmazsa olmazları olarak da görülebilir.

AB'ye uyum süreci çerçevesinde 2004 ve 2010 yıllarında gerçekleştirilen kapsamlı anayasa değişiklikleri ile 1982 Anayasası'nın yaklaşık üçte biri değiştirilerek; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanlarında önemli mesafe alınmıştır. AB Uyum Paketleri kapsamında hayata geçirilen bu değişiklikler, bir yandan demokrasiyi ve hukuk devletini güçlendirmiş, diğer yandan da Türkiye'nin daha özgür bir ortama kavuşmasını sağlamıştır. Bu değişimlerin, toplumun tüm kesimleri tarafından sahiplenilmiş olması, bu adımların sadece AB tarafından istendiği için değil, aynı zamanda toplumsal taleplere karşılık geldiği için atıldığı için atıldığı bir göstergesidir.

GÜVENLİK PARADİGMASININ DEĞİŞTİRİLMESİ

GÜVENLİK PARADİGMASININ DEĞİŞTİRİLMESİ

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile küresel ölçekte “daha demokratik ve daha özgür bir dünya” arayışları ivme kazanmıştır. Bu özgürlük ve demokrasi rüzgarı, ABD'yi vuran 11 Eylül Saldırılarına kadar devam etmiştir.

Dünyada esen özgürlük ve demokrasi rüzgarlarına karşılık, 1990'lı yılların Türkiye'de benzer bir şekilde yaşandığı söylenemez. Tam aksine bu yıllar, Türkiye'nin daha fazla içe kapandığı; olağanüstü hal uygulaması, işkence vakaları ve faili meçhul cinayetler gibi olağanüstü anormalliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yine bu yıllarda yaşanan 28 Şubat Süreci² ile ülke bir taraftan AB sürecinden ve dünyadaki gelişmelerden koparken, diğer taraftan kendi vatandaşlarıyla bir tür “güven krizi” yaşar hale gelmiştir.

11 Eylül 2001'den sonra özgürlükler alanında dünyada bir daralma ve içe kapanma yaşanırken, Türkiye'de yine tam tersi bir süreç gelişmiş; demokratikleşme ve insan hakları alanında bir genişleme ve rahatlama dönemine girilmiştir. Son on yılda ortaya konulan politikalarla yerleşik güvenlik anlayışında köklü bir paradigma değişikliğine gidilmiştir. Güvenlik politikalarında milleti ve vatanda-

2 28 Şubat Süreci, 28 Şubat 1997'de yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlarla başlayan anti-demokratik bir süreci ve bu süreçte yaşananları ifade etmektedir. Millet iradesini yok sayan ve “post modern darbe” olarak da isimlendirilen siyasete yönelik bu müdahale ile birlikte mevcut hükümet istifaya zorlanmış; başta din ve vicdan hürriyeti olmak üzere temel hak ve hürriyetleri ihlal eden birçok uygulama hayata geçirilmiştir.

şı “tehdit” olarak görme yaklaşımına son verilerek, milletin tarihin derinliklerinden süzülüp gelen sağduyusuna güvenen bir anlayış benimsenmiştir. Otoriter devlet anlayışından demokratik devlete geçişin bir yansıması olarak, ülkemizin can yakıcı sorun alanlarının başında gelen teröre ilişkin sadece güvenlik eksenli değil, çok boyutlu bir strateji benimsenmiştir. Başta terörle mücadele olmak üzere güvenlik konularında, demokratik bir hukuk devletinde olağanüstü ve istisnai sayılan yaklaşım ve yöntemler terk edilerek normalleşme yolunda çok önemli adımlar atılmıştır. Normalleşmeye yönelik bu adımlar; darbe, post-modern darbe, darbe teşebbüsü gibi demokrasi karşıtı girişimlerin sorumlularının yargı önünde hesap vermeleri sürecini de beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda; olağanüstü hal uygulamasına son verilmiştir. DGM’ler ve özel yetkili mahkemeler kaldırılmıştır. Terörü sona erdirmek, toplumsal barış ve kardeşliği sağlamak amacıyla “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” başlatılmıştır. Terörle mücadele alanında politika ve strateji geliştirmek üzere Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurulmuştur. Vatandaşlık Kanunu değiştirilmiştir. Yerleşim birimlerine eski isimlerinin iadesine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Gündelik hayat kolaylaştırılmıştır. Vatandaşa güvensizlik aşularak bürokrasi azaltılmıştır.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Olağanüstü Halin Kaldırılması

Olağanüstü yönetim usulleri, devletin, hukuk düzeninin olağan kuralları ile üstesinden gelmesine imkan bulunmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu yollardır. 1982 Anayasası, “olağanüstü hal” ve “sıkıyönetim” olmak üzere iki tür olağanüstü yönetim usulü öngörmüştür. Bunlardan olağanüstü hal; belli sebeplerle ilan olunan, geçici olarak temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulmasına veya vatandaşlar için para, mal ve çalış-

ma yükümlülüklerinin getirilmesine imkân veren bir olağanüstü yönetim usulüdür. Sıkıyönetim ise olağanüstü halin ilanını gerektiren sebeplerden daha vahim sebeplerle ilan olunan, geçici olarak temel hak ve hürriyetlerin kısmen veya tamamen durdurulmasına veya Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınmasına imkân tanıyan ve kolluk yetkilerinin askeri makamlara geçmesi sonucunu doğuran bir olağanüstü yönetim usulüdür.

Olağanüstü hal uygulaması, terör nedeniyle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bazı illerde sıkıyönetim uygulamasının alternatifi olarak 1987'den itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 19 Temmuz 1987 tarihinde geçici olarak başlatılan ancak üst üste 46 kez uzatılarak 2002 yılına kadar aralıksız devam ettirilen olağanüstü hal döneminde, idarenin sahip olduğu güçlü yetkiler ve insan haklarının önemli ölçüde sınırlandırılması ciddi sorunlara yol açmıştır.

Özellikle olağanüstü hal durumunda söz konusu olan yargısal denetim istisnaları, insan hakları açısından bu dönemlerin ne derece ciddi endişeleri barındırdığını da göstermektedir. Bu endişeler, Türkiye'nin AİHM önünde rekor sayıda mahkumiyetleri ile tescillenmiştir.

Ayrıca bu dönemlerde

askeri makamlara verilen ilave yetkiler de buna eklendiğinde, olağanüstü hal uygulamasının demokratikleşmenin önündeki en önemli engellerden biri olduğu görülmektedir.

Demokratikleşme adımlarının ilk büyük hamlesi olarak olağanüstü hal uygulamasına 30 Kasım 2002 tarihinde yani hükümetin ku-

Demokratikleşme adımlarının ilk büyük hamlesi olarak olağanüstü hal uygulamasına 30 Kasım 2002 tarihinde yani hükümetin kurulmasından on iki gün sonra, yeni bir uzatma kararı alınmamak suretiyle son verilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasası dönemlerindeki sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarının uzunluğu dikkate alındığında, 2002 yılında tüm Türkiye'de olağan yönetim şekline dönmüş olması oldukça önemli bir gelişmedir.

rulmasından on iki gün sonra, yeni bir uzatma kararı alınmamak suretiyle son verilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasası dönemlerindeki sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamalarının uzunluğu dikkate alındığında, 2002 yılında tüm Türkiye’de olağan yönetim şekline dönmüş olması oldukça önemli bir gelişmedir. Bu adım, sembolik açıdan da “sessiz devrim”in başlangıcında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmelidir.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin ve Özel Yetkili Mahkemelerin Kaldırılması

Güvenlik-özgürlük dengesinde güvenliğin öne çıkartılmasının bir göstergesi olarak 1973 Anayasa değişiklikleri ile yargı sistemimize dahil edilen DGM’ler, sürekli olarak eleştirilerin odağında yer almaktaydı. Özellikle yargılama usulündeki farklılıklar ve mahkeme üyelerinden birisinin askeri hakim olması, bu mahkemelere yönelik eleştirileri artırmaktaydı. Uygulamada da ağırlıklı biçimde güvenlikçi yaklaşımlarla davaları sonuçlandırmaları nedeniyle söz konusu eleştirileri adeta haklı çıkarmışlardır.

Öte yandan DGM’lerin yapısı, AİHM tarafından AİHS’nin adil yargılanma hakkına aykırı bulunarak Türkiye’nin mahkum edilmesine neden olmuştur. Bu sebeple ilk olarak 1999 yılında yapılan anayasa değişikliği ile DGM’lerde askeri hakim bulunması yönündeki uygulamaya son verilmişti. 2004 yılında ise bu mahkemeler tümden kaldırılmıştır. DGM’lerin kaldırılması ile bunların yerine özel yetkili ağır ceza mahkemeleri kurulmuş, bu mahkemeler de genel olarak devlet aleyhine işlenen suçlar ile örgütlü suçlara bakmakla yetkilendirilmişlerdir. On yıllık süre boyunca ortaya çıkan aksaklıklar nedeniyle 2/7/2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanun ile kabul edilen üçüncü yargı paketinde yapılan yenilikle özel yetkili mahkeme uygulamasına da son verilmiştir. Yeni düzenlemede, bu tür suçlar dolayısıyla açılan davaların “Bölge Ağır Ceza Mahkemesi” olarak adlandırılan mahkemelerde görüleceği kabul edilmiştir.

Böylece 1973 yılında başlayan DGM serüveni 2004 yılında sonlandırılmış, DGM'lerin yerine yetkilendirilen özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin de 2012 yılında kaldırılması ile yargıda normalleşme doğrultusunda önemli bir adım daha atılmıştır.

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi'nin Başlatılması

Terörü sona erdirmek ve toplumsal barış ve kardeşliği sağlamak amacıyla 2009 yılı Temmuz ayında "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" başlatılmıştır. Bu proje ile, yıllardır karşı karşıya kalınan ve karmaşık bir hale gelen terör sorunu karşısında çok boyutlu bir çözüm politikası geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin demokrasi standartlarını yükselterek terörü sona erdirmek veya asgari düzeye indirmek amaçlanmıştır. Bunu sağlamak için bir taraftan demokratikleşme alanında ileri adımlar atılmakta, diğer taraftan da terör örgütünün beslendiği kaynaklar kurutularak, örgüte yeni katılımları önlemeye ve bir şekilde katılmış olanları tekrar topluma kazandırmaya yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Türkiye'nin 2002'de başlayan demokratikleşme ve normal-

leşme sürecinin devamı niteliğinde olan Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi ile temel hak ve özgürlüklerin standardını yükselterek demokratikleşme alanını genişletmek suretiyle her türlü görüşün

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi kapsamında atılan adımlarla, korkuların, tabuların, yasakların aşılması; toplumun ve devletin kendi sorunları ile yüzleşmesi; yıllardır konuşulamadığı için daha da büyüyen sorunların açıklıkla konuşulup tartışılabilmesi sağlanmıştır. Bu şekilde, sorunların rahatça tartışılıyor olması ve devletin ilk defa böylesine yoğun bir çözüm iradesi ve arayışı sergilemesi, aynı zamanda bir tür "sosyal restorasyon" işlevi görmüştür.

barışçıl bir şekilde ifade edilebildiği, çözüm önerilerinin karşılıklı hoşgörü içinde tartışılabildiği, çoğulcu ve özgürlükçü bir ortamı sağlamak amaçlanmıştır.

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi kapsamında atılan adımlarla, korkuların, tabuların, yasakların aşılması; toplumun ve devletin kendi sorunları ile yüzleşmesi; yıllardır konuşulamadığı için daha da büyüyen sorunların açıklıkla konuşulup tartışılabilmesi sağlanmıştır. Bu şekilde, sorunların rahatça tartışılıyor olması ve devletin ilk defa böylesine yoğun bir çözüm iradesi ve arayışı sergilemesi, aynı zamanda bir tür “sosyal restorasyon” işlevi görmüştür.

Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi çerçevesinde atılan adımlara devam edilmekte, ortak aidiyetin güçlendirilmesi ve ortak bir gelecek inşası için çalışmalar sürdürülmektedir.

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nın Kurulması

Türkiye'nin, kırk yıla yaklaşan uzun terörle mücadele geçmişinde “bütüncül bir terörle mücadele stratejisinin bulunmadığı”, terör sorununa sivil ve sosyal bilimler perspektifinden bakan bir kurumunun olmadığı hususu, ciddi bir eksiklik olarak sürekli dile getirilmiştir. Bu alanda da önemli bir adım atılmış; 17/2/2010 tarihli ve 5952 sayılı Kanun ile çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımın gereği olarak terörle mücadele alanında bilimsel metot ve verileri kullanmak suretiyle daha fazla analiz yapmak, çözüm önerileri, politika ve stratejiler geliştirmek ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurulmuştur.

Böylece güvenlik paradigmasındaki değişime paralel olarak; sorunu yalnızca güvenlik tedbirleriyle özdeşleştirmeyip, terörle mücadeleyi çok boyutlu bir çerçevede toplumsal, psikolojik ve hukuksal boyutlarıyla ele alacak, sosyal bilimlerin verileriyle hareket edecek ve uluslararası deneyimlerden faydalanacak yeni bir yaklaşım benimsenmiştir.

Vatandaşlıktan Çıkarılanlara Haklarının İadesi

Özellikle askeri darbe dönemleri ve sonrasında bireylerin vatandaşlıktan çıkarılmaları, pek çok durumda başvurulan bir yöntemdi. İnsanlarımızın siyasi ve keyfi gerekçelerle vatandaşlıktan çıkarılmaları, kendilerinin ve ailelerinin mağduriyetine neden oluyordu.

Bu kapsamda 2009 yılında yeni bir Vatandaşlık Kanunu çıkarılarak daha önce vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde buldukları gerekçesiyle Türk vatandaşlığı kaybettirilene Bakanlar Kurulu'nca yeniden vatandaşlık hakkı verilmesi imkanı getirilmiştir. Böylece 12 Eylül Askeri Darbesi döneminde veya daha sonra siyasi nedenlerle yurt dışına çıkmak zorunda kalan ve vatandaşlık hakları ellerinden alınan kişilerin yeniden bu hakkı elde edebilmelerinin önü açılmıştır.

Gündelik Hayatın Kolaylaştırılması

Geçmişte, güvenlik gerekçesiyle gereğinden fazla sayıda ve sıklıkta rutin olarak uygulanan ve bazen kilometrelerce araç kuyruğuna neden olan yol kontrolleri ve arama noktaları, vatandaşlarımızın haklı şikayetlerine neden oluyordu. 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımızın gündelik hayatlarındaki en önemli sıkıntılarının birini, bu güvenlik kontrolleri oluşturuyordu. Vatandaşlarımızın gündelik hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla, 2010 yılı başlarında çıkarılan bir genelge ile söz konusu yol kontrol ve arama noktalarının sayısı azaltılmıştır.

Önceki dönemlerde yine çeşitli güvenlik gerekçeleriyle, vatandaşlarımızın yaşadıkları bölgelerdeki yayla ve meraları kullanmalarına yasaklar getirilmişti. Bu durum, bölge ekonomisini olumsuz etkiliyordu. Vatandaşlarımızın istihdam ve refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki yayla ve meralara ilişkin bu yasaklar 2010 yılı başlarında kaldırılmıştır.

Yerleşim Birimlerine Eski İsimlerinin İadesi

Kültürel geçmişle kurulan köprünün en önemli ayaklarından biri, coğrafi yer isimleridir. Bu bakımdan, her yerin isminin tarihsel bir

arka plana dayandığı söylenebilir. Türkiye’de geçmişte pek çok bölgenin ismi siyasi ve ideolojik nedenlerle değiştirilmişti. İnsanların yaşadıkları yerlere kendi yerel dilleri ve kültürleri çerçevesinde isimler verebilmeleri de mümkün değildi. Bu durum, vatandaşlarımızın aidiyet duygularının zedelenmesine yol açıyordu. Bu konudaki haklı talepler gözönüne alınarak yerleşim birimlerine eski adlarının yeniden verilmesinin önü açılmış; bu çerçevede bazı yerleşim yerlerinin isimlerinde değişikliğe gidilmiştir.

Vatandaşa Güvensizliğin Aşılarak Bürokrasinin Azaltılması

Kamu hizmetlerinin hızlı, etkili, verimli, nitelikli ve saydam bir biçimde verilebilmesi için iyi işleyen bir bürokratik sisteme ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu kurumlarındaki işlem süreçlerinin uzaması, hem emek ve zaman israfına hem de devletin halk nezdinde güven ve itibar kaybına sebep olmaktadır. Diğer taraftan ayrıntılı kurallar ve vatandaştan talep edilen belgelerin çokluğu, devletin vatandaşa olan güvensizliğinin bir göstergesi olarak görülmektedir. Bu kapsamda kırtasiyecilik ve uzun zaman alan işlem süreçleri en çok da dürüst ve masum vatandaşları sıkıntıya sokmaktadır.

Son on yılda bürokrasinin azaltılmasına yönelik atılan adımlarla, Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça yavaş ve hantal olan kamunun işleyiş mekanizmaları nedeniyle mağduriyet yaşayan vatandaşların, eğitim, sağlık, maliye gibi temel kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmaya çalışılmış, bu alandaki bürokratik engellerin mümkün olduğunca kaldırılması hedeflenmiştir.

2000’li yıllardan itibaren sürdürülen demokratikleşme çabaları, temel hak ve özgürlükler alanını genişletmiş, gündelik hayatı kolaylaştırmış ve devlete güven duygusunu geliştirmiştir. Bu bağlamda vatandaşa güvensizliğin aşılarak bürokrasinin azaltılmasına yönelik atılan adımlar, demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Bu kapsamda; etkili, verimli, hesap verebilir, vatandaş beyanına güvenen ve şeffaf bir kamu yönetimi oluşturmak ve kamu hizmetlerinin hızlı, kaliteli, basitleştirilmiş ve düşük maliyetli bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak üzere, idarelerin uyması gereken usul ve esaslar yeniden düzenlenmiştir. İlk olarak güncelliğini ve uygulanabilirliğini yitirmiş olan hükümlerin ayıklanması, çelişkili hükümlerin düzeltilmesi, mevzuatın basitleştirilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla 2007 yılında “Uygulama İmkanı Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. Ardından 2009’da yürürlüğe giren “Bürokrasinin Azaltılması İşlemlerinin Birleştirilmesi Çalışmaları ve Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik” ile Başbakanlık, Bakanlıklar ile bazı

bağlı ve ilgili kuruluşlara ait toplam 170 yönetmelikte değişiklik yapılmıştır. Bürokrasinin azaltılması ve idari işlemlerin basitleştirilmesi amacıyla yapılan bu düzenlemeyle 421 belge işleminden kaldırılırken, 215 hizmette

Bürokrasinin azaltılması ve idari işlemlerin basitleştirilmesi amacıyla yapılan bu düzenlemeyle 421 belge işleminden kaldırılırken, 215 hizmette de noter onayı zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca 46 yetki merkezden taşraya, 26 yetki de valilik ve bölge müdürlüklerinden alt kademelere devredilmiştir.

de noter onayı zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca 46 yetki merkezden taşraya, 26 yetki de valilik ve bölge müdürlüklerinden alt kademelere devredilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeler sayesinde bürokratik engel teşkil eden ve kırtasiyeciliği gereksiz yere artıran, zaman ve kaynak israfına yol açan işlemler azaltılmış; böylelikle kamu yönetiminin etkili ve hizmet odaklı bir yapıya kavuşturulması, işleyişinin basit ve hızlı olması yönünde önemli mesafeler alınmıştır. Bu kapsamda, merkezi idare ve yerel yönetimler tarafından sunulan hizmetlerde gereksiz bilgi ve belgeye dayanan düzenlemelerin ortadan kaldırılması, bazı hizmetlerin

öncelikle elektronik kanallar üzerinden sunulması gibi değişikliklerle belge israfının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Devletin kağıtlar üzerinden sunduğu veya aldığı ayrıntılı şekil kurallarına dayanan, külfetli ve masraflı hizmetler daha hızlı, güvenilir ve kesintisiz olarak e-devlet organizasyonu çerçevesinde dijital ortamda sunulmaya başlanmıştır. E-devlet sayesinde kamu kurum ve kuruluşları vatandaşla sunulacak hizmetleri günün teknolojik ortamında bürokrasi engeline takılmadan gerçekleştirmektedir. Resmi işlemlerde evrak aslı istenmek yerine vatandaş beyanına güvenilerek T.C. kimlik numarası, ikametgah adresi, kimlik ve iletişim bilgileri esas alınarak işlem yapılması öngörülmüştür. E-devlet uygulaması yalnızca vatandaşla kamu arasındaki işlemlerin değil kamu kurumları arasındaki bilgi akışının da hızlanmasını sağlamış ve kamu hizmetlerindeki verimliliği artırıcı bir etki yapmıştır.

Kamu hizmetleri alanında karşılaşılan en temel sorunlardan bir diğeri, sağlık sektöründe yaşanan karışıklık ve hizmete erişimin yavaş olmasıydı. Sağlık sektöründe son yıllarda uygulamaya giren, sevk zincirinin kaldırılması; Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve SSK gibi kuruluşların Sosyal Güvenlik Kurumu çatısı altında birleştirilmesi; SSK ve devlet hastanelerinin birleştirilmesi; hastaların istedikleri hastaneye gidebilmeleri; vatandaşların özel sektörde tedavi olabilmelerinin yolunun açılması ve böylelikle kamu sektörünün de hizmet kalitesinin yükseltilmesi gibi uygulamalar, vatandaşlara duyulan güveni yansıtan ve gündelik hayatı kolaylaştıran önemli çalışmalardır.

Vatandaşların devletle olan ilişkilerinde en fazla şikayetçi oldukları bir diğer konu ise topluma tepeden bakan, vatandaşın derdini, sıkıntısını kendilerine anlatamadığı, devletin otoriter ve sert yüzünü yansıtan yöneticilerdi. Bu konuda da ciddi bir yaklaşım değişikliğine gidilmiş ve son dönemlerde yapılan atamalarda devletin sıcaklığını, şefkatini ve değişen yüzünü gösteren, toplumsal değerlerle barışık, kucaklayıcı, çözüm üreten ve insan odaklı yöneticilere öncelik verilmiştir.

SİVİL GÖZETİM VE DENETİM ALANINDA ATILAN ADIMLAR

SİVİL GÖZETİM VE DENETİM ALANINDA ATILAN ADIMLAR

Önceki kısımlarda da belirtildiği üzere, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri, sivil ve demokratik gözetim ve denetimin yerini dönem dönem askeri, bürokratik ve/veya yargısal gözetim ve denetimin almış olmasıdır. 1961 ve 1982 Anayasaları'ndan güç alan bu anti-demokratik uygulamalar, yakın tarihimizin başlıca tartışma konularını oluşturmuştur. 1950'lerle birlikte demokratik siyasal hayata geçilmesine rağmen devletçi reflekslerin, halk tarafından seçilmeyen, geniş yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanlığı makamı üzerinden yürümesi; Bakanlar Kurulu'ndan çok daha etkin olduğu düşünülen MGK toplantıları; atanmış-seçilmiş tartışmaları; yerindelik denetimini de içeren tartışmalı yargı müdahaleleri; toplumsal destek ve karşılık bulmayan Anayasa Mahkemesi kararları bu konuların başında gelmektedir.

Bununla birlikte Türkiye, son yıllarda bir taraftan bölgesinde anayasal bir hukuk devleti olarak öne çıkarken, diğer taraftan devlet merkezli gözetim ve denetim anlayışı, mevcut pozisyonunu koruma çabasını sürdürmüştür. Türkiye'nin bir kısım özel şartlarını, evrensel standartlarda bir hukuk devletinin gerçekleştirilmesine engel olarak gören/göstermeye çalışan kökleşmiş vesayetçi zihniyete rağmen, sivil gözetim ve denetim alanında gerçekleştirilen bir dizi önemli reformla demokrasi açığının giderilmesi yolunda oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Bu kapsamda; MGK Genel Sekreteri'nin asker olması şartı kaldırılarak sivil olmasının yolu açılmıştır. Askeri yargının yetki alanı daraltılmıştır. Valilerin daveti olmaksızın, şehirlerde meydana gelen toplumsal olaylara müdahale edilebilmesinin önünü açan EMASYA Protokolü kaldırılmıştır. YÖK, RTÜK, Haberleşme Yüksek Kurulu gibi bazı kamu kurum ve kuruluşlarındaki askeri üye uygulamasına son verilmiştir. Ülkedeki vesayet sistemini zayıflatmak ve milli iradeyi güçlendirmek amacıyla Cumhurbaşkanının halkın oyuyla seçilmesinin önü açılmıştır. Yüksek Askeri Şura kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır.12 Eylül darbecilerine ilişkin yargılama başlatılmıştır.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesi

2002-2012 döneminde demokratikleşme ve hukuk devleti standardının yükseltilmesi ile ilgili en önemli reformların başında, 2007 yılındaki referandumla kabul edilen “cumhurbaşkanının halk tarafından seçilecek olması” gelmektedir.

Parlamente rejimin benimsendiği 1961 ve 1982 Anayasalarında hakim anlayışı yansıtan bürokratik vesayetçi modelin bir sonucu olarak Cumhurbaşkanlığı makamı özel bir konuma sahip kılınmıştır. Parlamento sistemde sembolik sayılabilecek yetkilere sahip temsili bir makam olan Cumhurbaşkanlığı makamının aksine geniş yetkilerle donatılmış bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur. Özellikle yürütmedeki güçlü yetkileri, bürokrasideki atamalarda etkili konumu ve yargının oluşumundaki belirleyici rolü nedeniyle Cumhurbaşkanı, siyasi sistem içerisinde güçlü ve önemli bir aktör haline gelmiştir. 1961 ve 1982 Anayasaları'nın vesayetçi mekanizmaları doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı makamının yetkileri artırılmış; bu yetkiler, hemen hemen tüm üst düzey bürokratların, yüksek yargı üyelerinin ve üniversite rektörlerinin “üçlü kararname” ile ya da doğrudan doğruya atanması, meclis kararlarının veto edilebilmesi gibi oldukça geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Öte yandan, söz konusu devasa yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanının seçiminde halkın doğrudan söz sahibi olamaması, bu makamın halka hesap verebilirliğini engellemiştir. Bunun yanı sıra halkın seçtiği siyasal iktidarların yetkilerinin Cumhurbaşkanlığı makamı lehinde daraltılmasıyla milletin üstünde bir vesayet kuşatması oluşturulmuştur. Bu derece güçlü yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanının “yetki ve sorumluluğun paralelliği” ilkesinin aksine herhangi bir sorumluluğunun bulunmaması, parlamenter sistemin doğasıyla bağdaşmayan diğer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşanan tecrübeler, Cumhurbaşkanlığı makamının vesayet sisteminin koruyucusu ve kollayıcısı ve vesayetçi anlayışın sisteme hakim olabilmesinin bir teminatı şeklinde görüldüğünü göstermektedir. Nitekim 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşananlar ve Anayasa Mahkemesi'nin vesayetçi bir anlayış doğrultusunda vermiş olduğu karar, Cumhurbaşkanlığı makamının sistem içerisindeki rolünü ve etkisini ortaya koymuştur. 2007 değişik-

2007 değişikliği ile siyasi sistem içinde önemli ve belirleyici bir yere sahip bu güçlü aktörün artık halk tarafından seçilmesi esas getirilmiştir. Cumhurbaşkanının artık halk tarafından seçilecek olmasının, oluşturulan “oligarşik vesayet”in en güçlü manevra alanının ortadan kaldırılması açısından taşıdığı önem ortadadır.

liği ile siyasi sistem içinde önemli ve belirleyici bir yere sahip bu güçlü aktörün artık halk tarafından seçilmesi esas getirilmiştir. Cumhurbaşkanının artık halk tarafından seçilecek olmasının, oluşturulan “oligarşik vesayet”in en güçlü manevra alanının ortadan kaldırılması açısından taşıdığı önem ortadadır. Bu sayede halka yönelik vesayet kuşatması kırılmış ve egemenliğin asıl sahibi konumundaki millet unsuru dikkate alınmaksızın oluşturulan hükmedici devlet anlayışına son verilerek Türkiye'nin 1950'lerde başlayan, ancak yarım kalan demokratikleşme sürecine önemli katkı sağlanmıştır.

MGK Genel Sekreterinin Sivil Olmasının Önünün Açılması

Kamuooyunda, sivil yönetim üzerinde bir vesayet kurumu olarak algılanan MGK'nın sivilleşmesi, ülkemizde sivilleşme ve demokratikleşme açısından çok kritik bir önem taşımaktaydı.

Bu kapsamda 2003 yılı içerisinde çıkarılan Yedinci AB Uyum Paketi'nde, MGK Genel Sekreterliği ile ilgili hususları da kapsayan değişiklikler yapılmıştır. Esasen bu değişiklik çerçevesinde 2001 Anayasa değişikliği ile MGK'da yapılan düzenlemelerin anayasaya uyumlaştırılması sağlanmıştır. Bununla birlikte Anayasada açık bir hüküm bulunmamasına rağmen yapılan değişiklikle artık MGK Genel Sekreteri'nin asker olması şartı kaldırılarak sivil olmasının yolu açılmıştır.

MGK Genel Sekreteri'nin sivil kişiler arasından atanabilmesi imkanının sağlanması sivilleşme açısından önemli bir adımdır. Böylece MGK, çağdaş demokrasilerde olduğu gibi, hükümetin millî güvenlik politikalarındaki danışma organı halini almıştır. Nitekim yeni duruma göre MGK Genel Sekreteri'nin, Başbakan'ın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanması esası getirilmiştir. Ayrıca aynı uyum paketinde Kurul'un her ay toplanması yerine iki ayda bir toplanması öngörülmüştür.

Bu değişikliklerin bir yansıması olarak MGK'daki oturma düzeni de değiştirilmiştir. Asker ve sivil üyelerin masanın farklı taraflarında karşılıklı olarak oturmaları esasına dayanan ve kamuooyunda "asker kanat" ve "sivil kanat" şeklinde karşıtlık algılamasına yol açabilecek eski düzen terk edilerek yanyana ve karışık oturma düzenine geçilmiştir.

Askeri Yargının Yetki Alanının Daraltılması

Türkiye'de askeri yargı düzeni, anayasaların darbe sonrası dönemlerde hazırlanmış olmasının bir ürünüdür. Bu nedenle askeri yargı düzenlerinde, bir yandan sivil kişilerin yargılanması öngörülmüş,

öte yandan asker kişilerin askerlik görevi ile doğrudan ilgili olmayan suçlardan dolayı yargılanmaları da askeri mahkemelerin görev ve yetkisine verilmiştir.

Demokratik hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmayan ikili yargı düzeninin değiştirilmesine yönelik iki olumlu adım atılmıştır. İlk olarak, 4963 sayılı Kanun ile Askeri Ceza Kanunu'nun sivil şahıslara uygulanma alanı daraltılmıştır. İkinci olarak, asker kişilerin işlemiş oldukları suçlardan özellikle darbe girişimi ya da darbe suçlarının doğrudan sivil mahkemelerde yargılanması esası getirilmiştir. Ancak söz konusu yasal düzenlemenin Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'nın 145. maddesi gerekçe gösterilerek iptal edilmesi üzerine bu konu 2010 Anayasa değişikliği ile anayasal düzeyde ele alınmıştır. Askeri yargı ile ilgili olarak yapılan bu son değişiklikle, asker kişilerin anayasal düzeni değiştirme veya darbe suçlarının açıkça sivil mahkemelerde yargılanması sağlanmıştır.

EMASYA Protokolü'nün Kaldırılması

Bilindiği gibi ülke içinde güvenlik hizmetlerinin sağlanması, İçişleri Bakanlığı'na bağlı kolluk güçlerinin sorumluluğu altındadır. Bu bakımdan, kolluk güçleri illerde vali ve kaymakamların gözetim ve denetimi altında hiyerarşik bir düzen içinde görev yaparlar. Buna karşılık, dünyanın her yerinde askeri kuvvetler, ülke savunmasını ve dış güvenliği sağlamakla yükümlüdürler. Mevzuatımızda iç güvenliğin sağlanması bakımından askeri birliklerin toplumsal olaylara müdahale yetkisi oldukça sınırlı tutulmuş ve valinin talep etmesi şartına bağlanmıştır. Ancak 28 Şubat Sürecinde sistem içinde askeri vesayetinin etkisinin artmasıyla birlikte, Anayasa ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa aykırılık taşıyan bir protokol (EMASYA) aracılığıyla valilerin daveti olmaksızın, şehirlerde meydana gelen toplumsal olaylara müdahale edilebilmesinin önü açılmıştı.

“Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma” ifadelerinin kısaltılmışı olan EMASYA, İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında 7 Tem-

muz 1997’de imzalanan Protokol’ün adıdır. EMASYA Protokolü bağlamında Valilik, İl İdaresi Kanunu’ndaki talep yetkisini kullanmasa da, askeri yetkililer kendileri gerekli gördükleri durumlarda, toplumsal olaylara müdahale etme yetkisi kullanabilmekteydi. Protokol’ün on üç yıllık uygulamasında askeri yetkililerin toplumsal olaylara müdahalesi yoğun biçimde eleştirilene neden olmuştur. Bunun sonucu olarak EMASYA Protokolü, 4/2/2010 tarihinde İçişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında imzalanan ortak protokol ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Askeri Üye Uygulamasına Son Verilmesi

12 Eylül askeri darbesinin bir sonucu olarak askeri konularla ilgisi olup olmadığına bakılmaksızın birçok kurumda asker temsilciye yer verilmişti. Bu uygulama birçok kamu hizmetinin yürütülmesini güçleştirmekte; bir bütün olarak toplumsal ve siyasal hayatın, askeri vesayetin gözetimi ve denetimi altında olduğu izlenimini uyandırmaktaydı. Bu bağlamda son on yılda yapılan değişikliklerle bu kurumların pek çoğunda asker üyenin yer alması uygulamasına son verilmiştir. Bu kapsamda; Yükseköğretim Kurulu’na Genelkurmay Başkanlığı’nca üye seçilmesine ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’na MGK Genel Sekreterliği’nce aday gösterilmesine ilişkin hükümler yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca MGK Genel Sekreteri’nin Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğine de son verilmiştir.

Yüksek Askeri Şura Kararlarına Karşı Yargı Yolunun Açılması

Hukuk devletinde idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine tabi tutulması, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının önemli araçlarından biri olarak kabul edilir. Buna karşılık 1982 Anayasası, Yüksek Askeri Şura’yı askerlerin terfisinde ve tüm özlük konularında yetkili kılmış ve YAŞ kararlarına karşı yargı denetimi yolunu kapatmıştı. Özellikle vesayetin etkili olduğu dönemlerde pek çok subay ve astsubay,

kendilerini savunmalarına bile izin verilmeden, dosya üzerinden yapılan işlemlerle, YAŞ kararları ile ordudan çıkarılmış ve bu alanda çok sayıda mağduriyete sebebiyet verilmişti. Bu durum ulusal ve uluslararası alanda ciddi eleştiri konusu yapılmaktaydı.

YAŞ kararları geçmişte bir bütün olarak yargı denetimi dışında iken, 2010 Anayasa değişikliği çerçevesinde, Yüksek Askeri Şura'nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır.

YAŞ kararları geçmişte bir bütün olarak yargı denetimi dışında iken, 2010 Anayasa

değişikliği çerçevesinde, Yüksek Askeri Şura'nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır. YAŞ kararlarıyla ordudan ihraç edilenler açısından etkili başvuru hakkı teminat altına alınmış; böylelikle hukuk devleti önündeki önemli bir engel daha ortadan kaldırılmıştır.

12 Eylül Darbecilerini Yargılama Yolunun Açılması

2010 Anayasa değişikliği ile 1982 Anayasası'nın Geçici 15. maddesi kaldırılmıştır. Kaldırılan hüküm, 12 Eylül 1980 askeri darbesini gerçekleştiren Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin yargılanmasına engel teşkil etmekteydi. Bu maddenin benzeri bir hüküm, 1961 Anayasasının Geçici 4. maddesinde 27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi üyeleri için de mevcuttu. Bu adımın bir sonucu olarak Milli Güvenlik Konseyi üyelerinden hayatta olanlar hakkında soruşturma ve yargılama süreçlerinin başlatılması mümkün olmuştur. 1980 askeri darbesinden otuz yıl sonra Geçici 15. maddenin kaldırılması sembolik açıdan da oldukça önemli bir adımdır. Bu adımla demokratik hukuk düzenini ortadan kaldıran veya kaldırmayı amaçlayan müdahalelerin karşılıksız kalmayacağı, bu girişimlerin er ya da geç yargı konusu olacağı mesajı kuvvetli bir biçimde verilmiş olmaktadır.

TBMM Bünyesinde Araştırma Komisyonları'nın Kurulması

Halkın seçilmiş, meşru temsilcilerini işbaşından uzaklaştıran darbeler, aynı zamanda hukuk düzenini de büyük ölçüde tahrip ettikleri için çok sayıda hak ihlaline yol açmışlardır. Bu kapsamda Türkiye'deki en önemli sorunlardan biri, geçmişte yapılan darbelerle yüzleşmemesi ve insan hakları ihlallerinin üzerine gidilmemesi olmuştur. Bu yüzden hem demokrasi kültürünün gelişmesi engellenmiş hem de devlet ile vatandaş arasındaki mesafe giderek açılmıştır. Dünyada askeri yönetimler sonrası demokratikleşme sürecinden geçen ülkelerin tamamı darbe döneminde yaşanan uygulamalarla yüzleşmiş ve bu dönemlerde yapılan hataların onarılması için çaba harcamışlardır. Buna karşılık Türkiye'de uzunca bir süre geçmişteki bu karanlık sayfalar görmezden gelinmiştir.

2012 yılı içerisinde TBMM bünyesinde “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Tüm Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu” kurulmuştur. İlgili komisyonda, TBMM'deki tüm siyasal partilerin temsil edilmesi sağlanmış ve kamuoyunun yakından tanıdığı birçok isim dinlenmiştir.

Yine 2012 yılı içerisinde TBMM Dilekçe Komisyonu bünyesinde “Dersim Alt Komisyonu” kurulmuştur. Söz konusu alt komisyon, devlet arşivlerinde yoğun çalışmalar gerçekleştirmiş ve 1930'lu yıllarda gerçekleşen Dersim Olayları ile ilgili bilgi ve belgeleri derlemiştir. Kamuoyunda önemle takip edilen komisyon çalışmaları kapsamında Dersim'de yaşanan olayların mağdurları da dinlenmiştir.

Ayrıca özellikle sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemlerinde terörle mücadelede karşılaşılan sorunları araştırmak amacıyla 13 Ekim 2011 tarihinde TBMM İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesi Alt Komisyonu” kurulmuştur. Söz konusu Komisyon'un çalışmaları,

konunun TBMM çatısı altında ve tüm boyutlarıyla incelenmesi ve tüm taraflara görüşlerini ortaya koyabilme fırsatı vermesi bakımından önemli bir ilerleme olarak kayda geçmiştir.

Kurulan bu komisyonlar, devletin, yanlışlıkların üzerini örtmeme ve kendisiyle yüzleşme iradesinin bir yansıması olarak görülebilir.

**İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE
GELİŞTİRİLMESİ ALANINDA ATILAN
ADIMLAR**

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ ALANINDA ATILAN ADIMLAR

Bilindiği üzere insan hakları II. Dünya Savaşı'ndan itibaren uluslararası alanda gittikçe daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Günümüzde insan hakları, sadece devletlerin iç sorunu olarak görülmemekten çıkmıştır. Bu çerçevede devletler uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olmuşlar; iç hukuk sistemlerini bu sözleşmelere uygun hale getirmek için gerekli adımları atmışlar ve uluslararası denetim mekanizmalarına bireysel başvuruyu kabul etmişlerdir.

İnsan hakları konusunda dünyada bu gelişmeler olurken 2000'li yıllar öncesinde Türkiye'nin insan hakları görünümünün çok iyi

olduğu söylenemez. Bu yıllarda sistematik işkence iddiaları, insan hakları ihlalleri konusunda AIHM'ye yapılan başvuru sıralamasın-

İnsan hakları konusunda dünyada bu gelişmeler olurken 2000'li yıllar öncesinde Türkiye'nin insan hakları görünümünün çok iyi olduğu söylenemez. Bu yıllarda sistematik işkence iddiaları, insan hakları ihlalleri konusunda AIHM'ye yapılan başvuru sıralamasında Türkiye'nin hep ön sıralarda yer alması, yaşam hakkı ihlallerinin fazlalığı, cezaevlerinde ve karakollarda karşılaşılan kötü muameleler ve bu yerlerin kötü fiziki koşulları ülke gündemini oluşturan başlıca olumsuzluklar arasında yer almaktaydı.

da Türkiye'nin hep ön sıralarda yer alması, yaşam hakkı ihlallerinin fazlalığı, cezaevlerinde ve karakollarda karşılaşılan kötü muameleler ve bu yerlerin kötü fiziki koşulları ülke gündemini oluşturan başlıca olumsuzluklar arasında yer almaktaydı.

Son on yıllık süreçte Türkiye'de de özellikle AİHS'nin yargısal denetim organı olan AİHM kararlarının gereğini yerine getirme amacıyla mevzuatta önemli değişiklikler yapılmış ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Kaydedilen bu ilerlemelerin yanı sıra Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının da işlerlik kazanmasıyla AİHM'ye Türkiye'den yapılan başvurularda azalma gözlenecektir.

Belirtilen kapsamda; "işkenceye sıfır tolerans" politikası başarıyla hayata geçirilmiştir. Faili meçhuller ve yaşam hakkı ihlalleri ülke gündeminden çıkarılmıştır. Gözaltı koşulları iyileştirilmiş ve kolluk merkezleri modernleştirilmiştir. AİHM kararlarına dayalı olarak yargılamanın yenilenmesi yolu açılmıştır. Temel haklara ilişkin uluslararası andlaşmalar, iç hukuk sisteminde üstün bir konuma taşınmıştır. AB ilerleme sürecinde gerçekleştirilen reformların uygulanmasını desteklemek amacıyla Reform İzleme Grubu oluşturulmuştur. Şeffaf bir yönetim için bilgi edinme hakkı getirilmiştir. "İkiz Sözleşmeler" olarak bilinen ve insan hakları alanında evrensel nitelikteki en önemli düzenlemelerden olan "Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ile "Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" onaylanmıştır. Ölüm cezası kaldırılmıştır. Dernek kurmanın, vakıfların mülk edinmelerinin kolaylaştırılması, toplantı ve gösteri yapma hakkının genişletilmesi gibi düzenlemelerle AİHS'ne uygun olarak siyasal ve sosyal alandaki örgütlenme ve hak arama özgürlüğünün sınırları genişletilmiştir. Çağdaş bir basın kanunu çıkarılarak, yayınevlerinin kapatılmasına ve baskı araçlarına el konulmasına neden olan uygulamalar kaldırılmıştır. Gazetecilerin haber kaynaklarının korunması güvence altına alınmıştır. Getirilen kanuni düzenlemelerle çağdaş bir ceza adaleti sisteminin altyapısı oluşturulmuştur.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı getirilmiştir. Devlet memurlarının yargıya başvuru hakları genişletilmiş ve yargısal denetim kısıtlamaları kaldırılmıştır. Memurların sendikal hakları güçlendirilmiş ve kamu görevlilerine toplu sözleşme imkanı getirilmiştir. Çocuk hakları güçlendirilmiştir. Onsekiz yaş altındaki tüm çocukların Çocuk Mahkemelerinde yargılanması sağlanmıştır. Siyasi parti özgürlüğü daha güvenceli hale getirilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulmuştur. Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımızın ibadet yerlerine ilişkin özgürlükleri genişletilmiş ve ibadethanelerinin onarılması sağlanmıştır. Azınlıklara ait cemaat vakıflarının mülk edinmeleri kolaylaştırılmış ve önceki yıllarda el konulan çok sayıda taşınmaz, başvuruları üzerine cemaat vakıfları adına kaydedilmiştir. Azınlıklara ait gazetelerin resmi reklam yayımlayabilmeleri mümkün hale getirilmiştir. Yurtdışına çıkış yasağının kapsamı daraltılarak seyahat özgürlüğü genişletilmiştir. Kişisel verilerin korunması ilkesi, anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. İfade özgürlüğünün güçlendirilmesine yönelik yasal önlemler bağlamında TCK'nın 301. maddesinde değişikliğe gidilerek, soruşturma başlatılabilmesi Adalet Bakanı'nın iznine bağlanmış ve cezanın üst sınırı da düşürülmüştür.

“İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol” ile “Terrorizmin Önlenmesine Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” onaylanmıştır. BM ve Avrupa Konseyi standartlarını karşılamayan cezaevleri kapatılmaya başlanmıştır. Tutuklu ve hükümlülerin, yakınlarının cenazesine katılmalarına ve ağır hastalık durumlarında ziyaret edebilmelerine imkan tanınmıştır. Özel öğretim kurumlarında yabancı uyruklu misafir öğrencilerin de öğrenim görebilmelerine olanak sağlanmıştır. Kadın hakları güçlendirilmiştir. “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ne ve “Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Konusundaki

Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ne taraf olunmuştur. Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkili bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu ve Çocuk İzlem Merkezleri kurulmuştur.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

İşkenceye Sıfır Tolerans Politikası

Geçmişte Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı insan hakları ihlali suçlarının en önemlilerinden biri, işkence ve kötü muamele iddialarının yeterince soruşturulmamasıydı. Aynı zamanda, bu tür suçlara verilen cezalar çoğu zaman yetersiz kalıyor veya erteleniyordu. Vatandaşların devlete güveninin azalmasının en önemli nedenlerinden birini, işkenceyle etkili bir şekilde ve doğru yöntemlerle mücadele edilmemesi oluşturuyordu. Bunun sonucu olarak Türkiye 1990’lı yıllarda işkence ve kötü muamele iddiaları ile birlikte anılan, soruşturulmayan ve cezasız kalan işkence olayları nedeniyle AIHM tarafından mahkum edilen bir ülke görünümündeydi. Ayrıca bu yıllarda insanımız, kolluk merkezlerine mağdur ve şikayetçi olarak bile gitmeye çekinmekteydi. Yine karakolların çok ciddi temizlik ve çevre düzeni sorunları söz konusuydu.

Türkiye’nin insan hakları karnesinde önceleri önemli bir sorun alanı oluşturan işkenceyle mücadele konusunda bugün geldiği nokta son derece olumludur. Son on yıllık dönemde hükümetler bu konuda özel bir hassasiyet göstermişler ve “işkenceye sıfır tolerans” yaklaşımıyla önemli adımlar atmışlardır.

Belirtilen çerçevede ilk olarak kolluk görevlilerinin eğitimine özel önem verilmiş ve yetiştirilmelerinde insan hakları eğitimi daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Bu kapsamda İçişleri Bakanlığı bünyesinde Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi kurulmuştur. Ayrıca 2002 yılında çıkarılan İkinci AB Uyum

Paketi kapsamındaki düzenlemeyle, AIHM tarafından işkence ve kötü muamele suçları nedeniyle verilen kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatların sorumlu personele rücu edilmesi kuralı getirilmiştir.

2005 yılında yürürlüğe giren yeni Ceza Kanunu ile işkence suçuna yönelik cezaların arttırılması, işkence ve kötü muamele dolayısıyla verilen cezaların ertelenmesi veya tecilinin önlenmesi, caydırıcılığı sağlamaya yönelik önemli adımlardır. Bu doğrultuda ayrıca son on yıllık dönemde Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi ile etkin bir işbirliği yapılmıştır. Bunun sonucunda gözaltı ve cezaevlerindeki koşullar Komite'nin tavsiyelerine uygun hale getirilmiştir. Ayrıca bu kapsamda İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol de onaylanmıştır. Böylece işkence ve kötü muameleyle mücadelenin denetim ve önleme boyutlarının güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım daha atılmıştır.

Öte yandan nezarethaneler ve kolluk görevlilerinin görev yaptığı benzeri yerlerde fiziksel ve teknolojik olarak önemli iyileştirmeler yapılmış; vatandaşların güvenlik birimleri ile ilk temas noktası olan polis merkezleri ve karakollar, insan hakları normlarına uygun hale getirilmiştir.

Faili Meçhul Cinayetler Dönemine Son Verilmesi

Geçmiş dönemlerde, özellikle 1990'lı yıllarda yoğunlaşan faili meçhul cinayetler, toplumda kaos ve güvensizlik ortamı oluşturmak isteyen kirli odakların demokrasi karşıtı hedeflerine ulaşmak için kullandıkları en önemli silahlardan biri olmuştur.

Demokratikleşme ve insan hakları alanının genişletilmesi çabaları çerçevesinde yargısız infazlar ve faili meçhul cinayetler gibi yaşam hakkı ihlalleri, ülke gündeminden çıkarılmıştır. Bu tür gayrimeşru işlere kalkışan kamu görevlileri hakkında da adli makamlarca gerekli yasal süreçler başlatılmıştır. Böylece geçmişin üzerindeki sis perde-

sinin kaldırılması, karanlık olayların aydınlatılması ve suçluların yakalanmasında büyük ilerleme kaydedilmiştir.

Mafya ve Çetelerin Ülke Gündeminden Çıkarılması

Türkiye, 2002 öncesi dönemde kamuoyunda mafya ve çete olarak bilinen organize suç örgütlerinin yoğun faaliyet gösterdiği bir ülke konumundaydı. Bu dönemde organize suç örgütlerinin bu denli aktif olmalarında; ülkedeki hukuki, sosyo-ekonomik, teknolojik ve diğer değişimlerin ortaya çıkardığı siyasal ve yönetsel alandaki kontrolsüz alanlar ile ekonomik istikrarsızlıkların etkisi yadsınamaz. 2002 öncesi dönemde; cinayet, adam öldürme, yaralama, adam kaçırma, uyuşturucu madde kaçakçılığı, silah ve mühimmat kaçakçılığı, göçmen kaçakçılığı, çek senet tahsilatı, haraç ve fidye alma, zorla senet imzalatma, kadın ticareti, kıymetli evrak sahteciliği, kamu arazilerinin yağmalanması gibi pek çok suç türü ile işgal eden organize suç örgütlerinin faaliyetleri, toplumda sosyal çözülmelere, merkezi ve yerel kamu yönetimlerinin zayıflamasına, ceza adalet sisteminin etkisiz kalmasına, yolsuzluğun yaygınlaşmasına ve en önemlisi de siyasal otorite, güvenlik bürokrasisi ve yargıya olan güvenin azalmasına neden olmuştur.

Organize suç örgütleriyle mücadelede, 2002-2012 döneminde uygulanan kararlı güvenlik politikalarıyla önemli başarılar elde edilmiştir. Bu dönemde, organize suç örgütlerine yönelik projeli çalışmalar neticesinde düzenlenen operasyonlarla ülke genelinde faaliyet gösteren organize suç örgütlerinin tamamı çökertilmiştir. Kamuoyuna farklı isimler altında yansıyan operasyonlarla toplumsal huzuru derinden etkileyerek bozan mafya ve benzeri suç örgütleri etkisiz hale getirilmiştir. Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişme, istikrar ve yapılan bu operasyonlar sayesinde, mafya ve çeteler ülke gündeminden çıkmıştır.

Ölüm Cezasının Kaldırılması

Cezai yaptırımlar, suçluyu rehabilite etmeyi ve topluma tekrar kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla bağdaşmayan ve ceza hukuku-

muzda var olmasına rağmen 1984'ten bu yana ülkemizde uygulanmayan ölüm cezası, 2002 yılı içerisinde çıkarılan Üçüncü AB Uyum Paketi'nde yapılan düzenleme ile AİHS'ye Ek 6 No.lu Protokol'e uygun olarak "savaş, yakın savaş tehlikesi ve terör suçları hariç olmak üzere" kaldırılmıştır. Ardından 2003 tarihli Yedinci AB Uyum Paketi kapsamında ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin AİHS'ye Ek 6 No'lu Protokol onaylanmıştır. 2004 yılı içerisinde çıkarılan Sekizinci AB Uyum Paketi ile de, ölüm cezasının anayasadan tamamen çıkarılmasına uyum sağlanması amacıyla, bu müeyyideye atıf yapan ilgili tüm maddelerde değişiklik yapılmıştır.

Devam eden süreçte de, mevzuatın Avrupa standartları ile bütünleşmesi yönünde önemli sözleşmelere imza atılmıştır. Bu kapsamda; BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek Birinci İhtiyari Protokol ve ölüm cezasının kaldırılmasını amaçlayan İkinci İhtiyari Protokol onaylanmıştır. Ölüm cezasını her koşulda kaldıran 13 No.lu Protokol'ün onay işlemleri de Şubat 2006'da tamamlanmış ve söz konusu Protokol ülkemiz açısından yürürlüğe girmiştir.

Ölüm cezasının mevzuatımızdan çıkarılması, hükümlünün ıslahı ile topluma yeniden kazandırılması bakış açısının hukukumuzda güçlenmesini sağlamıştır. Yine benzer şekilde suç işlemiş de olsa bir kişinin hayatına son verebilme yetkisinin devlete verilmemesi önemli bir gelişmedir. Ayrıca böylelikle AB uyum taahhütlerimizden biri daha yerine getirilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarına Dayalı Olarak Yargılamanın Yenilenmesi Yolunun Açılması

2002 yılına kadar AİHM'nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal kararları, iç hukukta yargılamanın yenilenmesi nedenleri arasında yer almıyordu. İnsan hakkı ihlalinin varlığı dolayısıyla Türkiye'nin tazminata mahkum edilmesi sonrasında ilgili kişiler hakkında yetkili mahkemelerde yeni bir karar alınmaması, mağduriyetlerin tam olarak giderilememesine neden oluyordu.

Bu kapsamda ilk olarak 2002 yılında çıkarılan Üçüncü AB Uyum Paketi kapsamında, AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararları, hukuk ve ceza davalarında yeniden yargılama nedeni olarak kabul edilmiştir. Ardından 2003 yılında söz konusu düzenleme, idari davaları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Böylece artık mevzuatımızda AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararları İdari Yargılama Usul Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre yeniden yargılama nedeni olarak kabul edilmektedir.

Temel Haklara İlişkin Uluslararası Andlaşmaların İç Hukuka Üstünlüğünün Kabulü

Türkiye'nin onayladığı insan hakları sözleşmelerinin yargı organlarınca gerektiği şekilde dikkate alınmaması ve iç hukuk hükümlerinin özgürlükleri daraltıcı bir şekilde yorumlanması, karşı karşıya olduğumuz önemli sorunlardan biriydi.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanındaki bir diğer önemli yenilik, 1982 Anayasası'nın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişiklikle getirilmiştir. Bu çerçevede, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası andlaşma hükümlerinin esas alınacağı kabul edilmiştir. Bu değişiklikle birlikte, temel hak ve özgürlüklere ilişkin andlaşmaların normatif değeri konusunda yaşanan belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Yargı organlarının bu düzenlemeyi hayata geçirmeleri durumunda, insan haklarına aykırı düzenleme ve uygulamalar, iç hukukta kanun koyucunun müdahalesine gerek kalmaksızın daha kolay ve hızlı bir şekilde ortadan kaldırılacaktır.

Bilgi Edinme Hakkının Kabulü

Yakın döneme kadar Türkiye kamu yönetiminde geleneksel gizlilik ve devlet sırrı anlayışının egemen olduğu bir ülkeydi. Devletin resmi

uygulamaları pek çok yerde “hikmet-i hükümet”, “devlet sırrı” gibi gerekçelerle bir giz perdesiyle örtülmekte ve kişilerin kendileriyle veya kamu çıkarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan hususlarda kamu kurumlarından bilgi almaları mümkün olmamaktaydı.

Demokratik yönetimin güçlendirilmesi açısından büyük önem taşıyan bilgi edinme hakkı, 2003 yılında mevzuatımıza girmiştir. Bu düzenlemeyle tüm kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun biçimde kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmaları amaçlanmış ve bunun gereği olan hususlar düzenlenmiştir. Bu çerçevede idarenin bilgi edinme başvurusunda bulunan kişiye ilke olarak bilgi verme yükümlülüğü getirilmiş, bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazları sonuçlandırmak üzere Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Bilgi edinme hakkı, 2010 Anayasa değişikliği ile anayasal güvenceye de kavuşturulmuştur. Getirilen bu düzenlemelerle idarenin, bireylerin talepleri karşısında kayıtsız kalmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Uygun Bir Örgütlenme Özgürlüğünün Sağlanması

12 Eylül askeri darbe ideolojisinin ürünü olan eski Dernekler Kanunu'nda örgütlü toplum kontrol altında tutulması gereken potansiyel bir “tehlike” olarak görülmekteydi.

Demokratik yönetimin yerleşmesi, sivil toplum alanının genişletilmesi ve örgütlenme özgürlüğünün güçlendirilmesi amacıyla 2004 yılında yeni bir Dernekler Kanunu yürürlüğe konulmuş; gerek bu kanun gerekse daha sonra yapılan değişikliklerle dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak AİHS'ne uygun bir örgütlenme özgürlüğü sağlanmıştır. Bu kapsamda dernek kurucusu olmaya ve dernek faaliyetlerinde kullanılabilecek dillere ilişkin yasaklar ve sınırlamalar kaldırılmış, derneklerin kurulmasında izin sisteminden bildirim sistemine geçilmiş-

tir. Ayrıca kamu görevlileri ve öğrencilerin dernek üyesi olabilmelerinin önündeki engeller kaldırılmış ve kanunda belirtilen yasaklara uyulmaması halinde öngörülen hapis cezası, para cezasına dönüştürülmüştür.

2012 yılında ise, işçi ve işveren arasındaki ilişkileri yeni bir bakış açısıyla ele alan yeni bir “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu” çıkarılmıştır. İşçi ve işveren sendikaları ile konfederasyonlarının kuruluşu, yönetimi, işleyişi, denetlenmesi, çalışma ve örgütlenmesine ilişkin usul ve esasları içeren düzenlemede; işçilerin ve işverenlerin karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumları ile çalışma şartlarını belirlemek üzere toplu iş sözleşmesi yapmalarına, uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözümlenmelerine, grev ve lokavta başvurmalarına ilişkin hükümler yer almaktadır.

Toplantı ve Gösteri Hakkının Kullanılması İmkanlarının Genişletilmesi

Geçmiş dönemlerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çerçevesinde toplantı ve gösteriler kolaylıkla ve keyfi bir biçimde yasaklanabiliyordu. İlgili kanunda yapılan değişikliklerle barışçıl amaçlarla toplanma ve gösteri hakkını güçlendirmeye ve daha demokratik temele dayandırmaya yönelik önemli iyileştirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda; toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ertelenme süreleri kısaltılmış, yasak fiillerle ilgili cezalar yeniden düzenlenmiş ve yabancıların Türkiye’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları ve etkinliklerde yer almaları kolaylaştırılmıştır. Bu bağlamda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında “fiil ehliyetine sahip olmak ve 18 yaşını doldurmuş olmak” yeterli hale getirilmiştir.

Azınlıklara Ait Cemaat Vakıflarının Mülk Edinmelerinin Kolaylaştırılması ve Özgürlük Alanlarının Genişletilmesi

Ülkemizde geçmişteki antidemokratik ve içe kapanmacı uygulamalardan toplumun diğer kesimleri gibi cemaat vakıfları da olumsuz

etkilenmiştir. Bu uygulamalarla azınlıklara ait cemaatlerin dini özgürlükleri ve mülkiyet hakları daraltılmıştır.

Söz konusu sorunların çözümü bağlamında, Vakıflar Kanunu'nda ve ilgili yönetmelikte yapılan değişikliklerle azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmeleri ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunmaları konusunda önemli iyileştirmeler ve kolaylıklar sağlanmıştır. Bu kapsamda, taşınmaz malların vakıf adına tescili için Bakanlar Kurulu'ndan izin alınması şartı kaldırılmış ve cemaat vakıflarının tasarrufları altında bulunduğu belirlenen taşınmaz malların vakıf adına tescili için yapılacak başvurular bakımından öngörülen 6 aylık süre 18 aya çıkarılmış-

Ülkemizde geçmişteki antidemokratik ve içe kapanmacı uygulamalardan toplumun diğer kesimleri gibi cemaat vakıfları da olumsuz etkilenmiştir. Bu uygulamalarla azınlıklara ait cemaatlerin dini özgürlükleri ve mülkiyet hakları daraltılmıştır.

tır. 2008 yılında çıkarılan yeni Vakıflar Kanunu ile de çok sayıda taşınmaz, başvuruları üzerine cemaat vakıfları adına kaydedilmiştir.³

³ Mülkiyet haklarına ilişkin olarak, 2008 yılında yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu'nun Geçici 7. maddesi uyarınca 181 taşınmaz, başvuruları üzerine cemaat vakıfları adına kaydedilmiştir. 29 Kasım 2010 tarihinde Büyükkada Rum Yetimhanesi, AİHM kararına uygun olarak Fener Rum Patrikhanesine devredilmiştir. Ayrıca 27 Ağustos 2011 tarihinde, Vakıflar Kanunu'na eklenen Geçici 11. madde kapsamında, farklı inanç grubuna mensup vatandaşların mensubu olduğu cemaat vakıflarının çeşitli sebeplerle daha önce el konulan vakıf mülklerinin iade edilebilmesinin yolu açılmıştır. 1 Ekim 2011 tarihinde Geçici 11. maddenin uygulanmasına ilişkin olarak bir yönetmelik yayımlanmış ve cemaat vakıflarının taşınmaz iadesi başvuruları 27 Ağustos 2012 tarihine kadar alınmıştır. Bu kapsamda, toplam 116 cemaat vakfi tarafından 1560 adet taşınmaz için başvuru yapılmıştır. Yapılan başvurulara ilişkin Vakıflar Meclisinin değerlendirmeleri sonucunda, 111 taşınmaz, ilgili vakıf adına tescil edilmiş ve 15 taşınmaz için ilgili vakfa tazminat ödenmesi kararı alınmıştır. 1220 taşınmaza ilişkin Vakıflar Meclisi tarafından yapılan değerlendirmeler ise devam etmektedir. Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra okul vasıflı 17 taşınmazın, gelir getirici mülke dönüştürülmesine izin verilmiştir. Geçici 11. madde dışında, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisi tarafından, İzmir Musevi Cemaati, "İzmir Musevi Cemaati Vakfı" adıyla, Surp Haç Tıbrevank Lisesine "Surp Haç Tıbrevank Lisesi Vakfı" adıyla, Beyoğlu Merkez Rum Kız Mektebine "Beyoğlu Merkez Rum Kız Mektebi Vakfı" adıyla vakıf statüsü tanınmıştır.

Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşların korunması ve kendilerine saygı gösterilmesinin teşvik edilmesi konusunda 2010 yılında çıkarılan bir Başbakanlık Genelgesi ile; farklı inanç gruplarına mensup vatandaşların Türkiye'nin ayrılmaz parçası oldukları vurgulanarak, kanunlar gereği bu vatandaşların kamu kurumları önündeki iş ve işlemlerinde kendilerine güçlük çıkarılmaması ve haklarına halel getirilmemesi gerektiği tüm devlet kurumlarına hatırlatılmıştır.

Cemaat vakıflarına taşınmaz iadesi yapılmasının yanı sıra yine ibadet özgürlüğü kapsamında, farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımız tarafından kullanılan ibadethanelerin restorasyonu işlemlerine hız verilmiştir. Bu bağlamda, Diyarbakır'da restorasyon çalışmaları tamamlanan Surp Giragos Kilisesi, Ekim 2011'de ibadete açılmıştır. Kumkapı Meryemana Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na ait olan Vortvoks Vorodman Kilisesi de restorasyon çalışmalarının ardından Aralık 2011'de gerçekleştirilen törenle ibadete açılmıştır.

Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımızın eğitim hakkının geliştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ermenice ders kitapları hazırlanarak, 2010-2011 öğretim yılından itibaren Ermeni okullarında ücretsiz dağıtılmaya başlanmıştır.

Ayrıca 2012 yılı içerisinde kabul edilen Basın İlan Kurumu Genel Kurulu Kararı ile azınlıklara ait gazetelerin resmi reklam yayımlayabilmeleri mümkün hale getirilmiştir. Söz konusu gelişme, azınlık gazetelerinin ekonomik durumunu güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yaklaşık elli yıllık bir aradan sonra 4 Haziran 2012 tarihinde bir Rum yayınevi faaliyete başlamıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Getirilmesi

2010 Anayasa değişikliği ile kabul edilen Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, iç hukukta yeni bir hak arama yolu oluşturma-

sının yanı sıra Türkiye'den AİHM'ye yapılacak başvuruları azaltacak önleyici bir tedbir olarak da düşünülmüştür. Nitekim bireysel başvuru hakkı kapsamında yer alan haklara ilişkin kataloga bakıldığında bunu daha rahat biçimde söylemek mümkündür. 2010 Anayasa değişikliğinde yer alan hükme göre, "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir" (m.148/3). Ardından çıkartılan yasal ve diğer alt düzenlemelerle 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren bu yol fiilen işlemeye başlamıştır.

Bireysel başvuru hakkının kabulü, insan haklarına ilişkin hassasiyetin bir tezahürüdür. Nitekim bu yol sayesinde, mağdur olduğunu düşünenler hakkını elde edebilmek ve karşılaştığı mağduriyetleri kaldırmak için kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecektir.

Bireysel başvuru hakkının kabulü, in-

san haklarına ilişkin hassasiyetin bir tezahürüdür. Nitekim bu yol sayesinde, mağdur olduğunu düşünenler hakkını elde edebilmek ve karşılaştığı mağduriyetleri kaldırmak için kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilecektir.

Yargısal Denetim Kısıtlamalarının Kaldırılması

Hukuk devletinin tesisi açısından anayasal düzeyde Türkiye'de var olan önemli sorunlardan biri, kişilerin temel haklarının kullanımını ve kişisel çıkarlarının hukuk mercileri önünde korunmasını engelleyen bazı yargısal denetim kısıtlamalarının öngörülmesi olmalıdır. Bu nedenle uygulamada çok ciddi mağduriyetler yaşanabilmektedir. Bunların anayasadan kaynaklanması ise önemli bir sorundur. Bu kapsamdaki mağduriyetler özellikle adli ve askeri teşkilat mensuplarının mesleki şartları ve özlük haklarına yönelik düzenlemelere karşı yargı yoluna gidebilme imkanının tanınmamasından doğmaktadır.

2010 Anayasa değişikliği ile bu konuda olumlu adımlar atılmıştır. Bu bağlamda YAş kararlarından terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararları ve HSYK'nın meslekten çıkarma kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır. Bunun yanında memurların uyarma ve kınama cezalarına karşı da yargı yoluna başvurma imkanı sağlanmıştır.

Siyasi Partilerin ve Milletvekilliğinin Daha Güvenceli Hale Getirilmesi

Türkiye sadece 1990'lı yıllarda 20 kadar siyasi partinin olur olmaz sebeplerle Anayasa Mahkemesi kararları ile kapatıldığı ve adeta bir siyasi parti mezarlığı görünümü veren bir ülkeydi. Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partilerin bu kadar kolaylıkla kapatılabilmesi, demokrasimizin kurumsallaşmasının önündeki en önemli engellerden biriydi.

2002 yılı içerisinde çıkarılan İkinci AB Uyum Paketi çerçevesinde, Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklikler yapılmış; siyasi partilerin

2010 Anayasa değişikliği ile siyasi parti özgürlüğü noktasında iki önemli yenilik gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, kapatma kararı verilmesi üzerine partisinin kapatılmasına sebebiyet veren milletvekilinin vekilliğinin düşmesi artık söz konusu olmayacaktır. İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilerin kapatılmasına ya da devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şartı aranacaktır.

kapatılması seçeneğine alternatif olarak "Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma" seçeneğine yer verilmiştir. Ayrıca siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştırmak amacıyla "odak olma kıstası" getirilmiştir.

2010 Anayasa değişikliği ile siyasi parti özgürlüğü noktasın-

da iki önemli yenilik gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, kapatma kararı verilmesi üzerine partisinin kapatılmasına sebebiyet veren milletvekilinin vekilliğinin düşmesi artık söz konusu olmayacaktır. İkinci olarak, Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partilerin kapatılmasına ya da devlet yardımından yoksun bırakılmasına karar verilebilmesi için toplantıya katılan üyelerin üçte iki oy çokluğu şartı aranacaktır. Önceki durumda söz konusu çoğunluk beşte üç iken bunun üçte ikiye yükseltilmesi siyasi parti özgürlüğü açısından daha güvenceli bir durum oluşturmuştur. Özellikle Anayasa Mahkemesi'nin sıklıkla siyasi partilere yönelik yaptırım uygulanmasına karar verdiği düşünüldüğünde, bu yeniliğin partiler açısından önemi daha rahat anlaşılabilir.

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun Kurulması

Günümüz demokrasilerinde hukuk devletinin, bireyi devletin karşısında koruması ve kişinin sahip olduğu hak ve özgürlükleri güvence altına almasına yönelik önemli uygulamalardan biri de “kamu denetçiliği” uygulamasıdır. Bu amaçla ilk olarak 2006 yılında çıkarılan bir kanunla TBMM'ye bağlı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Ancak söz konusu kanun, Anayasa Mahkemesi tarafından, TBMM'nin yetkilerinin sayıldığı Anayasanın 87. maddesine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Bunun üzerine 2010 Anayasa değişikliği ile bu konu, Anayasanın 74. maddesine “Kamu

Gelişmiş Batı demokrasilerinde var olan Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM Başkanlığına bağlı olarak faaliyet yürütmektedir.

Denetçisine Başvurma Hakkı” başlığı eklenerek düzenlenmiştir. Bu çerçevede, hukuk devleti ve iyi yönetim ilkelerinin yerleşmesi ve birey haklarının korunması doğrultusunda önemli bir adım olarak Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Kurum, 29 Mart 2013 tarihinden itibaren başvuruları almaya başlamıştır.

Gelişmiş Batı demokrasilerinde var olan Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM Başkanlığına bağlı olarak faaliyet yürütmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun Kurulması

Ülkemizin ileri demokrasi yolculuğunda insan hakları alanındaki kazanımlarının pekiştirilmesi ve kurumsallaştırılması için gerekli yetkilerle donatılmış, bağımsız bir insan hakları mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktaydı.

Bu ihtiyacın bir sonucu olarak, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere 2012 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulmuştur. Bu kurum, insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak, işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek, şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek, sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak, bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek, insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmakla yetkilendirilmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu’ndan önce Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı ile il ve ilçelerde İnsan Hakları Kurulları yer almaktaydı. Bu kurullar, insan hakları konusunda duyarlılığın sağlanmasında ve insan hakları ihlalleri ile ilgili şikâyetlerin incelenmesin-

de belli ölçüde etkili olmakla birlikte yetersiz kalıyordu. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun, bundan sonraki süreçte Türkiye'nin insan hakları ile ilgili sorunlarının çözümüne önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Çocuk Haklarının Güçlendirilmesi

Geçmişte yürürlükte olan mevzuata göre; çocukluk yaşı 18 değil, 15 yaş olarak kabul edilmekteydi. Hatta çocuklar Çocuk Mahkemelerinde değil, ilgili kapsama giren suçlarda DGM'lerde yargılanıyorlardı.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda "18 yaşını bitirmemiş herkesin çocuk sayılması" düzenlemesi getirilmiş ve Çocuk Mahkemelerinin görev alanı ile ilgili istisna kaldırılarak, çocukların bu mahkemeler dışında yargılanmasının önüne geçilmiştir.

Çocuk Mahkemeleri Kanununda yapılan değişiklikle nüfusu 100.000'i aşan tüm illerde çocuk mahkemeleri kurulması hükme bağlanmıştır. Ayrıca yapılan yasal değişikliklerle kamuoyunda "taş atan çocuklar" olarak bilinen ve şiddet olaylarına karışan çoğunlukla 18 yaşın altındaki suça itilmiş çocukların Terörle Mücadele Kanunu kapsamında özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde değil, çocuk mahkemelerinde yargılanmaları imkanı getirilmiştir.

Kadın Haklarının Güçlendirilmesi

Kadın hakları, kadın-erkek eşitliği, kadına karşı şiddet gibi konularda mevzuatımızdaki düzenlemelerin yetersiz olduğu, yakın dönemde sıklıkla dile getirilen hususlardandı.

Son on yıllık dönemde, kadın hakları alanında mevzuat gözden geçirilerek; çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yolunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak, 2003 yılında Altıncı AB Uyum Paketi kapsamında Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, "namus için çocuk öldürme" suçunun failine verilen cezalar ağırlaştırılmış ve "töre cinayetle-

ri” olarak bilinen durumlarda failin cezasında indirim yapılmasını içeren madde yürürlükten kaldırılmıştır. Yine 2003 yılında, Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Protokoller arasında yer alan “İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” onaylanmıştır.

2004 yılında yürürlüğe giren anayasa değişiklikleri kapsamında, Anayasa’nın “kanun önünde eşitlik” konulu 10. maddesinde yapılan düzenlemeyle, “kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu ve devletin, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlü olduğu” hüküm altına alınmıştır. Ardından, 2010 yılında aynı maddeye eklenen “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” hükmü ile kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık daha açık biçimde ifade edilmiştir.

Kadına karşı şiddetin önlenmesi konusundaki duyarlılık ve hassasiyet yaklaşımıyla bağlantılı olarak 2005 yılında, TBMM bünyesinde “Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi” amacıyla bir araştırma komisyonu kurulmuştur. Komisyon’un çalışmaları sonucunda ortaya çıkan raporu takiben “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe girmiştir.

2009 yılında “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunla; kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmelerin izlenmesi, gelişmeler konusunda TBMM’nin bilgilendirilmesi ve gerektiğinde görüş sunmak üzere TBMM’de “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur.

2012 yılında “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” çıkarılmıştır. Kanun’un amacı; şiddete uğrayan veya şid-

deteye uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Ayrıca Belediye Kanunu'nda yapılan değişiklikle, şiddete uğrayan kadınlara hizmet vermek üzere belediyeler de yetkili kılınmıştır. Bu Kanun'la büyükşehir belediyelerine ve nüfusu 50.000'i geçen belediyelere kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açma görevi verilmiştir.

Türkiye, "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla

Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin hazırlıklarına öncülük etmiş ve Sözleşme'yi 8 Mart 2012 tarihi itibarıyla onaylayan ilk ülke olmuştur. Söz konusu Sözleşme; fiziksel, cinsel, psikolojik şiddetin yanı sıra zorla evlendirme ve farklı şiddet türlerini tanımlayarak bunlara yaptırımlar getirmektedir.

**Türkiye,
"Kadınlara Yönelik Şiddet ve
Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve
Bunlarla Mücadeleye İlişkin
Avrupa Konseyi Sözleşmesi"nin
hazırlıklarına öncülük etmiş ve
Sözleşme'yi 8 Mart 2012 tarihi
itibarıyla onaylayan
ilk ülke olmuştur.**

Orantısız Güç Kullanımının Cezasının Artırılması

Kolluk güçlerinin müdahale ettikleri olaylarda orantısız güç kullanmalarından doğan hak ihlalleri, mağduriyetler ve buna ilişkin yeterince caydırıcı bir yaptırımın bulunmaması, karşı karşıya olduğumuz sıkıntılardan biriydi.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile; zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanması öngörülmüştür. Böylelikle alt sınırı üç ay olan cezada artırıma gidilmiştir.

Gözetli Koşullarının (Şüpheli Haklarının) İyileştirilmesi

Geçmişte nezarethane ve ifade alma odalarının gerek fiziksel koşullarının kötülüğü gerekse buralarda vatandaşlarımızın maruz kaldıkları hak ihlali iddiaları hakkı şikayetlere yol açmakta ve bu konu uluslararası alanda da ülkemizin aleyhine sonuçlar doğurmaktaydı. Ayrıca bu şikayetler AİHM tarafından da ülkemizin mahkum edilmesine yol açmaktaydı.

2005 yılında yeni bir “Yakalama, Gözetli Alma ve İfade Alma Yönetmeliği” çıkarılarak gözetli alma yetkisi, yakınlarına haber verme, nezarethane işlemleri gibi temel hak ve özgürlükler bağlamında öngörülen güvencelerin uygulama şekil ve şartları ayrıntılı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Böylelikle kişi hak ve hürriyetlerini doğrudan ilgilendiren bu konuda koruma düzeyi yükseltilmiş ve kişi hakları güvenceleri etkinleştirilmiştir. Ayrıca nezarethanelerin fiziksel şartları iyileştirilmiş ve ifade alma odaları, insan hakları normlarına uygun hale getirilmiştir.

BM ve Avrupa Konseyi Standartlarını Karşılamayan Cezaevlerinin Kapatılması

Geçmişte ülke sathına yayılmış çok sayıda irili ufaklı cezaevlerinin bir çoğu personel ve fiziksel yeterlilik standartlarını karşılamaktan uzaktı. Bu durum hükümlü ve tutukluların şikayetlerine, kaynak ve personel israfına yol açmaktaydı. Bu bağlamda, son on yılda BM ve Avrupa Konseyi standartlarını karşılamayan 208 ceza infaz kurumu kapatılmıştır. Yine aynı dönemde standartlara uygun 14509 kişi kapasiteli, 68 ceza infaz kurumu açılmıştır. 2012 yılı içerisinde ise toplam 13 yeni ceza infaz kurumu açılmış, 7 ek binanın yapımı tamamlanmıştır.

Tutuklu ve Hükümlülere Yakınlarının Cenazesine Katılma ve Ağır Hastalık Durumlarında Ziyaret İmkânı Getirilmesi

Tutuklu ve hükümlülerin, ağır hastalık durumunda yakınlarını ziyaret edememeleri ve ölüm durumunda yakınlarının cenazelerine katılmamaları nedeniyle insani açıdan ciddi mağduriyetler yaşanmaktaydı.

2012 yılında yapılan değişikliklerle, tutuklu ve hükümlülerin ikinci derece dahil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölü- mü nedeniyle cenazesine katılması için yol süresi hariç iki gün, bi- rinci derecede yakınların ağır hastalık durumlarında ise ziyaret için yol süresi hariç bir gün izin verilmesi imkanı sağlanmıştır.

YARGI REFORMU

YARGI REFORMU

1961 ve 1982 Anayasaları'nda elitist bir anlayışın hakim olduğu, egemenliğin asıl kaynağı konumundaki milletin tercihlerinin ikinci planda tutulduğu, milletin tercihlerinde yanlışlar yapabileceği ve bu tür durumlarda bu “yanlışların” düzeltilmesi gerektiği inancının çok belirgin olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımın en somut görünümü yüksek yargıda tezahür etmekteydi. Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay ve HSYK gibi yüksek yargı kurumlarının üyeleri, adeta kapalı devre sistemi ile bir tür kısır döngü içerisinde kendi içlerinden seçilmekte ya da Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktaydı. Cumhurbaşkanı ise TBMM tarafından seçiliyordu. TBMM'nin, anti-demokratik merkezlerce değişik dönemlerde baskı altına alındığının/alınmak istendiğinin örneklerine ise Türkiye'nin yakın tarihi şahittir. Çoğulculuktan uzak, sadece atanmış yargı bürokrasisine açık bu kısır döngünün yakın dönemde yol açtığı uygulamalar ve sıkıntılar bilinmektedir. Parti kapatmalar, Anayasa Mahkemesi'nin “367 Kararı”⁴, toplum tarafından siyasal ve ideolojik olarak nitelendirilen pek çok yüksek yargı kararı, karşılaşılan bu sıkıntılardan bazılarıdır. Kapalı devre sistemiyle çalışan bu oligarşik yapı, yargıyı toplumsal gelişme ve değişimin gerisinde ve evrensel standartların uzağında bırakmıştır.

2010 referandumunda kabul edilen düzenlemeler bu açıdan olduk-

4 Anayasa Mahkemesi'nin 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanının seçimi oylamasına ilişkin 102. maddesinde öngörülen ilk iki turdaki ‘üçte iki çoğunluk’ koşulunu oluşturan 367 sayısını aynı zamanda toplantı yeter sayısı olarak kabul etmesi.

ça önemlidir. Bu değişiklikler sayesinde yüksek yargı alanında daha demokratik ve çoğulcu bir yapının oluşması sağlanmış ve özellikle HSYK'da yüksek yargının vesayetçi hakimiyeti son bulmuştur.

Bu kapsamda; HSYK'nın yapısı demokratikleştirilmiş ve kararları yargı denetimine açılmıştır. Anayasa Mahkemesi daha demokratik ve çoğulcu bir yapıya kavuşturulmuştur. Yargıdaki iş yükünün hafifletilmesi ve adil yargılama standartlarının geliştirilmesi amacıyla İstinaf Mahkemeleri'nin kuruluş kanunu çıkarılmıştır. Denetimli serbestlik uygulamasının kapsamı genişletilmiştir. Aile Mahkemeleri kurulmuştur. Adil ve hızlı yargılama amacına yönelik iyileştirmeler yapılmıştır. İfade hürriyeti ve basın-yayın özgürlüğü güçlendirilmiştir. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının güçlendirilmesi için "özgürlükler hakimi" düzenlemesi getirilmiştir.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Yapısının Demokratikleştirilmesi

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), adli ve idari yargı ilk derece mahkemelerinde çalışan tüm hakim ve savcılarının mesleğe kaldıktan emekliliğe kadar tüm özlük hakları konularında tek yetkili organdır. Kurul ayrıca tüm Yargıtay üyelerini ve Danıştay üyelerinin dörtte üçünü seçerek yüksek yargının oluşumunda da neredeyse tek söz sahibidir. Sahip olduğu bu güçlü yetkileriyle HSYK, yargılama sürecinde kimi zamanlar adından oldukça fazla bahsedilen bir kurum olmuştur. Özellikle son yıllarda HSYK, bazı kritik davalar ve bunlara yönelik müdahale girişimleriyle yoğun biçimde eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun sonucu olarak 2010 Anayasa değişikliği ile HSYK'nın yapısı önemli ölçüde değiştirilmiştir.

2010 Anayasa değişikliği öncesi şekliyle HSYK; Adalet Bakanı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı, Yargıtay'dan gelen üç üye ve Danıştay'dan ge-

len iki üye olmak üzere toplam yedi kişiden oluşmakta ve oyçokluğu ile karar almaktaydı. Onbinin üzerinde ilk derece yargı mensubunun özlük hakları konusunda karar alma yetkisine sahip Kurul'da bu kesimin hiç temsil edilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmekteydi. Adalet Bakanı ve Bakanlık Müsteşarı dışında tamamı yüksek yargıdan gelen beş üyenin blok halde hareket ederek Kurul'dan istediği kararı çıkarması mümkündür.

2010 değişikliği ile Kurul'un yirmi iki asil, on iki yedek üyeden oluşması öngörülmüştür. Kurulun mevcut yedi üyesi yanında üç üyenin idari yargı ilk derece mahkemelerinde çalışan hakim ve savcılar arasından, yedi üyenin adli yargı ilk derece mahkemelerinde çalışan hakim ve savcılar arasından, bir üyenin Türkiye Adalet Akademisi üyeleri arasından ve dört üyenin de Cumhurbaşkanı'nca hukukçu öğretim üyeleri ve avukatlar arasından seçilmesi esası getirilmiştir. Yeni oluşumuyla Kurul'da, ilk derece mahkemelerinde çalışan hakim ve savcılar da adil biçimde temsil edilmesi imkanı sağlanmıştır. Böylece Kurul, yeni haliyle daha demokratik, karma ve çoğulcu bir yapıya kavuşarak Avrupa ülke örneklerindeki yüksek yargı kurullarının yapısına yaklaşmıştır. Öte yandan Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nın katılımı olmadan da Kurulun çalışmalarına devam edebilmesi önemli bir yeniliktir.

Bu olumlu değişikliklere rağmen HSYK'nın oluşumundaki önemli bir eksiklik, halen Kurul'a üye seçiminde TBMM'ye herhangi bir yetki tanınmamış olmasıdır. Oysa Avrupa ülke örnekleri içerisinde benzer yüksek kurullara parlamentonun üye seçmediği hiçbir ülke örneği bulunmamaktadır.

Adalet Bakanı'nın Kurul'un başkanı olmaya devam etmesine rağmen daire çalışmalarına katılamaması ve Kurul'un ayrı tüzel kişiliğe, ayrı personel, sekretarya, teftiş kurulu ve bütçeye kavuşturulmuş olması, Kurul'un bağımsızlığı konusundaki tartışmalara da son vermiştir. Bu

olumlu değişikliklere rağmen HSYK'nın oluşumundaki önemli bir eksiklik, halen Kurul'a üye seçiminde TBMM'ye herhangi bir yetki tanınmamış olmasındır. Oysa Avrupa lke örnekleri içerisinde benzer yüksek kurullara parlamentonun üye seçmediği hiçbir ülke örneği bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin Daha Demokratik ve oğulcu Bir Yapıya Kavuşturulması

1982 Anayasası'ndaki şekliyle Anayasa Mahkemesi'nin oluşumunda önemli sorunlar mevcuttu. 2010 Anayasa değişikliği ile bu oluşum tarzı belli ölçüde düzeltilebilmiştir. On bir asıl ve dört yedek üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi'nin bu yapısı, on yedi asıl üyeden oluşacak şekilde değiştirilmiş ve yedek üyelik statüsüne son verilmiştir. Yedek üyeliğin kaldırılması isabetli olmuştur; zira yedek üyeler kıdemli olmaları durumunda bile Anayasa Mahkemesi'nde asıl üyelerin varlığı durumunda heyete katılma imkanına sahip olamamaktaydı. Öte yandan, yapılan değişiklikle üyelerin 65 yaşına kadar görevde kalması uygulaması terk edilip bunun yerine görev süreleri on iki yılla sınırlandırılmıştır.

İlk şekliyle Anayasa Mahkemesi'nin ikişer üyesi Yargıtay ve Danıştay tarafından, birer üyesi Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Sayıştay ve YÖK Genel Kurulu tarafından gösterilen üç kat aday arasından Cumhurbaşkanı'nca; üç üye ise doğrudan Cumhurbaşkanı'nca yüksek yönetici memurlar ve avukatlar arasından seçilmekteydi. 2010 değişikliğine göre ise artık TBMM, iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulu'nun kendi başkan ve üyeleri arasından gösterdiği üç aday arasından, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterdiği üç aday arasından seçecektir. Cumhurbaşkanı ise dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl görev yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından doğrudan seçecek; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin göstereceği üçer aday içinden; üç üyeyi

ise YÖK'ün kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasi bilimler alanlarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden seçecektir.

Bu yenilikte göze çarpan en önemli hususlar şunlardır: Mahkemenin oluşumunda yüksek yargının ağırlığına son verilmiştir. Ayrıca artık Cumhurbaşkanı, Mahkemenin tüm üyelerinin belirlenmesinde söz sahibi olmayacaktır. Bununla birlikte on yedi üyeden on dördünün doğrudan veya dolaylı olarak Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi Mahkeme'nin oluşumunda Cumhurbaşkanının etkisinin önemli ölçüde devam ettiğini göstermektedir. Öğretim üyelerinin sayısının üçe yükseltilmesi Anayasa Mahkemesi'nin gerçekleştirdiği denetimin niteliği açısından olumlu bir yeniliktir. Bununla birlikte TBMM'nin doğrudan hiçbir üyeyi seçmemesi Anayasa Mahkemesi'nin oluşumu ile ilgili en önemli eksiklik olarak görülebilir. Nitekim Avrupa uygulamasında hiçbir ülkede parlamentonun üye seçmediği bir örnek görmek mümkün değildir. Aksine Almanya, Polonya ve Macaristan gibi kimi ülkelerde Anayasa Mahkemesi'nin tüm üyeleri parlamento tarafından seçilmektedir.

İfade Hürriyeti ve Basın-Yayın Özgürlüğünün Güçlendirilmesi

Kamuoyunda “Üçüncü Yargı Paketi” olarak bilinen Temmuz 2012 tarihli Kanun ile insan haklarını derinleştiren ve geliştiren önemli düzenlemeler getirilmiştir.

Geçmişte TMK madde 6 kapsamında ileriye yönelik yayın durdurma cezaları verilebilmekteydi. Bu durum şikayet ve eleştirilere yol açarak, masumiyet karinesinin ihlali olarak değerlendirilmekte ve AİHM nezdinde ihlal kararlarına konu olmaktaydı.

Bu kapsamda getirilen düzenlemeyle, ifade hürriyeti ve basın-yayın özgürlüğü kapsamında, ileriye yönelik yayın durdurma cezaları kaldırılmıştır. Buna bağlı olarak 31 Aralık 2011 tarihine kadar basılı

yayınlar hakkında verilen toplatma kararları hükümsüz kılınmış ve yine bu tarihe kadar basın ve yayın yoluyla işlenen suçlara ilişkin dava ve cezalar da ertelenmiştir.

Adil ve Hızlı Yargılama Amacına Yönelik İyileştirmeler

Kamuoyunda yaygın olarak yargılamaların uzun sürdüğü yönünde şikayetler bulunmakta ve bu sorunun çözümüne yönelik tedbirlerin alınması yönünde haklı talepler dile getirilmekteydi.

Yargılama süreçlerinin uzunluğuna ilişkin şikayetlere son vermeyi amaçlayan üçüncü yargı paketi kapsamında, “yargı görevi yapamı etkileme suçu”nun unsurları yeniden düzenlenmiştir. Basit terör suçlarının ertelenmesi ve adli para cezasına çevrilebilmesi imkanı getirilmiştir. Ayrıca tutuklama konusunda yaşanan sıkıntıların azaltılması amacıyla, tutukluluk yasağı sınırı iki yıla çıkarılmış ve adli kontrol uygulamasının kapsamı genişletilmiştir. Bu sayede ceza üst sınırı iki yıla kadar olan suçlarda “tutuksuz yargılama kuralı” getirilmiş ve adli kontrole karar verme imkanı genişletilerek kişi özgürlüğü bakımından ilerleme sağlanmıştır.

Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Güçlendirilmesi İçin Özgürlükler Hakimi Düzenlemesi

Önceki mevzuatta; tutuklama, arama, telefon dinlenmesi gibi tedbirlere, daha sonra davanın esasını görmeye yetkili özel yetkili mahkeme hakimlerince karar verilmekteydi.

Üçüncü yargı paketi kapsamında; sanık hakları ve savunma hakkını güçlendirmeye yönelik olarak tutuklama, arama, telefon dinlenmesi gibi tedbirlere karar vermek üzere “özgürlükler hakimi” uygulaması başlatılmıştır. Özgürlükler hakimlerinin bu tür kararlarına karşı itirazların da yine bu amaçla görevlendirilen diğer hakimler tarafından kararlaştırılması hükme bağlanmıştır. Ayrıca tutuklama kararlarının somut olgularla gerekçelendirilmesi zorunluluğu getirilmiş ve gözaltı süresi kısaltılmıştır.

Aile Mahkemelerinin Kurulması

Aile içinde yaşanan sorunların çözümünde yargı alanına giren konular açısından yapılması gereken düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesine yönelik olarak 2003 yılında Aile Mahkemeleri kurulmuştur. Bünyesinde birer psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanı bulunan aile mahkemelerine, yargılama yetkisinin yanı sıra ailenin korunmasına yönelik koruyucu, eğitici ve sosyal tedbirler alma yetkisi tanınmıştır. Kurulan bu mahkemelerle, eşlerin ve çocukların taraf olduğu aile hukukundan doğan hukuki sorunların taraflar arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörünün korunması ilkesi gözetilerek gerektiğinde uzmanlardan da yararlanmak suretiyle sulh yoluyla çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır.

Denetimli Serbestlik Uygulamasının Kapsamının Genişletilmesi

Denetimli serbestlik şüpheli, sanık ve hükümlüler hakkında mahkemelerce hapis cezası yerine verilen seçenек ceza ve tedbirlerin uygulanması; şüpheli, sanık ve hükümlülerin toplum içinde denetimlerini, takip ve iyileştirilmelerini kapsayan alternatif bir ceza ve infaz sistemidir. Denetimli serbestlik kapsamında, kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırma, konuttan ya da belirlenen bir çevreden ayrılmama gibi tedbirler uygulanmaktadır. Denetimli serbestlik uygulamasının kapsamının genişletilmesi amacıyla 2012 yılında ilgili kanunda değişiklikler yapılmıştır.

Kanunun amacı, Avrupa Konseyi Tavsiye kararlarına uygun alternatif bir infaz rejimi getirilerek, hükümlüyü sosyal hayata hazırlamaktır. Bu sayede mahkum olunan hükümlülük süresinin daha az kısmı cezaevinde geçirilecek, hükümlü belirli bir kontrol dahilinde sosyal hayata hazırlanacaktır.

Belirtilen çerçevede, açık cezaevinde geçirilen sürenin son bir yılının, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle dışarıda infaz edileceği yeni bir infaz rejimi öngörülmüştür. Ayrıca, şüpheli, sanık

ve hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetiminin elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilebilmesi mümkün hale getirilmiştir. Böylece söz konusu kişilerin dış dünya ile uyumlu olmaları ve aileleriyle bağlarını sürdürebilmeleri amaçlanmıştır.

**KÜLTÜREL HAKLARIN
GENİŞLETİLMESİ VE EĞİTİM ALANININ
DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ ALANINDA
ATILAN ADIMLAR**

KÜLTÜREL HAKLARIN GENİŞLETİLMESİ VE EĞİTİM ALANININ DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ ALANINDA ATILAN ADIMLAR

Yakın tarihimizde devlet yöneticilerinin davranışlarını belirleyen en önemli reflekslerden birinin, yersiz korkular ve tabular olduğu söylenebilir. Özellikle “bölünme korkusu” ve “topluma güvensizlik” nedeniyle son derece masum ve demokratik talepler endişe ve tepkiyle karşılanmıştır. 1991’de kaldırılan ve düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtladığı için sağ ve sol yelpazeden pek çok yazarın cezalandırılmasına neden olan Türk Ceza Kanunu’ndaki 141, 142 ve 163. maddeler, Kürtçe konuşma, şarkı/türkü söyleme ve yayın yapmanın yasak olması gibi geçmişte bıraktığımız uygulamalar sahip olunan korku ve endişenin büyüklüğünü göstermektedir. Benzer şekilde farklı dillerde yayın yapılabilmesi, vatandaşlarımızın kendi dillerini öğrenebilmeleri, ülkemizdeki farklı dil ve lehçelerle ilgili üniversitelerimizde bölümler açılabilmesi, cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla anadillerinde görüşebilmeleri gibi son derece insani uygulamalar ancak büyük tepkiler göğüslenerek gerçekleştirilebilmiştir. Aynı şekilde ortaöğretimdeki milli güvenlik bilgisi dersleri, 28 Şubat Sürecinde meslek liselerinin orta kısımlarının kapatılması ve eğitimde farklı tercihlere imkan tanımayan zorunlu ve tekçi uygulamalar, korku ve güvensizlikten kaynaklanan ve yakın dönemde karşı karşıya olduğumuz sorunlardan bazılarıydı.

On yıllık demokratikleşme sürecinde, farklı dil ve lehçelerin kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması ve bu dillerin geliştirilmesi başta olmak üzere kültürel hakların genişletilmesi ve eğitim sisteminin daha demokratik ve çoğulcu bir yapıya kavuşturulması noktasında oldukça önemli adımlar atılmıştır.

On yıllık demokratikleşme sürecinde, farklı dil ve lehçelerin kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması ve bu dillerin geliştirilmesi başta olmak üzere kültürel hakların genişletilmesi ve eğitim sisteminin daha demokratik ve çoğulcu bir yapıya kavuşturulması noktasında oldukça önemli adımlar atılmıştır.

Belirtilen kapsamda; farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve yayınına imkan sağlanmıştır. Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla anadillerinde görüşebilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Vatandaşların, ço-

cuklarına arzu ettikleri isimleri verebilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Üniversitelerde farklı dil ve lehçelerle ilgili akademik araştırmalar yapılabilmesi, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi mümkün hale getirilmiştir. Farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda yapılabilmesinin önü açılmıştır. Sinema, video ve müzik eserlerine yönelik yasaklar kaldırılmıştır. Farklı dillerdeki kültürel faaliyetlere destek verilmiştir. Kamu hizmetlerinden yararlanmada Kürtçe tercüman istihdamı ve çağrı merkezleri kurulması gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir. Mele'lerin (yerel din adamlarının) devlet tarafından istihdamı uygulaması başlatılmıştır. Eğitim sistemi demokratikleştirilmiştir. Üniversitelerin sayısı ve yüksek öğretime ayrılan kontenjanlar artırılmıştır. Üniversite sınavlarına girişte uygulanan farklı katsayı uygulamasına son verilmiştir. Üniversitelerde kılık-kıyafet serbestliği getirilmiştir. Milli Güvenlik Bilgisi dersleri kaldırılmıştır.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi, Geliştirilmesi ve Yayını İmkani

Ülkemizin kültürel zenginliğinin bir göstergesi olan farklı dil ve lehçeler; çeşitli tabular, inkar ve ret politikaları gereği uzun yıllar tehlike ve endişe kaynağı olarak görülmüşlerdir.

Bu alanda ilk olarak, 2002 yılı içerisinde çıkarılan Üçüncü AB Uyum Paketi'nde, resmi dil olan Türkçe'nin yanında vatandaşların günlük hayatlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilmesi mümkün hale getirilmiştir. Aynı yıl içerisinde farklı dil ve lehçelerin öğrenilebilmesi için özel kurslar açılabilmesine de imkan tanınmıştır. Bununla ilgili altyapı oluşturularak 2003 yılı içerisinde kursların açılabilmesi sağlanmıştır.

Dil konusundaki bu açılım daha sonraki dönemlerde de sürdürülmüştür. Bu bağlamda 2003 yılında, özel televizyonlar ve TRT'de Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasının önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan yönetmelikle farklı dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayını yapma imkanı getirilmiştir.

Son olarak 2008 yılında konu yasal güvenceye bağlanmış ve özel radyo ve televizyonlar ile TRT'de bu alana ilişkin tüm engeller kaldırılmıştır. Bu çerçevede TRT'nin bir kanalı (TRT 6) tam zamanlı Kürtçe yayın yapmaya başlamıştır. 2009 yılında ise özel radyo ve televizyonların da kesintisiz biçimde bu dillerde yayın yapabilmesi mümkün hale getirilmiştir. Bu değişikliklerle farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması yasal güvenceye kavuşturulmuş; TRT ekranlarından Kürtçe ve Arapça yayınlar yapılmaya başlanmıştır.

Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlülerin Yakınlarıyla Anadillerinde Görüşebilmelerinin Mümkün Hale Getirilmesi

Geçmişte, mevzuattaki bazı sınırlayıcı hükümler nedeniyle cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin aileleri ve yakınlarıyla Türkçe dışındaki bir dilde iletişim kurması mümkün değildi. Bu durum, bilhassa Türkçe bilmeyen ya da kendisini başka bir dilde daha iyi anlatabilecek olan vatandaşlarımız açısından ciddi mağduriyetlere yol açmaktaydı. Bu yasak yüzünden kişilerin iletişim hakları ve özgürlükleri de kısıtlanmaktaydı.

2009 tarihinde yapılan tüzük değişikliği ile hükümlünün, kendisinin veya görüşeceğini bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi hâlinde, telefonla, Türkçe dışındaki dillerde de konuşma yapabilmemesinin önü açılmıştır. Daha sonra çıkarılan yönetmelik ile de cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülere, ziyaretçileriyle Türkçe dışındaki dillerde de yüz yüze görüşme yapabilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Böylece son derece gayri insani bu yasaklara son verilmiştir.

Vatandaşlarımızın Çocuklarına Arzu Ettikleri İsimleri Verebilmelerinin Önündeki Engellerin Kaldırılması

Günümüz demokrasi ve insan hakları anlayışıyla bağdaşmayacak şekilde vatandaşlarımızın çocuklarına Türkçe olmayan isimleri koymaları yasaktı. Gayri insani bu yasak, farklı toplum kesimleri tarafından haklı eleştirilere konu olmaktaydı. Bu durum, geçmişle olan bağların kopmasına ve kültürel zenginliğin zarar görmesine de yol açmaktaydı. Ailelerin çocuklarına kendi istedikleri isimleri veremeleri aynı zamanda bir insan hakları ihlaliydi.

2003 yılında Nüfus Kanunu'nun ilgili maddesi değiştirilerek vatandaşlarımızın çocuklarına diledikleri adı koyabilmelerinin önü açılmış ve bu konudaki mağduriyetlere de son verilmiştir.

Üniversitelerde Farklı Dil ve Lehçelerle İlgili Akademik Araştırmalar Yapılabilmesi, Enstitü Kurulması ve Seçmeli Ders Konulabilmesi

Ülke içinde farklı dil ve lehçelerin konuşulması, Türkiye'nin önemli zenginliklerinden biridir. Ancak uzun yıllar boyunca Türkçe dışındaki dil ve lehçeler üzerinde baskıcı bir yaklaşım benimsenmiş, farklı dillerin öğrenilmesi ve öğretilmesi engellenmiştir. Zamanla söz konusu dillerin gündelik hayatta kullanımına ilişkin yasaklar ortadan kalkmış olmasına rağmen akademik ve bilimsel anlamda bu dillerin öğretilmesine yönelik bir eğitim-öğretim hizmeti sunulmamıştır.

Türkiye'de konuşulmakta olan, bir bakıma “yaşayan” dillerin doğru şekilde öğrenilmesi ve öğretilmesiyle ilgili çalışmalarla, üniversitelerimizde farklı dil ve lehçelerle ilgili akademik araştırmalar yapılabilmesi, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi mümkün hale gelmiştir.

Bu kapsamda, ilk olarak, 2009 yılında, Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde; Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Arap Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Süryani Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Kürt Dili ve Kültürü Yüksek Lisans Programı ve Süryani Dili ve Kültürü Yüksek Lisans Programından oluşan “Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuştur. Aynı üniversitenin Edebiyat Fakültesi bünyesinde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır.

İlerleyen süreçte, Bingöl Üniversitesi bünyesinde; Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ve Kürt Dili ve Edebiyatı Tezli/Tezsiz Yüksek Lisans Programından oluşan “Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuş, üniversitenin Fen Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak da Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açılmıştır. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde ise Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır.

Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kurmanci Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ve Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açılmıştır. Diyarbakır Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde ise Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı kurulmuştur.

Farklı Dil ve Lehçelerde Siyasi Propaganda Yapılabilmesi

Seçim çalışmalarında, Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçelerde propaganda yapılabilmesi yasaktı. Söz konusu yasa, riayet etmeyenler hakkında soruşturma açılmasına ve çeşitli cezalarla karşılaşmalarına yol açmaktaydı. Bu durum, vatandaşların siyasi haklarını özgürce kullanmalarının ve seçmenlerine onların anladığı dilden hitap ederek başarılı bir siyasi faaliyet yürütmelerinin önünde engel teşkil etmekteydi.

2010 yılında yapılan değişiklikle, siyasi partiler hukukunun alanı genişletilmiş ve ifade ve örgütlenme özgürlüğünün bir gereği olan siyasi propaganda hakkının önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. Bu sayede, siyasi partilerin seçim çalışmalarında vatandaşlarımızın kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de onlara seslenebilmesi mümkün hale gelmiştir.

Sinema, Video ve Müzik Eserlerine Yönelik Yasakların Kaldırılması

Ülkemizde kültür ve sanatın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden biri de sanat eserlerine yönelik kolay ve keyfi yasaklamalardır. Devletin güvenliği gerekçesiyle ve keyfi ve ideolojik sebeplerle fikir ve sanat eserlerinin kolaylıkla yasaklanabilmesi veya sansüre uğraması, Türkiye'nin uluslararası toplum nezdindeki itibarını sarsan bir husustu.

Yapılan değişikliklerle; bu alandaki yasaklamanın kapsamı daraltılmış ve idari mercilerce verilen yasaklama kararlarının 24 saat içinde hakim onayına sunulması şartı getirilmiştir. Ayrıca Sinema, Video

ve Müzik Eserleri Denetleme Kurulu'ndan MGK temsilcisi çıkarılmıştır.

Farklı Dillerdeki Kültürel Faaliyetlere Destek Verilmesi

Geçmişte farklı dil ve lehçelerdeki kültürel faaliyetlere destek verilmesi düşünülemeyecek bir konuydu. Hatta 12 Eylül askeri darbesi sonrasında bir dönem, vatandaşlarımızın gündelik hayatta kullandıkları farklı dil ve lehçelerde konuşmaları dahi yasaklanmıştı. Buna karşılık son on yılda, her alanda olduğu gibi, bu alanda da önemli bir paradigma değişimine gidilmiş ve özgürlükçü bir bakış açısı benimsenmiştir.

Bu kapsamda; Kültür Bakanlığı tarafından “Mem-u Zin” gibi Kürt dili ve edebiyatının önemli bazı eserlerinin yayımına başlanmıştır. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli illerde Kürtçe tiyatro oyunları sahnelenmeye başlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Destekleme Kurulu tarafından ilk kez içinde yoğun Kürtçe diyalogların geçtiği bir filme (İki Dil Bir Bavul) maddi destek sağlanmıştır.

Devlet televizyonu TRT, “TRT XEBER” isminde Kürtçe bir haber sitesini yayına sokmuştur. TRT ve Diyarbakır Valiliği'nin ortak çalışmasıyla Kürtçe türkülerden oluşan bir albüm hazırlanmıştır.

Ayrıca, TBMM'nin yirmi dördüncü dönem üyelerini tanıtmak için hazırlanan katalogta diğer dillerin yanında ilk kez milletvekillerinin “Kürtçe” dil bilgisine yer verilmesi de yeni bir durumdur.

Kamu Hizmetlerinden Yararlanmada Kürtçe Tercüman İstihdamı ve Çağrı Merkezlerinin Kurulması

Türkçe bilmeyen vatandaşlarımız, kamu kurum ve kuruluşlarındaki iş ve işlemlerini takipte büyük zorluklar ve sıkıntılar yaşamaktaydı.

Bu sorunun çözümü amacıyla ihtiyaç duyulan yerlerde, Türkçe

bilmeyen vatandaşlarımızın kamu hizmetlerinden eksiksiz yararlanmaları konusunda anlayış değişikliğine gidilerek idari birimler tarafından Kürtçe tercüman istihdamı gibi kolaylıklar sağlanmaya başlanmıştır. Ayrıca çeşitli valilikler tarafından kamu kurumlarının hizmet kalitesini artırmak için kurulan çağrı merkezlerinde Türkçe bilmeyen vatandaşlarla iletişim kurabilmeleri için Kürtçe konuşan personel görevlendirilmiştir.

Mele'lerin (Yerel Din Adamlarının) Devlet Tarafından İstihdamı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki insanlarımızın saygı duyduğu dini şahsiyetler uzun yıllar devlet tarafından göz ardı edilmişti. Bu durum, bölge açısından devlet-millet kaynaşmasının önündeki önemli engellerden biriydi.

2012 yılından itibaren, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde bulunan, din alanında eğitim görmüş “mele”lerin (yerel din adamlarının) devlet tarafından “din görevlisi” olarak istihdamı uygulamasına başlanmıştır. Bölge halkı nezdinde önemli bir karşılıkları ve saygınlıkları bulunan mele'lere yönelik bu uygulama, vatandaş ile devlet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi açısından memnuniyetle karşılanmıştır.

Eğitim Sisteminin Demokratikleştirilmesi

Eğitimin gelişmesi ve yaygınlaşması, demokrasinin daha geniş kitlelerce benimsenmesinin en önemli şartlarından biridir. Son on yıllık demokratikleşme sürecinde bu alanda da oldukça önemli adımlar atılmıştır. Eğitimin yaygınlaşması ve tüm vatandaşların eğitime dahil edilmesi, derslik sayısının önceki döneme göre neredeyse iki katı kadar arttırılmış olması, öğrencilere ücretsiz ders kitaplarının dağıtılması, dersliklerin akıllı sistemlerle ve bilişim teknolojileriyle donatılması ve genel olarak eğitimde bölgesel farklılıkların giderilmesi gibi gelişmeler, ülkenin kalkınması ve demokratikleşmesi açısından büyük bir değer taşımaktadır.

2003 yılından Ocak 2013 tarihine kadar 36.109'u hayırsever vatandaşlarımız tarafından olmak üzere 188.459 dersliğin yapımı tamamlanarak eğitim ve öğretimin hizmetine sunulmuştur. 2003-2013 (Ocak 2013) yılları arasında 1.058 adet spor salonu yapımı tamamlanarak hizmete açılmıştır.

İlköğretim ve orta öğretimde kütüphane sayısı (sınıf kitaplıkları hariç) 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 11.945 iken, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 21.318'e ulaşmıştır.

İlköğretim ve orta öğretimde biyoloji, fen bilgisi, fizik, kimya, mesleki uygulama, ortak kullanılan laboratuvar ve yabancı dil laboratuvar sayısı 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 18.853 iken, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 34.723'e ulaşmıştır. İlköğretim ve orta öğretimde kütüphane sayısı (sınıf kitaplıkları hariç) 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 11.945 iken, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 21.318'e ulaşmıştır. 2002-2003 yılından 2012 yılına kadar 880 adet ilköğretim ve orta öğretim pansiyon binası açılmış, 110.162 yeni yatak kapasitesi sağlanmıştır. Türkiye'nin her yerindeki okullara hızlı internet bağlantısı ulaştırılmıştır. 2003'ten itibaren ilk ve ortaöğretimdeki tüm ders kitapları ücretsiz olarak dağıtılmaya başlanmıştır. "Fatih Projesi" kapsamında 2015 yılı sonuna kadar tüm sınıflara akıllı tahta yerleştirilmesi, öğretmenler ile ortaokul ve liselerdeki öğrencilere tablet dağıtılması, okullara geniş bant internet erişiminin sağlanması, e-içeriklerin hazırlanması, öğretmenlerin teknolojiyi etkin bir şekilde kullanması konusunda eğitim çalışmaları planlanmış olup, takvime uygun bir şekilde iş ve işlemler yürütülmektedir.

Eğitim alanındaki en önemli gelişmelerden biri, hiç şüphesiz 2012 yılındaki mevzuat düzenlemesiyle sağlanmıştır. Kamuoyunda, 4+4+4 yasası olarak bilinen ve 30 Mart 2012 tarihinde TBMM'de kabul edilen kanunla; halen uygulanmakta olan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yerine, 12 yıllık zorunlu kademeli eğitim getirilmiş ve 12 yıllık

süre üç kademeye ayrılmıştır. İlkokula başlama yaşı 60 aya indirilmiştir (zorunlu durumlarda ilkokula başlama yaşı en fazla 66 aya

12 yıllık kademeli zorunlu eğitim sistemi, milli eğitimde vatandaşlar arasındaki fırsat eşitliğini sağlamaya dönük çok önemli bir adım olmuştur. Bu düzenlemenin en önemli özelliği, vatandaşların tercihlerini kullanabilecekleri seçenekler sunmuş olmasıdır. Böylece 28 Şubat süreci ile getirilen eğitimdeki tek boyutluluk büyük ölçüde aşılmıştır.

kadar uzatılabilmektedir). İlköğretim, 4 yıl ilkokul ve 4 yıl ortaokul olarak düzenlenmiştir. Liseler zorunlu hale getirilmiştir. Üniversiteye girişteki okul katkı puanları kaldırılmıştır. Üniversiteye girişteki katsayı farklılıkları giderilmiştir. Ortaokuldan başlamak üzere Kuran-ı

Kerim, Hz. Peygamber'in Hayatı ve çeşitli dersler seçmeli hale getirilmiştir. Ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulmuştur.

12 yıllık kademeli zorunlu eğitim sistemi, milli eğitimde vatandaşlar arasındaki fırsat eşitliğini sağlamaya dönük çok önemli bir adım olmuştur. Bu düzenlemenin en önemli özelliği, vatandaşların tercihlerini kullanabilecekleri seçenekler sunmuş olmasıdır. Böylece 28 Şubat süreci ile getirilen eğitimdeki tek boyutluluk büyük ölçüde aşılmıştır.

Değişik kademelerde oluşturulacak seçmeli derslerle her kesimden öğrencinin eğitimden beklentilerinin, sosyal ve kültürel taleplerinin karşılanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede talep halinde farklı dil ve lehçelerin seçmeli ders olarak öğrenilebilmesinin önü açılmıştır. Bu şekilde ilk defa milli eğitim müfredatında Kürtçe başta olmak üzere farklı dil ve lehçelerde seçmeli ders uygulamasının başlatılması, bu alanda büyük bir paradigma değişimine işaret etmektedir.

Üniversitelerin Sayısının ve Yüksek Öğretime Ayrılan Kontenjanların Artması

Türkiye’de, 2002’de, üniversitesi olan il sayısı 40, toplam üniversite sayısı ise 76 idi. Bunlardan yalnızca 23 tanesi vakıf üniversitesiydi.

Ayrıca, sınavsız geçiş hariç, Öğrenci Seçme Sınavı’na (ÖSS) başvuran 1.540.422 adaya karşılık, lisans ve ön lisans programları için ayrılan kontenjan (özel yetenek programları dahil) 396.646 kişiyle sınırlıydı. Sınava başvuran her dört öğrenciden ancak bi-

Sınava başvuran her dört öğrenciden ancak birinin üniversiteli olabilmesi anlamına gelen bu durum, eğitim hakkını sınırlıyor ve öğrencilerin üniversiteye girişi önünde önemli bir engel teşkil ediyordu. Üniversiteye girememe, öğrenciler ve aileler üzerinde sosyopsikolojik açıdan ciddi bir baskı yaratıyordu.

rinin üniversiteli olabilmesi anlamına gelen bu durum, eğitim hakkını sınırlıyor ve öğrencilerin üniversiteye girişi önünde önemli bir engel teşkil ediyordu. Üniversiteye girememe, öğrenciler ve aileler üzerinde sosyo-psikolojik açıdan ciddi bir baskı yaratıyordu. Ayrıca pek çok öğrencinin yurtdışında eğitim alma yolunu tercih etmesi nedeniyle ciddi ekonomik kayıplar söz konusuydu.

Son on yılda, Türkiye’nin seksen bir ilinin tamamında devlet üniversiteleri kurulmuş ve 66’sı vakıf üniversitesi olmak üzere, toplam üniversite sayısı 170’e çıkarılmıştır. Üniversite sayısındaki bu artış kontenjanlara da yansımış; lisans ve ön lisans programlarına ayrılan kontenjan (özel yetenek programları dahil), 2002’ye göre yaklaşık iki buçuk kat artarak, 2012 yılında 937.676’ya yükselmiştir. 2012 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi’ne (ÖSYS) sınavsız geçiş dahil toplam 1.860.515 adayın başvuruda bulunduğu göz önüne alındığında, 2012 yılı itibariyle, sınava başvuran her iki adaydan birinin üniversiteye girebilme imkanına sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin değişim ve dönüşümüne paralel olarak üniversiteler çok daha ulaşılabilir ve erişilebilir hale gelmiş, yükseköğretime geçişte

öğrencilere çok daha fazla alternatifler sunulabilmiştir. Her geçen gün sayıları artan üniversiteler, kuruldukları illerin sosyo-ekonomik

2012 yılı itibariyle, sınava başvuran her iki adaydan birinin üniversiteye girebilme imkanına sahip olduğu görülmektedir.

gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye yükseköğretim sistemi geldiği nokta itibariyle, artık sadece üniversite

te çağı nüfusunun üçte birinden az bir kısmına hizmet sağlayan bir yapıdan (elit yükseköğretim) uzaklaşmış ve çağ nüfusunun neredeyse yarısına hizmet sağlayabilen (evrensel yükseköğretim) bir yapıya kavuşmuştur.

Son on yıllık dönemde, TÜBİTAK-ARDEB (Araştırma Destek Programları Başkanlığı) tarafından üniversitelere verilen destek artırılmıştır. TÜBİTAK-ARDEB'in toplam destek bütçesi, bu dönemde, 16 katlık bir artışla 19,5 Milyon TL'den 311,9 milyon TL'ye çıkarılmıştır. 2002 yılında TÜBİTAK-ARDEB tarafından desteklenen üniversite proje sayısı 548 iken, 2012'de bu sayı 1.131'e çıkarılmıştır. Projelere yönelik toplam harcama 13 milyon TL'den 168 milyon TL'ye, proje başına yıllık ortalama harcama 10.515 TL'den 61.439 TL'ye yükseltilmiştir. Benzer şekilde, TÜBİTAK tarafından desteklenen toplam bilim insanı sayısı 2002'de 1.696 iken, 2012'de 18.424 olarak gerçekleşmiştir.

Üniversite Sınavlarına Girişte Uygulanan Farklı Katsayı Uygulamasına Son Verilmesi

28 Şubat Sürecinde diğer pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da özgürlükler daraltılmıştır. Bu kapsamda 1998 yılında YÖK tarafından alınan bir kararla, üniversite giriş sisteminde esaslı bir değişiklik yapılmış; “alan-ıç” ve “alan-dışı” tercihler için katsayılar farklılaştırılarak meslek liselerinden mezun olanların üniversiteye girebilme potansiyeli büyük oranda düşürülmüş-

tür.⁵ Ayrımcı ve öğrenciler arasında eşitliğe aykırı bir nitelik taşıyan bu düzenleme, 28 Şubat döneminin laiklik eksenli tartışmalarında, rejimi kurtarmaya yönelik stratejik bir adım olarak görülmüştür. Söz konusu düzenleme, tüm eleştiri ve tepkilere rağmen, özellikle imam hatiplere olan toplumsal ilgiyi azaltmaya yönelik bir tedbir olarak etkili bir şekilde uygulanmıştır. Aslında farklı katsayı uygulamasıyla birlikte, sadece imam hatip liseleri veya meslek liseleri mezunlarının değil, bütün liselerde okuyan öğrencilerin

Uygulamayla birlikte meslek liseleri, yükseköğretime devam etmek isteyen öğrenciler açısından cazip olmaktan çıkmış; bu durum, mesleki ve teknik eğitim almış işgücüne ihtiyaç duyulan sanayi sektöründe ciddi bir kalifiye ve yetişmiş eleman açığı doğmasına neden olmuştur.

öğrenme özgürlüklerine kısıtlama getirilmiştir. Uygulamayla birlikte meslek liseleri, yükseköğretime devam etmek isteyen öğrenciler açısından cazip olmaktan çıkmış; bu durum, mesleki ve teknik eğitim almış işgücüne ihtiyaç duyulan sanayi sektöründe ciddi bir kalifiye ve yetişmiş eleman açığı doğmasına neden olmuştur. Kamu vicdanında ve bireylerin hayatında telafisi güç izler bırakan farklı katsayı uygulaması, YÖK'ün 1 Aralık 2011'de katsayıları yeniden eşitlemesiyle birlikte kaldırılmıştır.

Üniversitelerde Kılık-Kıyafet Serbestliği

Kanuni bir dayanağı olmamasına rağmen uygulanan “üniversitelerdeki başörtüsü yasağı”, Türkiye'nin anormal koşullarının bir göster-

5 Düzenlemeyle birlikte ortaöğretimde eğitim aldığı alan dışında tercih yapan öğrencilerin, yükseköğretime geçişte yerleştirme puanları kırılmıştır. Örneğin, fen bilimleri alanında okuyan bir öğrencinin alan-İçi tercih yapması halinde Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP) 0.5 ile çarpılırken, hukuk eğitimi gibi alan-dışı tercih yapması halinde AOBP'si 0.2 ile çarpılarak ham puanına eklenmeye başlanmıştır. Halbuki önceki düzenlemede, nereden mezun olduklarına bakılmaksızın tüm adaylar eşit muamele görmekteydi.

gesi olarak görülebilir. En temel insan haklarından “din ve vicdan özgürlüğü”nün ve kişinin kendi bedeni üzerindeki tasarruf hakkının bir ihlali olan bu yasak, inanç özgürlüğüne ilişkin uluslararası raporlarda da sıklıkla eleştiri konusu yapılmaktaydı.

Türkiye’deki normalleşme süreciyle birlikte “özgürlüklerin asıl, sınırlamaların istisna” olduğu evrensel kuralı çerçevesinde, üniversitelerdeki zihniyet değişimine paralel olarak bu yasakçı uygulama da fiilen ortadan kalkmıştır. Kanunlarımızda kişilerin üniversite öğrenimlerini başörtülü olarak yapamayacaklarına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen bu yasağa gerekçe olarak YÖK Disiplin Yönetmeliği ve Anayasa Mahkemesi kararları gösterilmekteydi. Herhangi bir kanuni dayanağı olmadan temel hak ve özgürlüklerin yönetmelikle sınırlandırılması veya ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ayrıca hukuktaki “normlar hiyerarşisi” ilkesine göre, kanunu referans almadan yasak getiren bir yönetmelik çıkarılmasına da imkan bulunmamaktadır. Öte yandan niteliği itibariyle hukuki bir anlaşmazlığa ve belirli bir olaya ilişkin olan Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama organının veya idarenin yerine geçerek kamu yönetimini ve kamu hizmetleri alanını düzenleyici bir işlev üstlenemeyeceği de dikkate alındığında; uzunca bir süredir üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağının hukuki bir temele ve meşru bir gerekçeye dayanmadığı, dolayısıyla tamamen fiili ve keyfi bir uygulamadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Milli Güvenlik Bilgisi Derslerinin Kaldırılması

Milli eğitim alanında gerek söylem gerekse müfredat düzeyinde çok ciddi değişimlerin sağlandığını kaydetmek gerekmektedir. Bu kapsamda, otuz üç yıldır ortaöğretim müfredatında bulunan ve asker görevlilerce verilen “Milli Güvenlik Bilgisi” dersleri, 2012 yılı içinde kaldırılmış ve bu dersin içeriği, diğer dersler içerisinde yeniden düzenlenmiştir. Bu gelişme, eğitim sisteminin ve müfredatının sivilleşmesi yolunda atılan önemli bir adımdır.

**SOSYO-EKONOMİK ALANDA
ATILAN ADIMLAR**

SOSYO-EKONOMİK ALANDA ATILAN ADIMLAR

Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri, ekonomik ve sosyal gelişmişlik açısından bölgeler ve iller arasında dengeli bir kalkınmanın sağlanamamış olmasıdır. 1960'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan kalkınma planlarıyla iller ve bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik planlama çalışmaları yapılmışsa da bu alanlarda kayda değer gelişmeler elde edilememiştir. 2000'li yıllara kadar, tüm bölgelerin ve illerin dengeli kalkınması için temel şart olan ulaşım altyapısının geliştirilmesi ile kırsal alanda yaşayan vatandaşların yol ve içme suyu gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi noktasındaki görevlerin yerine getirilmesi ihmal edilmiştir. Ulaşım altyapısındaki yetersizliklerin yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki güvenlik

Kırsal alanda yaşayan vatandaşlarımızın yol, içme suyu gibi altyapı hizmetlerinden mahrum olması, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere sınırlı erişim ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan terör sorunu nedeniyle kırsaldan bölge illerine doğru ortaya çıkan göç olgusu acilen ele alınması gereken sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

kaygıları nedeniyle ekonomik gelişme bağlamında sanayi ve üretim tesisleri ülkenin belirli bölgelerine sıkışmıştır. Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere ekonomik olarak geri kalan

bölgelerde ise devletin kısıtlı yatırımlarına ve teşvik mekanizmalarına rağmen yeterli bir sanayi ve üretim altyapısı oluşturulamamıştır. Ülkenin ekonomik azgelişmişlik sorunu ile karşı karşıya olan bölgelerinde buna paralel olarak sosyal azgelişmişlik sorunu ortaya çıkmıştır. Kırsal alanda yaşayan vatandaşlarımızın yol, içme suyu gibi altyapı hizmetlerinden mahrum olması, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere sınırlı erişim ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan terör sorunu nedeniyle kırsaldan bölge illerine doğru ortaya çıkan göç olgusu acilen ele alınması gereken sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, son on yıllık dönemdeki demokratikleşme süreçlerine paralel olarak başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere ekonomik yatırımlara hız verilmiş ve bölgesel gelişmişlik farkını azaltmak için ekonomiden sosyal hayata, eğitimden sağlığa, altyapıdan enerjiye kadar pek çok alanda yoğun yatırımlar gerçekleştirilmiştir. On yıllık süreçte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri illerine yapılan kamu yatırımları toplamı, 37 milyar TL'yi geçmiştir.

Belirtilen çerçevede; ekonomik kalkınma sağlanmıştır. Sağlık ve sosyal güvenlik alanında köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Havalimanları, havayolu trafiği ve yolcu sayısı artırılmıştır. Bölünmüş yollar artırılarak karayolu trafiği rahatlatılmıştır. Toplu konut projeleri yaygınlaştırılmıştır. Daha az gelişmiş bölgeleri sosyo-ekonomik açıdan canlandırmak için kırsal alanda yaşayan vatandaşlarımızın yol ve içme suyu gibi temel hizmetlere erişimi amacıyla Köylerin Altyapısını Destekleme (KÖYDES) ve Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi (BELDES) Projeleri uygulamaya konulmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin sosyal kalkınmasına yönelik olarak Sosyal Destek Programı (SODES) uygulanmaya başlanmıştır. Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirmek ve yerel potansiyeli harekete geçirmek amacıyla Kalkınma Ajansları faaliyete geçirilmiştir. Kapsayıcı, yenilikçi ve hane özelinde ihtiyaca yönelik sosyal yardım ve sosyal destek programları geliştiri-

rılmış ve bilhassa yoksul, kimsesiz ve muhtaç vatandaşlarımız için kullanılan sosyal yardım kaynakları önemli oranda artırılmıştır. Engellilerin, şehit yakınlarının ve gazilerin hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik sosyal politika uygulamaları hayata geçirilmiş, dezavantajlı gruplara yönelik uygulanan pozitif ayrımcılığın kapsamı genişletilmiştir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Eylem Planı ile bölgedeki refah artırılmıştır. Çeşitli nedenlerle köylerinden ayrılan ailelerden geri dönmek isteyenlerin iskan edilmeleri amacıyla Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) başlatılmıştır. Terör mağdurlarının zararları tazmin edilmeye başlanmıştır.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Makro Ekonomik Göstergeler ve Ekonomik Kalkınma

Türkiye'nin demokratikleşme ve insan hakları alanında son on yılda gerçekleştirdiği reformlar, son derece olumlu makro-ekonomik göstergeler ve sosyal kalkınma ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Dünyadaki krizlere ve bölgemizdeki olumsuz gelişmelere rağmen, ülkemizin yakaladığı ekonomik ve sosyal kalkınma göstergeleri, Türkiye'deki demokratikleşme ve insan hakları alanındaki reformları kolaylaştırıcı bir etki yapmıştır. Zira ekonomik göstergelerin olumlu olmadığı bir ortamda, köklü değişim ve dönüşüm reformlarını gerçekleştirebilmek çok daha zor olacaktı. Bu bağlamda, aşağıda, bu değişim ve dönüşümü kolaylaştıran belli başlı makro-ekonomik gelişmelere değinilmektedir.

2002 öncesi dönemde, Türkiye; yurt içi ve yurt dışı yatırımların neredeyse tamamen durduğu, sermayenin yurt dışına kaçtığı, işsizliğin had safhaya çıktığı, yakın tarihinin en büyük ekonomik daralmasını yaşayan, her gün onlarca şirketinin kapandığı bir ülkeydi.

2002 sonrası dönemde ise Türkiye ekonomisi, büyük bir dönüşüm geçirmiş ve pek çok alanda yapısal reformlar hayata geçirilmiştir.

Bu çerçevede kamu maliyesine disiplin getirilmiş, başta mali piyasalar olmak üzere tarım, sosyal güvenlik, enerji ve iletişim sektörlerinde önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Reformlar sayesinde ekonomik kurumların altyapısı güçlendirilmiş ve özerk kurumlar oluşturulması suretiyle uluslararası piyasalarda meydana gelebilecek dalgalanmalara karşı ekonomi daha dayanıklı hale getirilmiştir. Sermaye piyasaları modern çağın anlayışına uygun şekilde yeniden düzenlenmiş ve pek çok bürokratik engel ortadan kaldırılmıştır. 2005 yılında Türk Lirası'ndan altı sıfır atılarak, bankaların işlemlerinde ve vatandaşların günlük harcamalarında hesaplama kolaylığı sağlanmış; ulusal para birimi daha itibarlı hale getirilmiştir.

Ekonomi alanında kararlı bir şekilde gerçekleştirilen yapısal reformlar, güçlü ve istikrarlı bir ekonominin oluşmasını, özellikle makroekonomik göstergeler noktasında oldukça olumlu sonuçlar alınmasını sağlamıştır. 2001 yılında, yaşanan ekonomik krizin etkisiyle yüzde 5,7 oranında daralan ülke ekonomisi, 2002 yılından itibaren toparlanarak büyümeye başlamıştır. Türkiye ekonomisinde, 2002-2012 yılları arasındaki dönemde, yıllık ortalama yüzde 5,2 büyüme oranı gerçekleşmiştir.

Küresel mali kriz nedeniyle birçok dünya ekonomisinin daralma gösterdiği bir dönemde, Türkiye ekonomisi, 2008 yılındaki ekonomik yavaşlamanın ve 2009 yılındaki küçülmenin ardından, 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla yüzde 9,2 ve yüzde 8,8 oranında büyüme hızını yakalayarak, Çin'in ardından büyüme hızı en yüksek ikinci ülke, Avrupa'nın ise en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur. Türkiye ekonomisi, birçok Avrupa ülkesinin ağır bir ekonomik kriz ve daralma yaşadığı 2012 yılında da, yüzde 2,2'lik bir oranla büyümesini devam ettirmiştir.

Ülke ekonomisinde sağlanan bu büyüme performansı, milli gelir miktarına da yansımıştır. 2002 sonunda 230 milyar dolar olan milli gelir, on yıllık zaman diliminde üç kattan fazla artırılarak 786 milyar

dolara çıkarılmıştır. 2002 yılında 3.500 dolar olan kişi başına düşen milli gelir ise, 2012 sonunda 10.504 dolara yükselmiştir.

2002 yılında yüzde 30'larda olan yıllık enflasyon oranı, 2012 itibariyle, TÜFE'de yüzde 6.16, ÜFE'de ise yüzde 2.45 olarak gerçekleşmiştir. Böylece TÜFE verilerine göre son 29 yılın, ÜFE verilerine göre de son 45 yılın en düşük enflasyon oranları yakalanmıştır.

2002 yılında yüzde 44 seviyesinde olan Merkez Bankası gecelik borçlanma faiz oranı, 2012 yılında yüzde 5'lere kadar düşmüştür. Böylece on yıl önce, devletin topladığı her yüz liranın 86 lirası faiz borçlarını ödemek için kullanılırken, artık her yüz liranın sadece 16,6 lirası devlet borçlarını ödemek için kullanılmaktadır. Ayrıca 2002 yılında 26.7 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervleri, yaklaşık dört katlık bir artışla, 2012 yılı sonunda 100.3 milyar dolara ulaşmıştır.

2002 yılında yüzde 30'larda olan yıllık enflasyon oranı, 2012 itibariyle, TÜFE'de yüzde 6.16, ÜFE'de ise yüzde 2.45 olarak gerçekleşmiştir. Böylece TÜFE verilerine göre son 29 yılın, ÜFE verilerine göre de son 45 yılın en düşük enflasyon oranları yakalanmıştır.

Böylece altın rezerviyle birlikte Merkez Bankası'nın toplam rezervi, 120.3 milyar dolar olmuştur.

Türkiye, 1961 yılında başlayan Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ilişkilerinde, tarihinin en büyük borçlanmasını 2000, 2001 ve 2002 yıllarında yani 2001 ekonomik krizinin hemen öncesinde ve sonrasında yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin IMF ile ilişkisi olan ülkeler içerisinde en fazla borç alan ülkeler arasına girmesine neden olmuştur. 2002 yılında 23.5 milyar doları bulan IMF'ye kredi borçları, son on yıldaki ekonomik istikrarın ve kamu maliyesindeki disiplinin bir sonucu olarak, 2012 yılı Aralık ayı itibariyle 900 milyon dolara kadar

indirilmiştir. 2013 yılı Mayıs ayı itibariyle IMF'ye olan kredi borcu sıfırlanmıştır.

Türkiye son dönemde yaptığı vize anlaşmalarıyla dünyaya açılmaya devam etmektedir. 63 ülkeye vizesiz girişin, 11 ülkeye ise sınır

2013 yılı Mayıs ayı itibariyle IMF'ye olan kredi borcu sıfırlanmıştır.

kapılarında vize alınmasının verdiği kolaylıkla, Türkiye, ekonomik coğrafyasını her geçen gün daha

da genişletmektedir. Bunun sonucu olarak, 2002 yılında 36 milyar dolar olan ihracat, dört kattan fazla bir artış kaydederek, 2012 yılında 152 milyar dolara yükselmiştir.

Müteahhitlik sektörümüz, yurt dışına yatırımlarda öncü bir rol oynamaktadır. 2012 yılı sonuna kadar müteahhitlik sektörü, Balkanlardan Orta Asya'ya, Rusya'dan Ortadoğu ve Afrika'ya kadar 5 kıtada, 100 ülkede toplam tutarı 242 milyar dolara ulaşan yaklaşık 7.000 proje üstlenmiştir. 2012 yılı itibariyle Türkiye, dünyanın en büyük 225 müteahhitlik şirketi içinde, 33 firmasıyla Çin'in ardından ikinci sırada bulunmaktadır.

Dünyanın 17., Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi olan ve en güçlü ekonomilerin temsil edildiği G-20 ülkeleri arasında yer alan Türkiye; bürokratik engellerin büyük ölçüde kaldırılması, vergi sisteminde iyileştirmelerin sağlanması, kar transferlerinin desteklenmesi ve başarılı özelleştirme programları sayesinde dünyanın önde gelen yatırım merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Türkiye'yi benzersiz kılan özellik; Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'ya açılan bir kapı özelliği taşımasıdır. Nitekim İstanbul'dan dört saatlik uçuşla 50'den fazla ülkeye ve dünya ekonomisinin dörtte birini oluşturan geniş bir pazara erişim sağlanabilmektedir.

Tablo: 1. Türkiye Ekonomisi (2002/2012)

Sıra	Ekonomik Gösterge	2002	2012
1	Toplam Milli Gelir	230 Milyar Dolar	786 Milyar Dolar
2	Kişi Başına Düşen Milli Gelir	3.500 Dolar	10.504 Dolar
3	Enflasyon	% 30	%6.16
4	Merkez Bankası Gecelik Borçlanma Faiz Oranları	%44	%5
5	IMF Borçları	23.5 Milyar Dolar	900 Milyon Dolar (2012 Aralık)*
6	Merkez Bankası Döviz Rezervleri	26.7 Milyar Dolar	100.3 Milyar Dolar
7	İhracat Rakamları	36 Milyar Dolar	152 Milyar Dolar

*(14.05.2013 itibariyle IMF'ye olan kredi borcu sıfırlanmıştır)

Sağlık Alanında Atılan Adımlar

Türkiye'deki devlet hastaneleri ve SSK hastaneleri, Sağlık Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Böylece daha önce Emekli Sandığı, SSK ve BAĞKUR'a bağlı olan vatandaşların farklı sağlık kurumlarından yararlanmalarından ve farklı standartlara tabi olmalarından kaynaklanan sıkıntılar ortadan kaldırılmıştır.

Aile hekimliği uygulaması hayata geçirilerek, tüm vatandaşların ücretsiz şekilde sürekli doktor gözetiminde bulunmaları sağlanmıştır. Kamu hastanelerinde "Hasta Hakları Birimi" kurulmuştur. Halk sağlığını korumak amacıyla kapalı alanlarda sigara içilmesi yasaklanmıştır.

Sağlık sistemindeki bürokrasi en aza indirilerek, kırtasiyecilik ortadan kaldırılmış; vatandaşların TC kimlik numaraları ile tüm sağlık kurumlarından yararlanabilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca telefonla ve internet üzerinden sağlık kuruluşlarından randevu alma uygulaması

başlatılmıştır. Emekli Sandığı, SSK ve BAĞKUR'a bağlı olmalarına bakılmaksızın, herkesin ilaçlarını istediği eczaneden alabilmesi sağlanmış ve ilaç fiyatlarında yüzde 80 seviyesinde bir azalma gerçekleştirilmiştir. Yatan hastaların ilaçlarının, buldukları hastane tarafından karşılanması uygulaması hayata geçirilmiştir.

2002-2012 arasındaki süreçte 611'i hastane, 1523'ü birinci kademe sağlık kurumu olmak üzere toplamda 2134 yeni sağlık tesisi inşa

2002 yılında Sağlık Bakanlığı'na bağlı 1., 2. ve 3. basamak sağlık kuruluşlarında her 5.000 kişiye bir poliklinik odası düşerken, 2012 itibarıyla her 1.500 kişiye bir poliklinik odası düşmektedir.

edilmiştir. 2002 yılında, Türkiye'de, Sağlık Bakanlığı'nda 256.000 sağlık personeli bulunurken, 2012'de bu sayı yaklaşık iki kat artarak

507.000'e çıkmıştır. Uzman hekim başına düşen hasta nüfusun en çok olduğu il ile en az olduğu il arasındaki fark 2002'de 1/13 iken, bu oran, 2012 sonunda 1/3'e düşürülmüştür. Son on yıllık dönemde Tıp Fakülteleri öğrenci kontenjanı iki katına, Hemşirelik Yüksekokulları kontenjanı ise üç katına çıkarılmıştır.

2002'de, Türkiye'de, kişi başına düşen sağlık harcaması 330 dolar, bunun gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı yüzde 3,8 olarak gerçekleşirken; 2012 yılında kişi başına harcama 789 dolara, gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı ise yüzde 4,4'e çıkmıştır.

Acil ve yoğun bakım hizmetlerinin, devlet hastanelerinin yanı sıra özel hastanelerde de ücretsiz verilmesi sağlanmıştır. Hasta başına düşen ortalama muayene süresi iki kattan fazla bir artışla 4,5 dakikadan 9,5 dakikaya çıkarılmıştır. Hastanelerde koğuş tipi odalardan nitelikli oda sistemine geçilmiştir. 2002'de nitelikli yatak oranı yalnızca yüzde 6,6 iken, 2012 yılı sonunda bu oran yüzde 34'e çıkarılmıştır.

Kırsal kesimde mobil hastane ve mobil eczane uygulamaları başlatılmıştır. Günde 126 bin vatandaşımız mobil sağlık hizmetlerinden, 20 bin vatandaşımız ise mobil eczane uygulamasından yararlanmaktadır.

Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, 2002 yılında Sağlık Bakanlığı'na bağlı 1., 2. ve 3. basamak sağlık kuruluşlarında her 5.000 kişiye bir poliklinik odası düşerken, 2012 itibariyle her 1.500 kişiye bir poliklinik odası düşmektedir.

Emekli Sandığı, BAĞKUR veya SSK ayrımı yapılmaksızın tüm sigortalı vatandaşların özel sağlık kurumlarından yararlanabilmeleri sağlanmıştır. 2002 yılında Türkiye'de 271 özel hastane bulunurken, 2012 yılı sonu itibariyle bu sayı 541'e yükselmiştir. On yıllık süreçte özel hastanelerin yatak kapasitesi de üç katlık bir artışla 35.000 seviyelerine ulaşmıştır.

2002'de 618 olan ambulans sayısı 2012'de 3346'ya; 481 olan acil müdahale istasyon

sayısı ise 1863'e çıkarılmıştır. 2012 yılı itibariyle, acil durumlara hızlı müdahale için 17 helikopter, 4 uçak ambulans, 4 deniz ambulansı ve 291 kar paletli ambulans ile hizmet verilmeye devam edilmektedir.

Son on yılda, anne ölüm oranı yüz binde 64'ten 15,6'ya; bebek ölüm hızı ise binde 31,5'dan binde 7,5'e düşürülmüştür. Türkiye ile aynı gelir grubunda bulunan ülkelerde beklenen yaşam süresi, 2000-2009 arasındaki süreçte iki yıl uzarken, Türkiye'de bu süre beş yıl olmuştur.

Son on yılda, anne ölüm oranı yüz binde 64'ten 15,6'ya; bebek ölüm hızı ise binde 31,5'dan binde 7,5'e düşürülmüştür. Türkiye ile aynı gelir grubunda bulunan ülkelerde beklenen yaşam süresi, 2000-2009 arasındaki süreçte iki yıl uzarken, Türkiye'de bu süre beş yıl olmuştur.

Sosyal Güvenlik Alanında Atılan Adımlar

Son on yıllık dönemde sosyal güvenlik alanında çok önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen en önemli reform, bütün sosyal güvenlik kurumlarını (Emekli Sandığı, SSK, BAĞKUR) tek bir çatı altında toplayan “Sosyal Güvenlik Kurumu”nun kurulmasıdır.

Sağlıkta gelişmiş devletlerin uyguladıkları ve dünya nüfusunun %18’ini kapsayan “genel sağlık sigortası sistemi”ne geçilmiştir. Genel sağlık sigortası gelir testi işlemleri sonrası kişi başına hane geliri brüt asgari ücretin 1/3’ü altında olan 9 milyonu aşkın vatandaşımızın primi devlet tarafından ödenmiştir. Bu alanda pek çok devletin önünde

Dünyada hiçbir ülkede örneği bulunmayan bir şekilde, 18 yaşının altındaki herkese ebeveyninin sigortalı olup olmadığına bakılmaksızın, ücretsiz sağlık hizmeti vermeye başlanmıştır.

yer alan bir oranla, vatandaşların yüzde 98’i genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır. Yine dünyada hiçbir ülkede örneği bulunmayan bir şekilde, 18 yaşının

altındaki herkese ebeveyninin sigortalı olup olmadığına bakılmaksızın, ücretsiz sağlık hizmeti vermeye başlanmıştır. Ayrıca yoksul kesimlerin sağlık hakları, sigortalılarla aynı seviyeye yükseltilmiştir.

Çiftçilerin ve esnafın prim oranı, yüzde 40’tan yüzde 33,5’e indirilmiş; tıpkı işçiler gibi, iş kazası geçiren çiftçi ve esnafa hem aylık bağlanmış hem de geçici iş göremezlik ödeneği verilmiş, vefat eden çiftçi ve esnafın yetim kalan kızına yirmi dört aylık tutarında çeyiz yardımı yapılmaya başlanmış ve kredi borcu olan esnafı krediden mahrum etme yerine, verilen krediden prim borcunu mahsup etme uygulaması getirilmiştir. Ayrıca doğal afetlere karşı, çiftçileri korumak üzere, ilk defa “Tarım Sigortası” uygulaması başlatılmış; tarım sigortalıları ve emeklilerinin sahip oldukları sağlık imkanlarından anne ve babalarının da yararlanabilmeleri sağlanmıştır.

Memurlara toplu görüşme yerine, toplu sözleşme imkanı getirilmiş; böylece ilk kez kamu görevlilerine “toplular sözleşme hakkı” tanınmıştır. Kamu sendikacılığını çağdaş normlara kavuşturan “Kamu Sendikaları Yasası” çıkarılmıştır.

Aylık bağlama sistemleri açısından emeklilerin maaşları arasındaki adaletsizliği gidermek amacıyla 2012 yılında İntibak Yasası yürürlüğe konulmuştur. Bu yasadandır, toplam 1.783.708 kişi faydalanmıştır.

Havalimanlarının, Havayolu Trafiği ve Yolcu Sayısının Artması

Türkiye’de aktif havaalanı sayısı 2003 yılında 26 iken, bu sayı 2012 yılında 49’a yükselmiştir. Mevcut havalimanları, yenilenerek daha modern bir hale getirilmiştir.

2000’li yılların başında sadece THY tarafından 2 merkezden 26 noktaya yapılan tarifeli iç hat seferleri, özel sektör kuruluşlarının da iç hatlarda tarifeli seferlere başlamasıyla bir-

likte, 2012 yılı sonu itibarıyla 6 havayolu ile 7 merkezden 49 noktaya gerçekleşmektedir.

Türkiye ile hava ulaştırma anlaşması bulunan ülke sayısı, son on yılda 81’den 143’e yükselmiş; Türkiye’den yurtdışına gerçekleştirilen uçuş noktası sayısı da 60’dan 192’ye çıkmıştır.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının verilerine göre; Türkiye genelindeki uçak trafiği son on yılda yüzde 160 artarak, 2012 sonunda 1 milyon 376 bin 486’ya ulaşmıştır.

2002’de iç hatlarda 8.5 milyon kişi havayolunu kullanırken, 2012 yılında bu sayı 64.7 milyonu bulmuştur. Dış hatlarda ise 24 milyon civarında olan yolcu sayısı, 65.6 milyona yükselmiştir. Böylece toplamda uçakla yolculuk yapan vatandaş sayısı 2002’de 32.5 milyon iken, 2012’de 130 milyonu geçmiştir.

2002'de iç hatlarda 8.5 milyon kişi havayolunu kullanırken, 2012 yılında bu sayı 64.7 milyonu bulmuştur. Dış hatlarda ise 24 milyon civarında olan yolcu sayısı, 65.6 milyona yükselmiştir. Böylece toplamda uçakla yolculuk yapan vatandaş sayısı 2002'de 32.5 milyon iken, 2012'de 130 milyonu geçmiştir. Ayrıca son on yıllık dönemde, 10 milyondan fazla vatandaş ilk defa uçakla yolculuk yapmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki artış özellikle dikkat çekicidir. Bu bölgelerdeki iç ve dış hat uçak sefer sayısı toplamı 2002'de 16.724 iken, 2012 yılı itibariyle bu rakam 73.987'ye ulaşmıştır. Sefer sayılarındaki bu artışa paralel olarak, 2002'de 883.675 olan bölge illerindeki iç hat gelen ve giden yolcu sayısı toplamı 2012 yılı itibariyle 7.864.785'e, 2002'de 66.392 olan dış hat gelen ve giden yolcu sayısı toplamı ise 273.476'ya yükselmiştir.

Bölünmüş Yolların Artırılması ve Karayolu Trafiğinin Rahatlaması

Ülkemiz karayollarındaki trafik kazalarının en aza indirilmesi ve özellikle de kapasite yetersizliği sebebiyle düşen hizmet seviyesinin yükseltilmesi amacıyla son on yılda yaklaşık 85 milyar TL'lik bir yatırımla 16 bin 152 kilometre bölünmüş yol yapılmıştır. Böylece 2002 yılında 6.101 kilometre olan toplam bölünmüş yol uzunluğu, 2012 yılı itibariyle 22.253 km'ye çıkarılmıştır. Bölünmüş yolla birbirine

Son on yılda, yüz milyon taşıt-kilometreye göre, trafik kazalarındaki ölüm oranında yüzde 41'lik bir azalma gerçekleşmiştir.

bağlanan şehir sayısı ise altıdan yetmiş dörde yükseltilmiştir. Yine bu dönemde, uluslararası taşımacılıkta bir köprü görevi gören Türkiye'nin,

limanlarını sınır kapılarına bağlayan 11 bin 749 kilometre uzunluğundaki kuzey güney akslarının da 8 bin 823 kilometresi tamamlanmıştır.

Bölünmüş yollardaki bu artış; karayolu trafiğinin daha güvenli, hızlı, sağlıklı ve doğayı koruyan bir hale gelmesini sağlamıştır. Son on yılda, yüz milyon taşıt-kilometreye göre, trafik kazalarındaki ölüm oranında yüzde 41'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Akaryakıt tüketimindeki ve yolda kaybedilen zamandaki azalmaya paralel olarak, yıllık yaklaşık 10,6 milyon TL civarında bir tasarruf sağlanmaktadır. Ayrıca doğaya karbon-dioksit salınımında yıllık 2,33 milyon tonluk azalma olmaktadır.

Demiryolu Ağı Uzunluğunun Artırılması ve Hızlı Tren Projeleri

Demiryollarında son on yıllık dönemde önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, Japonya'nın 1957'de, Avrupa'nın ise 1965'de kullanmaya başladığı yüksek hızlı trenle Türkiye, tarihinde ilk defa, Ankara-Eskişehir etabının hizmete girmesiyle 13 Mart 2009'da tanışmıştır. 2011 yılında ise Ankara-Konya yüksek hızlı tren hattı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Ankara-Sivas ve Ankara-İzmir yüksek hızlı tren hatlarının inşaatları ise devam etmektedir. 2003 yılından günümüze toplam 888 kilometre yüksek hızlı tren hattı hizmete sokulmuştur. Böylece Türkiye, dünyanın 8., Avrupa'nın ise 6. Yüksek Hızlı Tren (YHT) işletmecisi haline gelmiştir.

2003 yılında 8845 km. olan ülkemizin demiryolu ağı ana hat uzunluğu, 9 bin 931 kilometreye çıkarılmıştır. Bu dönemde ayrıca Adana-Mersin, Eskişehir-Kütahya, Gaziantep-Karkamış-Nusaybin hatları dahil toplam 7 bin 261 kilometrelik demiryolu hattı yenilenmiştir.

Ülkemizde hızlı tren setleri ve modern metro araçlarının üretimine de başlanmıştır. Sakarya, Konya, Afyon, Erzincan, Karabük, Sivas ve Çankırı'da kurulan tesislerle, hızlı tren ve hızlı trenle ilgili malzemeler artık kendi ülkemizde üretilmektedir.

Toplu Konut Projelerinin Yaygınlaştırılması

Kurulduğu 1984 yılından 2002 yılının sonuna kadar geçen on dokuz yıllık sürede, yaklaşık 1 milyon konuta kredi desteği verip, 43.145

konut inşa eden Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), son on yıllık dönemde bunun yaklaşık ondört katı kadar bir artışla toplam 582.895 konut rakamına ulaşmıştır. Seksen bir il ve sekiz yüz ilçede üretilen bu konutların yüzde 85'inden fazlası sosyal konut niteliği taşımaktadır. TOKİ kapsamındaki bu projelerle doğrudan ve dolaylı olmak üzere 800 bin kişilik bir istihdam sağlanmıştır.

Kentsel dönüşüm uygulaması kapsamında; 174 farklı bölgede 86.441 konutluk ihale çalışması yapılmış, ihalesi tamamlanan 151 projede 71.681 konut başlatılmış ve 89 bölgede 51.246 konutun inşaatı tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir. Böylece buradaki gecekonduların sahipleri modern konutlara kavuşturulmuştur. Ayrıca afetlere uğrayan vatandaşların konutlarının ortalama on-on iki aylık sürelerde inşa edilerek hak sahiplerine teslim edilmesi uygulaması başlatılmıştır.

Sosyal donatı uygulamaları kapsamında; 20,329 derslikli 907 okul, 934 spor salonu, 46.828 kapasiteli 135 adet yurt ve pansiyon, 94 sağlık ocağı, 200 hastane, 41 kütüphane, 481 ticaret merkezi, 462 cami, 27 sevgi evi, 20 engelsiz yaşam merkezi, 84 kamu hizmet binası ve 9 stadyum inşa edilmiştir. Çevre düzenlemeleri kapsamında ise yaklaşık 42 milyon metrekare yeşil alan düzenlemesi, 15 milyon adet ağaç dikimi ve çalı peyzajı yapılmıştır. TOKİ kapsamında yapımına karar verilen 341 karakoldan 275'inin inşaatları başlatılmış olup, 66'sı ise ihale aşamasındadır.

Ayrıca son on yılda; İller Bankası (İLBANK) tarafından Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin kanalizasyon projeleri için yaklaşık 650 Milyon TL, içme suyu tesisi yapımı için de yaklaşık 440 Milyon TL yatırım gerçekleştirilmiştir.

Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES)

Cumhuriyet tarihinin en büyük kırsal kalkınma projesi olarak tarihe geçen KÖYDES Projesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri baş-

ta olmak üzere kırsal alanda yaşayan vatandaşlarımızın hayatını kolaylaştıran önemli ve sonuç alıcı yatırımlar gerçekleştirilmiştir. KÖYDES Projesi; içme suyu ve yolu bulunmayan veya yetersiz olan köy ve bağlularının, yeterli ve sağlıklı içme suyuna kavuşturulması ve köy yollarının standardının yükseltilmesi amacıyla 2005 yılında başlatılmıştır. KÖYDES Projesinin amacı; yıllardır ihmal edilen veya hak ettiği hizmeti tam olarak alamayan köylerimizin mağduriyetinin giderilmesi, köylerde hayat kalitesinin artırılması, köylerin ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasıdır. KÖYDES Projesi kapsamında, 2005-2013 yılları arasında tahsis edilen 8 milyar 428 milyon 49 bin TL ödenekle yapılan çalışmalar neticesinde, ülke genelinde sağlıklı içme suyu ve yolu olmayan köy kalmamıştır.

KÖYDES Projesi kapsamında, 2013 itibarıyla, köy yollarında; 98.975,2 km asfalt yol (43.894 km birinci kat asfalt, 55.081,2 km ikinci kat asfalt), 2.478,7 km beton yol, 74.546,6 km stabilize yol, 1.721,5 km ham yol, 5.284,9 km tesviye, 32.953,5 km onarım, 10.831.629 m² parke taşı yapılmıştır. Sanat yapısı olarak; 34.242 adet menfez, 1.248 adet köprü tamamlanmıştır. İçme sularında; suyu bulunmayan 4.175 adet köy ve bağlısına şebekeli içme suyu tesisi yapılmış, içme suyu yetersiz 43.952 köy ve bağlısının içme suyu tesisleri yenilenmiştir. İçme suyu tesisi yapılan veya mevcut tesisleri iyileştirilen 48.127 köy ve bağlısında toplam 13.301.682 vatandaşımız yaşamaktadır. Küçük Ölçekli Sulama sektöründe ise; 13 adet gölet yapımı, 34 adet göletten sulama tesisi, 370 adet yerüstü sulama tesisi, 59 adet yeraltı sulama tesisi, 6 adet hayvan içmesuyu göleti tamamlanarak 54.592 hektar alana hizmet götürülmüş ve 58.042 çiftçi ailesinin yararlanması sağlanmıştır.

Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES)

Nüfusu 10.000'nin altında bulunan belediyelerin içme suyu ve yol altyapısı yatırımlarına destek sağlamak amacıyla 2007 ve 2008 yıllarında uygulanan BELDES Projesi kapsamında 2507 belediyeye toplam 633.5 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Aktarılan bu kaynakla, yol sektöründe; 24.120.181 m² kilit taşı, 2.880 km km asfalt yol, 2.652 km stabilize yol, 312 km beton yol, 61.252 m³ taş duvar, 133 adet köprü, 478 adet menfez yapılmıştır. İçme suyu sektöründe ise 775 yeni tesis, 399 tesis geliştirme, 165 bakım onarım olmak üzere toplam 1.339 belediyede içme suyu çalışması yapılmış olup, bu çalışmalarla toplam 3.267.932 vatandaşımıza hizmet götürülmüştür.

Sosyal Destek Programı (SODES)

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerimizin beşeri sermayelerini güçlendirmek, bu bölgelerde yaşanan göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ortaya çıkardığı sosyal ihtiyaçlara cevap vermek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla 2008 yılında SODES Programı uygulamaya konulmuştur.

2008-2012 yıllarında 30 ilde sürdürülen SODES Programı kapsamında bugüne kadar istihdam, sosyal içerme ve kültür-sanat-spor alanlarına yönelik olarak yaklaşık 674 milyon TL'lik proje hayata geçirilmiştir. 2013 yılında program kapsamındaki il sayısı 34'e yükseltilmiştir.

Kalkınma Ajansları

Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirmek ve yerel potansiyeli harekete geçirmek amacıyla 2006 yılından bu yana faaliyet gösteren ve 2009 yılı itibarıyla kuruluş süreci tamamlanıp sayıları yirmi altıya ulaşan Kalkınma Ajansları sayesinde bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Halihazırda 795'i nitelikli uzman olmak üzere 955 personelin görev yaptığı Kalkınma Ajansları; proje teklif çağruları ile kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve işletmelerden 2008-2013 döneminde 26.000 proje başvurusu almıştır. Yapılan bağımsız ve objektif değerlendirmeler sonucunda 4670

proje desteklenmiş ve bu projelere toplam 900 milyon TL'nin üzerinde kaynak kullanılmıştır. Yararlanıcıların koyduğu eş finansman tutarıyla birlikte kalkınma projeleri için kullanılan kaynak tutarı yaklaşık 1,8 milyar TL'ye ulaşmaktadır. Kalkınma Ajansları, yerli ve yabancı yatırımcıları bölgeye çekme konusunda da oldukça olumlu sonuçlar doğurmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kurulmuş olan toplam 7 kalkınma ajansına 2009-2012 döneminde 338.677.000 TL kaynak aktarılmıştır.

Yoksullukla Mücadele ve Kapsayıcı Sosyal Yardım/ Destek Uygulamaları

Geçmiş dönemlerde uygulanan sosyal yardım ve destek programları gerek hedef kitlesinin darlığı gerekse yoksulluğu azaltıcı etkisinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle istenilen sonuçlara ulaşmaktan oldukça uzaktaydı. Ayrıca sosyal devletin bir gereği olarak özel önem verilmesi gereken toplumsal kesimlere (çocuklar, yaşlılar, engelliler vb.) yönelik sosyal yardım ve destek uygulamaları da yeterli düzeyde değildi.

Son on yıllık dönemde hayata geçirilen yoksullukla mücadele ve kapsayıcı sosyal yardım / destek uygulamaları ile sosyal adaletin sağlanması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksul/muhtaç durumda bulunan ve çoğunlukla istihdam piyasası dışında kalan vatandaşlarımızın sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve yoksulluk eşiği altında kalmalarının önlenmesi noktasında oldukça önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Ayrıca sosyal devletin gereği olarak özel önem gösterilmesi gereken çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için yeni programlar geliştirilerek sosyal adalet ve toplumsal dengenin sağlanması hususunda önemli adımlar atılmıştır.

2002 yılında günlük kişi başı 4,3 doların altında bir gelire hayatını idame ettirmek durumunda olan toplum kesimi toplam nüfusun %30,3'ünü oluşturmakta iken, 2011 yılında bu oran %2,79'a kadar gerilemiştir.

Uygulanan istikrarlı ekonomik politikalar, yatırımlar ve sosyal yardım programları neticesinde; 2002 yılında günlük kişi başı 4,3 doların altında bir gelirle hayatını idame ettirmek durumunda olan toplum kesimi toplam nüfusun %30,3'ünü oluşturmakta iken, 2011 yılında bu oran %2,79'a kadar gerilemiştir. Ayrıca 2002 yılında sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında kullanılan kaynak miktarı 1,3 milyar TL iken, 2012 yılı sonu itibariyle bu miktar yaklaşık 15 kat artarak 20 milyar TL'ye ulaşmıştır. Böylece sosyal yardım ve hizmet harcamalarının GSYH'ye oranı 2002 yılında % 0,5 iken, 2012 yılı sonu itibariyle %1,4'e yükseltilmiştir. Bütün bu gelişmelerin neticesinde, yoksulluk rakamlarında fark edilir düzeyde bir azalma gerçekleşmiş ve Türkiye'nin yoksullukla mücadele stratejisi, "mutlak yoksullukla mücadele"den, birçok OECD ülkesinde olduğu gibi, "insani gelişim ekseni"ne yönelmiştir.

Hizmetin ve ihtiyacın gerekliliği ölçüsünde farklı, yeni ve kapsayıcı sosyal yardım ve sosyal destek programları uygulanmış ve bu hizmetlere ihtiyacı olan vatandaşlarımızın tamamına yakını bu programlar kapsamına alınmıştır. Bu somut programlar içerisinde;

- Tüm ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine ücretsiz ders kitabı verilmesi,
- Yaklaşık 3 milyon çocuk için annelere "Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları Programı" ile düzenli nakit desteği verilmesi,
- Taşınmalı eğitimde yıllık ortalama 600 bin öğrencinin öğle yemeği giderlerinin karşılanması,
- Yıllık ortalama 43 bin engelli öğrencinin okullarına ücretsiz taşınması,
- TOKİ ile işbirliği içinde yoksul hanelere yönelik sosyal konutların yapılması,
- 2 milyonu aşkın haneye her yıl düzenli olarak yakacak yardımı yapılması,

- Eşi vefat eden yaklaşık 240 bin kadına düzenli nakdi yardım yapılması,
- Yıllık ortalama 40 bin çocuk için ailelerine sosyal ve ekonomik destek sağlanması,
- Yüksek Öğrenim ve Kredi Yurtlar Kurumu aracılığı ile yükseköğrenimine devam eden yoksul aile çocuklarına burs verilmesi,
- Sosyal yardım almak için başvuru yapan ve çalışabilecek durumdaki vatandaşlarımızın İŞKUR veri tabanına kaydedilerek iş edinmelerinin sağlanması (Bu kapsamda 2012 yılı içerisinde 23 bin kişi işe yerleştirilmiş, 69 bin kişi kursa alınmış ve 39 bin kişi işsizlik sigortasından faydalanmıştır),
- Yıllık ortalama 1,2 milyon engelli ve yaşlı vatandaşımıza, 125-375 TL arasında değişen miktarlarda düzenli aylık nakdi yardım yapılması,
- Yıllık ortalama 410 bin ağır engelli vatandaşımızın bakım hizmetlerinin karşılanması amacıyla aylık bir asgari ücret tutarında evde bakım aylığı uygulamasının yürütülmesi,
- Engelli vatandaşlarımıza yönelik özel eğitim giderlerinin karşılanması,
- Kurum bakımında her yıl için yaklaşık 14 bin çocuk, 11 bin yaşlı, 5 bin engelli ve 2 bin kadına hizmet sunulması,
- Muhtaç durumdaki asker ailelerine yönelik nakdi yardım programı başlatılması,
- Gelir getirici ve sosyal amaçlı projeler ile vatandaşlarımızın sürdürülebilir gelire kavuşturulması,
- Birçok Avrupa ülkesinde ve ABD’de hayata geçirilemeyen “Genel Sağlık Sigortası” uygulamasına geçilerek, sağlık güvencesi

kapsamının genişletilmesi ve ihtiyaç sahibi 9 milyonu aşkın vatandaşımızın genel sağlık sigortası primlerinin devlet tarafından ödenmesi

gibi birçok sosyal yardım ve sosyal destek programı son on yıllık dönem içerisinde hayata geçirilmiş ya da kapsamı genişletilmiştir. Bahse konu yardım programlarının yaklaşık %90'ı hak temelinde uygulanmaktadır.

Bu uygulamaların yanı sıra, yoksul ve muhtaç durumdaki vatandaşlarımızın her türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her il ve ilçede kurulu bulunan "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları" aracılığıyla, vatandaşlarımızın sürdürülebilir gelire kavuşmalarının sağlanması amacıyla proje destekleri verilmektedir. Ülke genelindeki 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile yürütülen bu sosyal yardım programlarından 2012 yılı sonu itibarıyla 2.101.611 hanedeki toplam 6.370.100 fayda sahibi yararlanmıştır.

Ayrıca vatandaşlarımızın hizmetlere erişimini kolaylaştırmak ve sosyal yardım sistemini daha etkin kılmak adına;

- Sosyal Yardım Bilgi Sistemi'nin (SOYBİS) hayata geçirilmesi,
- Alo Sosyal Yardım Hattı'nın (144) kurulması,
- Sosyal yardım yararlanıcılarının belirlenmesine yönelik puanlama formülünün geliştirilmesi,
- Ülke genelindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na nitelikli personel istihdamına gidilerek personel sayısının yaklaşık 9.000'e yükseltilmesi,
- Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi ile sosyal yardım alanında merkezi bir veritabanının (yoksulluk envanteri) oluşturulması

gibi uygulamalarla, bu alanda kronik sorun olarak sıkça vurgulanan sosyal yardım sisteminde entegre bir veri tabanının bulunmaması, muhtaçlığın tespitinde objektif kriterlerin kullanılmaması ve hizmetlere erişimin uzun ve yorucu bir süreç olması gibi hususlar aşılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ve hayata geçirilen uygulamalar ile sosyal amaçlı kamu harcamalarının etkili, hesap verilebilir ve hedef kitleye en hızlı şekilde ulaştırılması sağlanmıştır.

Şehit Yakınları, Gaziler ve Terör Mağdurlarına Yönelik Atılan Adımlar

Şehit yakınları ve gazilerimizin hayatlarını onurluca idame ettirebilmeleri için kendilerine her türlü maddi ve manevi destek sağlanmıştır. Bu kapsamda; şehit yakınlarına tanınan istihdam hakkı birden ikiye çıkarılarak; bu hakkı kullanabilecekler içerisinde şehitlerin eşi, çocuğu ve kardeşinin yanı sıra anne ve babası da eklenmiştir. Şehit olan erbaş ve erlerin anne ve babalarında aranan malullük ve muhtaçlık şartı kaldırılmıştır. Şehitlerimizin anne ve babasına ödenen maaşa bir alt taban (asgari ücretin net tutarı kadar) getirilmiş ve maaşlarında artış sağlanmıştır.

Şehit yakınları ile gazilere ödenen maaşlarda emsal maaş uygulaması ile ilgili eksiklik, eşitsizlik ve aksaklıklar giderilmiştir. Terör nedeni ile şehit veya gazi ol-

muş erbaş ve erlerin kendilerine veya yakınlarına aylık bağlanırken eğitim durumuna bakılmaksızın maaşlarında iyileştirme yapılmıştır. Böylelikle terör nedeni ile şehit veya gazi

olan erbaş ve erlerin aylık hesaplanmasında pozitif ayrımcılık ilkesi gözetilmiş ve aylıklarında artış sağlanmıştır.

Terör eylemlerinin ortaya çıkarılması, etkilerinin azaltılması veya bertaraf edilmesinde etkin rolünden ötürü hayatını kaybettiği veya sakat kaldığı belirlenen sivil vatandaşlarımız da şehit yakınları ve gazilerle ilgili hakları düzenleyen ilgili kanun kapsamına alınmıştır.

Terörden dolayı şehit olanların yakınları ve terör gazilerine yapılacak gayrimenkul hibelerine muafiyetler getirilmiş ve şehit yakınları ve gazilerin toplu taşıma araçlarından ücretsiz yararlanmaları ile ilgili aksaklıkları giderecek düzenlemeler yapılmıştır.

Terör eylemlerinin ortaya çıkarılması, etkilerinin azaltılması veya bertaraf edilmesinde etkin rolünden ötürü hayatını kaybettiği veya sakat kaldığı belirlenen sivil vatandaşlarımız da şehit yakınları ve gazilerle ilgili hakları düzenleyen ilgili kanun kapsamına alınmıştır. Terör eylemleri sebebiyle veya terörle mücadele esnasında malul olan sivillerin kendilerine, hayatını kaybeden sivillerin yakınlarına aylık bağlanmak suretiyle mağduriyetlerin giderilmesi hedeflenmiştir. Benzer şekilde, başkasının yardım ve desteği olmadan yaşayamayacak derecede ağır malul olan gazilerimize sağlanan bakım desteğinin, köy korucuları ile sivil vatandaşlara da verilmesi sağlanmış olup, bu destek asgari ücretin iki katına çıkarılmıştır.

Terörle mücadele görevlerini ifa ederken yaralanan kamu çalışanı ve sivillerin malullükleri kesinleşinceye kadar her türlü sağlık ve tedavi hizmetinden herhangi bir katılım payı alınmaksızın yararlandırılmaları amaçlanmıştır. Terör gazilerimiz dışındaki ağır malul durumundaki gazilerimizin tedavileri sürecinde ihtiyaç duyduğu her türlü ortez/protez ve diğer iyileştirici ve rehabilite edici araç gereçlerin bedellerinin hiçbir katılım ücreti veya fark alınmadan Sosyal Güvenlik Kurumunca karşılanması düzenlenmiştir.

Şehit ve gazi yakınlarına yönelik sosyal yardımların kapsamı genişletilmiş; sosyal güvence ve gelir şartına bakılmaksızın afetzedelere, şehit yakınları ve gazilere sosyal yardım yapılabilmesi imkanı getirilmiştir.

Engellilerin Hayatlarını Kolaylaştırmaya Yönelik Atılan Adımlar

Son on yıllık süreçte, engelli haklarının geliştirilmesi amacıyla önemli düzenlemeler yapılmış ve engellilere yönelik hizmetler için devletin ayırdığı kaynak miktarı önemli ölçüde artırılmıştır. 2005 yılında,

“Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Böylece, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, engellilerin ve engelliliğin her tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştirilmesi, ayrımcılıkla mücadele edilmesi ve engellilerin karar mekanizmalarına katılımı amaçlanmış ve engellilerin hakları daha görünür kılınmıştır. 2008 yılında ise engelli kişilerin insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını öngören ve taraf devletlere, engellilere karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek gibi yükümlülükler getiren “BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” onaylanmıştır.

Engelli istihdamını geliştirici tedbir ve teşvikler uygulamaya konulmuştur. Engel-

lilerin devlet memurluğuna alınmalarına ilişkin sınavların kamu kurum ve kuruluşlarınca ayrı ayrı yapılması yerine, 2011 yılında yapılan yasal değişiklikle, engelliler için ayrı ve merkezi bir sınav yapılması öngörülmüştür. 2012 sınav sonuçlarına göre, 2174 ortaöğretim mezunu, 1093 önlisans mezunu, 999 lisans mezunu uygun kadrolara yerleştirilmiştir. 2013 sınavında ise, 3378 ortaöğretim mezunu, 1348 önlisans mezunu ve 614 lisans mezunu memuriyete girmeye hak kazanmıştır. Ayrıca 2012 yılında 988, 2013 yılında ise 591 engelli, memur kadrolarına kura ile yerleştirilmiştir. Böylece 2002 yılı sonu itibariyle kontenjan kapsamında çalışan engelli memur sayısı 5.777 iken, bu sayı 2013 yılı Mart itibariyle 27.443’e ulaşmıştır. Son iki yılda ise 11.000’i aşkın engelli, memur olarak istihdam edilmiştir. Bu sayı, sadece son iki yılda yapılan yerleştirmenin, toplam memur istihdamının %40’ını oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışamayacak durumda olan ya da iş bulamayan engellilere bağlanan aylıklar yüzde 300’e varan miktarlarda artırılarak anlamlı bir tutara ulaşmış, aylık bağlananların kapsamı genişletilmiştir. Engelli memurlar gece nöbeti ve vardiyasından muaf tutulmuş, bu kişilerin

2002 yılı sonu itibariyle kontenjan kapsamında çalışan engelli memur sayısı 5.777 iken, bu sayı 2013 yılı Mart itibariyle 27.443’e ulaşmıştır.

mesai ve dinlenme sürelerinin farklı belirlenebilmesine imkan sağlanmıştır. Kendi namına çalışan engellilere isteğe bağlı erken emeklilik hakkı verilmiş, bakıma muhtaç engelli çocuğu olan annelere erken emeklilik imkanı tanınmıştır.

Ayrıca muhtaç kişilerden; 65 yaşını doldurmuş yaşlılara, 18 yaşından büyük engellilere, kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan kimselere (engelli yakınına fiilen bakmak şartı ile) ve sosyal güvenlik mevzuatına tabi olarak çalışmayanlara aylık bağlanması imkanı getirilmiştir. Bu çerçevede, 2012 yılı sonu itibariyle 1.228.355 kişiye aylık bağlanmış ve bahse konu yıl içinde yapılan ödeme toplamı 2.911.191.180 TL'ye ulaşmıştır.

İlk defa, bakıma muhtaç tüm engelliler bakım hizmeti kapsamına alınmış, engellilere evde veya özel bakım merkezlerinde sunulan bakım

hizmetinin ücretlerinin ödenmesi sağlanmıştır. Özel eğitim ihtiyacı olan tüm engelli bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyon

2002 yılında otuz engelliye bir bakım elemanı düşerken, şimdi altı engelliye bir bakım elemanı düşmektedir.

hizmetlerinden ücretsiz yararlanması temin edilmiştir. 2006 yılında 83.000 engelli öğrenci bu hizmetten faydalanırken, bu sayı 2012 yılı sonu itibariyle 256.000'i bulmuştur. Bu hizmet için aktarılan kaynak, 2006 yılı için 263 milyon TL iken, 2012 yılı için 1 milyar 263 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Evde bakım hizmetinden yararlanan engelli sayısı 2012 yılı sonu itibari ile 398.335 kişi olup bu rakam 2013 yılı Şubat ayında 408.165'e yükselmiştir. 2012 yılı sonu itibariyle bu hizmet için 2 milyar 944 milyon TL tutarında ödeme yapılmıştır. 2012 yılı içerisinde engellilere bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunan 97 resmi yatılı merkezde 5112, gündüzlü 7 merkezde 460 engelliye hizmet verilmiştir. 2012 yılı sonu itibariyle engellilere bakım ve rehabilitasyon hizmeti sunan 148 özel bakım merkezinde 9.328 engellinin bakım ücreti devlet ta-

rafından karşılanmış olup, bu hizmet için 137 milyon TL tutarında ödeme yapılmıştır. 2002 yılında otuz engelliye bir bakım elemanı düşerken, şimdi altı engelliye bir bakım elemanı düşmektedir.

2002 yılında engelli öğrencilerimize yönelik okul sayısı 308 iken, bu sayı 2012 yılı sonu itibariyle 814'e ulaşmıştır. Bu okullarda ders veren öğretmen sayısı ise 2.834'ten, 7.607'ye yükselmiştir. Engellilere yönelik özel eğitim kurumlarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma eğitiminde öğrenim gören öğrenci sayısı toplamda 53 binden 220 bine yükselmiştir (bu okullar MEB'e bağlı kamu okullarıdır). Eğitim gören engelli çocukların ulaşımı için ücretsiz servisler tahsis edilmiştir. Taşımalı Eğitim Projesi kapsamında okullara taşınan engelli öğrencilerin sayısı, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 46.095'i bulmuştur.

Engellilerin toplumsal hayata katılımı önündeki engelleri kaldırmak üzere; kamuya açık her türlü yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile binaların ve belediyelerin sundukları ya da denetledikleri şehir içi toplu taşıma hizmetlerinin, engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Konutlarda engellilere yönelik fiziki düzenlemeler için kolaylıklar getirilmiştir. Engellilere karşı yapılan ayrımcı uygulamalar için cezai yaptırımlar getirilmiştir.

Engelli vatandaşlarımıza yönelik tüm sosyal yardım ve destek uygulamalarına ilişkin olarak, 2012 yılı sonu itibariyle kullanılan kaynak miktarı 7,27 milyar TL'ye ulaşmış ve bu kapsamda kullanılan kamu kaynağının GSYH'ye oranı da %0,51'e yükselmiştir.

Dezavantajlı Gruplara Yönelik Pozitif Ayrımcılık Uygulamasının Genişletilmesi

Eşitlik ilkesinin uygulamada anlamlı olabilmesi için dezavantajlı kesimler için farklı uygulamada bulunulmasına ve kendilerine daha fazla destek verilmesine imkan sağlayan pozitif ayrımcılık, anayasal

düzeyde ilk olarak 2004 yılında getirilmiştir: “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” Hükmü yer almaktadır.

2010 yılında bu maddeye eklenen “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü ile kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık daha açık biçimde ifade edilmiştir. 2010 Anayasa değişikliği ile farklı kesimler için de benzer bir düzenleme öngörülmüştür: “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.”

Böylece anayasal düzeyde kadınların yanısıra çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için de pozitif ayrımcılık yapılabileceği hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda özellikle dezavantajlı kesimlerin eşitlik ilkesi açısından mağduriyetlerini giderecek düzenlemelerin anayasal dayanağının oluşturulması olumlu bir adım olarak görülebilir. Ancak asıl önemli olan, devletin bu kesimlere yönelik sosyal devlet ilkesinden hareketle etkili politika ve tedbirleri uygulamaya koymasındır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine Yönelik Kamu Yatırımlarının Artması

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yönelik kamu yatırımlarında 2002-2012 döneminde büyük bir artış kaydedilmiştir. On yıllık bu süreçte söz konusu bölgelere yapılan yatırımlar toplamı, 37 milyar TL’yi geçmiştir.

Kalkınma Bakanlığı’nın verilerine göre; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin toplam yatırım programından aldığı pay 2002 yılında yüzde 7 iken, bu rakam 2012 yılında yüzde 12’ye yükselmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine ayrılan toplam program ödeneği 2002 yılında 2.198.065,00 TL iken, 2012 yılında bu rakam, KÖYDES kapsamındaki yatırımlar dahil, toplam 6,5 milyar TL’ye

ulaşmıştır. 2012 yılında, Doğu Anadolu Projesi (DAP) kapsamındaki illerin kamu yatırımları içerisindeki payı yüzde 8,9, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki illerin payı ise yüzde 14,6 olarak gerçekleşmiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Eylem Planı ile Bölgedeki Refahın Artması

Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmayı ve kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırmayı amaçlayan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP); çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bölgesel bir kalkınma projesidir. GAP kapsamında, arazi ve nüfus büyüklüğü itibarıyla Türkiye'nin ortalama yüzde 10'una tekabül eden dokuz il (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) bulunmaktadır.

1989 yılından itibaren uygulamada olan GAP kapsamında 2012 yılı sonuna kadar yaklaşık 48 milyar TL harcama yapılmıştır. Bu süreçte GAP'ın en önemli alt başlıklarından biri olan hidroelektrik santralleri konusunda oldukça başarılı sonuçlar alınmış ve on adet hidroelektrik santrali tamamlanarak işletmeye alınmıştır. 2012 yılı verilerine göre, ülke genelinde üretilen hidrolik enerjinin yaklaşık yarısı GAP kapsamındaki bu santrallerden karşılanmaktadır.

Ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran son derece önemli ve kapsamlı bir proje olan GAP kapsamında başta sulama olmak üzere temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanması ve bölgede ekonomik kalkınmanın ve sosyal gelişmenin hızlandırılması amacıyla 2008 yılında "GAP Eylem Planı" uygulamaya konulmuştur. GAP Eylem Planında, "ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi", "sosyal gelişmenin sağlanması", "altyapının geliştirilmesi" ve "kurumsal kapasitenin geliştirilmesi" şeklinde dört ana başlıkta toplanan toplam yetmiş üç ana eylem yer almaktadır. Bu eylemlerin başında ise; istihdamın artırıl-

ması, işsizliğin azaltılması, iş gücünün kalitesinin yükseltilmesi ile sosyal entegrasyon sağlanması ve özellikle kadınların ve gençlerin istihdama katılması gelmektedir. Bu kapsamda ulaştırma, konut, eğitim, sağlık, kültür, turizm, organize sanayi bölgeleri gibi alanlarda da yatırımlar başlatılmıştır.

2008-2012 döneminde GAP Eylem Planı kapsamında, 300'ün üzerinde proje ve faaliyet için ilgili kuruluşlara toplam 18 milyar TL'yi aşkın kaynak aktarılmış, bunun 15 milyar TL'si harcanmıştır. Böylece, GAP Bölgesi yatırımlarının merkezi bütçe içindeki payı ikiye katlanarak, yüzde 7'den yüzde 14'e yükseltilmiştir. Yatırımlardaki bu artışa paralel olarak, 2009 yılında yüzde 17,4 olan GAP Bölgesi'ndeki işsizlik oranı, 2011 yılında yüzde 11,7'ye düşmüştür.

2002 yılında 600 milyon dolar olan GAP Bölgesi'nden yapılan ihracat, yaklaşık dört kat artarak 2012 yılında 8,1 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatı 2007-2012 döneminde % 42,2 oranında artarken, GAP Bölgesi'nin ihracatı aynı dönemde yaklaşık bir buçuk misli artış sağlamıştır.

Son on yılda, GAP Bölgesindeki okullaşma oranları; okul öncesi eğitimde yüzde 3'ten yüzde 55'e, ilköğretimde yüzde 94'ten yüzde 99'a ve orta öğretimde yüzde 27'den yüzde 50'ye yükselmiştir. Ayrıca bölgede 3 olan üniversite sayısı, 6 yeni üniversitenin kurulmasıyla 9'a çıkmıştır.

Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde, terör ve güvenlik kaygılarıyla yaşadıkları yerden göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızdan gönüllü olarak geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin kolaylaştırılması, dönülen köylerde ihtiyaç duyulan sosyal ve ekonomik altyapının tesisi ve sürdürülebilir hayat şartlarının oluşturulması, geri dönmek istemeyenlerin ise mevcut yaşadıkları yerlerde şehir hayatına uyumlarının geliştirilmesi ve ekonomik ve sosyal durumlarının

iyileştirilmesi amacıyla başlatılan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP), ondört ilimizde (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van) uygulanmaktadır. Proje, geri dönülen köylerde hayatın yeniden başlatılması ve kalıcı hale getirilmesi için gerekli köy altyapısının oluşturulmasına yönelik çalışmalar ile tarım, hayvancılık ve el sanatları gibi faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik çalışmaları, geri dönmek istemeyen ve şehirlerde yaşamayı tercih eden vatandaşlarımıza yönelik iş ve meslek edindirme kurslarını, istihdamı geliştirici projeleri ve özellikle kadın, genç ve çocukları hedefleyen sosyal içerikli proje ve çalışmaları içermektedir.

Proje sayesinde 1990'lı yıllarda terör ve güvenlik gerekçesiyle göç eden toplam 62.448 haneden 386.360 vatandaşımızdan 28.384 haneden, 187.861'inin eskiden yaşadıkları köyelerine geri dönüşleri sağlanmıştır. Proje kapsamında 2012 yılı sonuna kadar 146.015.000,00 TL kaynak kullanılarak; toplum, gençlik, spor, kadın ve çocuk eğitim merkezlerinin kurulmasına yönelik sosyal ve rehabilitasyon içerikli projeler; meslek edindirme ve istihdam projeleri; öğrenci yurdu; yol, su, elektrik, kanalizasyon ve vb. altyapı projeleri; tahrip olan okul, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onarılarak kullanılabilir hale getirilmesine yönelik projeler; köyelerine geri dönen vatandaşlarımıza kendi konutlarını yapabilmelerine ilişkin projeler ve tarım ve hayvancılık projeleri gerçekleştirilmiştir.

Terör Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesi

Terör ve terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören vatandaşlarımızın bu zararlarının ulusal ve uluslararası yargı mercilerine gidilmesine gerek kalmaksızın hızlı, etkili ve adil bir şekilde sulhen karşılanması amacıyla 2004 yılında "Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Uygulamaya konulan söz konusu kanun çerçevesinde; ölüm, yaralanma ve sakatlanmadan kaynaklanan zararlar, taşınır ve taşınmazlarda oluşan zararlar, tarım ve hayvancılıkla ilgili zararlar ile

terör nedeniyle göç etmek zorunda kalan vatandaşlarımızın malvarlıklarına ulaşamamaları nedeniyle uğradıkları zararlar karşılanmaktadır.

Daha önce köy boşaltma iddialarıyla ilgili yapılan başvuruları, iç hukuk yollarının tüketilmiş olması şartını aramaksızın kabul eden AİHM, terör mağdurlarının zararlarının tazmini amacıyla çıkarılan bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra aldığı kararda, düzenlemenin, etkili bir iç hukuk yolu olduğunu vurgulayarak, başvuruları kabul edilemez bulmuş ve Zarar Tespit Komisyonlarına yönlendirmiştir.

Kanun kapsamındaki zararların karşılanması amacıyla illerde “Zarar Tespit Komisyonları” oluşturulmuştur. Bu komisyonlardan 66’sı çalışmalarını tamamlamış olup, değişik illerdeki 21 komisyon ise çalışmalarına devam etmektedir.

Söz konusu Kanun kapsamında, 2013 yılı Nisan ayına kadar, Zarar Tespit Komisyonlarına toplam 361.322 başvuru yapılmıştır. Bu başvurulardan 320.196 adedi sonuçlandırılmış olup; bunlardan 172.129 başvuru için tazminat ödenmesine karar verilmiştir. Nisan 2013 itibariyle, komisyonlarca olumlu sonuçlandırılan ve sulhname imzalayan vatandaşlarımıza ödenmek üzere talep edilen toplam zarar tutarı 2.967.760.380 TL olup, bunun tamamı ilgililere ödenmiştir.

**YEREL YÖNETİMLERİN
GÜÇLENDİRİLMESİ ALANINDA
ATILAN ADIMLAR**

YEREL YÖNETİMLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ ALANINDA ATILAN ADIMLAR

Kamu hizmetlerinin sunumu bağlamında Türkiye kamu yönetimi uzun yıllar boyunca katı merkezîyetçi bir görünüm arz etmekteydi. Bu yapı, yerel yönetim birimleri olan belediyeler ve il özel idarelerinin görev alanındaki pek çok görevin yerine getirilmesine ilişkin karar süreçlerinin merkezin elinde tutulması ve bunlarla ilgili hizmetlerin merkezi hükümet kuruluşları tarafından yerine getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Yerel nitelikli kamu hizmetlerinin sunumunun merkezi hükümet kuruluşları tarafından yerine getirilmesi, bu hizmetlerin etkili, verimli, kaliteli ve süratli sunumuna engel olmakta; çoğu zaman sunulan hizmetler yerel talepleri karşılamaktan uzak kalmaktaydı. Bunun yanında merkezin, zaten sınırlı yetkilere sahip olan belediye ve il özel idareleri üzerindeki katı vesayet denetimi ve bu idarelerin görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları mali imkansızlık gibi sorunlar, kapsamlı bir yerel yönetimler reformunu zorunlu kılmaktaydı.

Belirtilen çerçevede; yerel demokrasinin güçlendirilmesi, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımının yeniden yapılması, yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan özerk olarak yeniden tanımlanması ve yerel hizmetlerin vatandaşın en yakın yerde sunulması (hizmette yerellik ilkesi) amacıyla uzun yıllardır ülke gündeminde olan yerel yönetimler reformu uygulamaya konulmuştur. On yıllık demokratik değişim ve dönüşüm sürecinde, yerel demokrasi bağlamında önemli bir yere sahip olan mahalli idare birimleri ile ilgili

atılan adımlar neticesinde yerel yönetimler, idari ve mali özerklik açısından daha güçlü hale getirilmiş; belediyelerin ve il özel idarelerinin, “yerinden yönetim” ilkesi çerçevesinde, daha etkili ve verimli biçimde görev yapabilmelerine imkan sağlanmıştır.

Bu kapsamda; mahalli idare birimlerine ilişkin yeni kanunlar çıkartılarak çağdaş bir yerel yönetimler mevzuatı oluşturulmuştur. Demokrasinin yerel düzeyde güçlendirilmesi ve kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli şekilde sağlanması amacıyla büyükşehir belediye sınırları yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmanın envanter bölümünde kronolojik olarak detaylı bir şekilde sıralanan bu adımlardan başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

Yeni ve Çağdaş Bir Yerel Yönetimler Mevzuatı

Bir ülkede demokrasinin gelişmişlik düzeyinin en önemli göstergelerinden biri, yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumluluk alanlarının genişliği ve yeterli kaynağa sahip olup olmadıklarıdır. Türkiye’de uzun yıllar boyunca aşırı merkezîyetçi yapı nedeniyle yerel yönetimlerin gücü sınırlanmış ve mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılmamıştır. 2005’teki yeni Belediye Kanunu yürürlüğe girinceye kadar 1930 tarihli Belediye Kanunu’nun geçerli olması bu durumun en belirgin örneğidir. Bu anlamda, çağın gerisinde kalmış, aşırı merkezîyetçi ve yerel yönetimlere yetki vermekten hareket alanlarını sınırlandıran bir bakış açısı uzun süre hâkim olmuştur.

Demokratikleşmenin ve yerelleşmenin bir gereği olarak, belediyeler ve il özel idareleri, Anayasamızda yer alan “yerinden yönetim” ilkesi ve “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı” çerçevesinde yeniden ele alınmış ve bu alandaki temel kanunlar son on yılda tümüyle yenilenmiştir. Çıkarılan kanunlar önemli yenilikler getirmiş; çağın gereklerine göre mahalli idare birimlerini yeniden ele almışlardır. Burada yerel demokrasi bağlamında öne çıkan temel özellik, merkezi idarenin, mahalli idareler üzerindeki vesayetinin azaltılması ve yerel

demokrasi gereklerine uygun bir yapılanmaya doğru gidilmesidir. Bu kapsamda getirilen önemli yenilikler şunlardır:

1. 5393 sayılı Belediye Kanunu: Belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları, teşkilat yapıları ve organları yeniden tanımlanmış ve belediye yönetimleri “hizmette yerellik” ilkesi çerçevesinde hizmet sunacak şekilde idari ve mali özerkliğe kavuşturulmuştur. Ayrıca belediye meclisi kararları üzerindeki vesayet yetkisi sınırlandırılmış, belediye sınırları dahilindeki mahalli ve müşterek nitelikteki tüm ihtiyaçlar belediyelerin görevi olarak yeniden düzenlenmiş, belediye hizmetlerinin sunumunda katılımcılığın sağlanması amacıyla “Kent Konseyleri” hukuki statüye kavuşturulmuş, belediyelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar ile ortak hizmet projeleri uygulamalarına ve sözleşmeli personel çalıştırmalarına imkan tanınmıştır.

2. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu: Bu kanunla; Büyükşehir Belediyelerinin sınırları, nüfuslarına bağlı olarak genişletilmiş ve Büyükşehir Belediyesi ile büyükşehir ilçe belediyeleri arasında yaşanan görev ve yetki kargaşasına son verilmiştir. Büyükşehir Belediyeleri dahilinde yapılacak olan yatırımların tek bir merkezden koordine edilmesine imkan sağlayan kanun kapsamında ayrıca çarpık ve düzensiz kentleşme, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın önlenmesi için Büyükşehir Belediyelerine ilçe belediyelerin imar planları ve imar uygulamaları üzerinde denetim yapma imkanı getirilmiştir.

3. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu: Kanun ile, İl Özel İdarelerinin görev, yetki ve sorumlulukları, teşkilat yapıları ve organları yeniden tanımlanmış ve İl Özel İdareleri “hizmette yerellik” ilkesi çerçevesinde hizmet sunacak şekilde

idari ve mali özerkliğe kavuşturulmuştur. İl Genel Meclisi, İl Özel İdaresinin karar organı olarak düzenlenmiş; il genel meclisi başkanının meclis üyeleri arasından seçilmesi hükme bağlanmış; il genel meclisi kararları üzerindeki vesayet yetkisi sınırlandırılmış, il özel idaresi teşkilatı genel sekreterlik olarak yeniden düzenlenmiş; belediye sınırları dışındaki kırsal altyapıya ilişkin görevlerinin yanında ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar ve eğitime ilişkin mahalli müşterek nitelikteki pek çok görevin il özel idarelerince yerine getirilmesi öngörülmüştür. Bu görevlerin yerine getirilmesi için de il özel idarelerinde sözleşmeli personel istihdamına imkân tanınmıştır. Böylece hizmetlerin vatandaşa en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması ilkesi benimsenmiş, getirilen hükümlerle İl Özel İdarelerinde daha demokratik ve vatandaş odaklı bir anlayışın hakim olması amaçlanmıştır.

4. 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu: Kanun ile, mahalli idareler tarafından bazı yerel hizmetlerin ortaklaşa yerine getirilmesi için daha önceden oluşturulan Mahalli İdare Birlikleri ilk defa yasal statüye kavuşturulmuş ve yeni kurulacak mahalli idare birliklerinin hukuki statüleri, kuruluş yapıları, organları, görev, yetki ve sorumlulukları hükme bağlanmıştır. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri de hukuki ve yasal statüye kavuşturularak temel amacı kırsal alanda yaşayan vatandaşların başta içme suyu ve ulaşım olmak üzere temel altyapı hizmetlerine erişimini sağlamak olan KÖYDES projelerinin uygulanması için kurumsal altyapı hazırlanmıştır. Böylece mahalli idareler arasındaki işbirliğinin arttırılması, ortak hizmet sunmalarının kolaylaştırılması, ortak yerel hizmetlerin daha verimli, etkili ve kaliteli bir şekilde sunulması amaçlanmıştır.

5. İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun: Bu kanunla hem merkezi bütçeden yerel yönetimlere aktarılan toplam kaynak arttırılmış, hem de bu kaynağın yerel yönetimlere dağıtım sistemi değiştirilmiştir. 2002 yılında 4,7 milyar TL olan kaynak aktarımı, bu değişiklik sayesinde 2012 yılında 27 milyar 713 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Demokrasinin Yerel Düzeyde Güçlendirilmesi Amacıyla Büyükşehir Belediye Sınırlarının Yeniden Düzenlenmesi

2012 yılında yürürlüğe giren düzenleme ile kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli şekilde yürütülmesi amacıyla büyükşehir belediye sınırları yeniden düzenlenmiştir. Kanunla, Türkiye'de demokrasinin yerel düzeyde güçlendirilmesi, belediye hizmetlerinde verimliliğin sağlanması ve daha iyi hizmet sunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda önceden 16 olan Büyükşehir Belediyesi sayısı 29'a çıkmıştır. Büyükşehir Belediyelerinin sorumluluk ve görev alanları ilin mülki sınırlarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca söz konusu kanunla Büyükşehir Belediyelerinin gelir kaynakları artırılmıştır. Büyükşehirlerde il özel idarelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, beldeler ve köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Getirilen düzenlemeyle İl Özel İdarelerinin yerel hizmetlere ilişkin görevleri ise belediyelere devredilmektedir. Bu değişikliklerle, daha etkili bir yerel yönetim yapılanmasına gidilerek, yerel demokrasinin daha da güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

SONUÇ

SONUÇ

Bu çalışma, son on yılda atılan bütün adımları değil; esas olarak demokratikleşme ve insan hakları alanında atılan adımları ve bunların atılmasını mümkün kılan başlıca unsurları kapsamaktadır.

2002'deki en önemli adım olarak görülebilecek olağanüstü halin kaldırılması ile başlayan bu süreç, Türkiye'yi kurumları ve vatandaşlarıyla birlikte çok yönlü olarak rahatlatan, hayatı normalleştiren bir tür sessiz devrime dönüşmüştür.

Son on yıllık zaman diliminde, geçmişten bu yana karşı karşıya bulunulan sorunlara çözüm bulma noktasında yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, alışlagelmiş güvenlik paradigmasının dışına çıkan ve ülke sorunlarının çözümünde evrensel demokratik değerleri ön plana çıkararak bir bakış açısını yansıtmaktadır. Geride kalan on yıllık zaman diliminde Türkiye, demokratikleşme açısından adeta makas değiştirmiş ve geçmişin yanlış politikalarını terk ederek büyük reformlar gerçekleştirmiştir.

Son on yıllık zaman diliminde, geçmişten bu yana karşı karşıya bulunulan sorunlara çözüm bulma noktasında yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım, alışlagelmiş güvenlik paradigmasının dışına çıkan ve ülke sorunlarının çözümünde evrensel demokratik değerleri ön plana çıkararak bir bakış açısını yansıtmaktadır. Geride kalan on yıllık zaman diliminde Türkiye, demokratikleşme açısından adeta makas değiştirmiş ve geçmişin yanlış politikalarını terk ederek büyük reformlar gerçekleştirmiştir.

münde evrensel demokratik değerleri ön plana çıkararak bir bakış açısını yansıtmaktadır. Geride kalan on yıllık zaman diliminde Türkiye,

demokratikleşme açısından adeta makas değiştirmiş ve geçmişin yanlış politikalarını terk ederek büyük reformlar gerçekleştirmiştir.

2009'da başlayan "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" ile söz konusu paradigma değişimi Türkiye'nin karşı karşıya olduğu bütün yakıcı sorunları kapsar hale gelmiştir. Her şeyin konuşulabildiği, inkar politikalarının tamamen terkedildiği bir ortam oluşmuştur. Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi süreci ile on yıllardır bastırılan, görmezden gelinen pek çok konu gündeme taşınarak ülkenin normalleşmesine katkı sağlanmıştır. Böylece konuşulamayan, tartışılmayan neredeyse hiçbir konu, tabu kalmamıştır.

Atılan tüm adımlar, Türkiye'nin kronikleşmiş sorunlarının çözümüne ciddi katkılar sağlamıştır. Olağanüstü halin kaldırılmasıyla Türkiye'nin geniş bir kesiminde yaşayan vatandaşların gündelik hayatlarının kolaylaştırılması; geçmişle kapsamlı bir yüzleşmeye gidilmesi; millet iradesinin karşısındaki her türlü vesayetin aşılması; kültürel hakların genişletilmesi; Kürtçe'nin kullanımı başta olmak üzere pek çok alanda özgürlükçü bir anlayışın hakim kılınması bu çerçevede öne çıkan adımlardır.

Kuşkusuz bu süreç, uzun ve meşakkatli bir yolculuğun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Belirtilen bu zaman diliminde mevzuatta kapsamlı bir tarama çalışması yapılmış ve değişik dönemlerde hukuk sistemine yerleştirilen anti-demokratik ve özgürlük karşıtı hükümler ayıklanmıştır. Dolayısıyla etkileri günlük hayatta hissedilen pek çok düzenleme hukuk sisteminin dışına çıkarılmıştır. Demokratikleşmenin hiç bitmeyecek bir süreç olduğu akılda tutulduğunda, söz konusu çalışmalara yenilerinin eklenmesi ve bu doğrultuda hız kesilmemesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik alandaki gelişmelerin sağladığı katkı ile birlikte düşünüldüğünde; demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti alanında gerçekleştirilen reformlar, Türkiye'nin özgüvenini de yükseltmiştir. 2002 yılı öncesindeki istikrarsızlık, anti-demokratik müdahaleler ve

benzeri olumsuzlukların etkisiyle ortaya çıkan umutsuzluk havası, sonraki on yıllık dönemde gerçekleştirilenlerle ortadan kaldırılmış, insanlar geleceğe daha umutla bakar hale gelmiştir. Atılan demokratikleşme adımları, toplumun beklentilerine paralel olarak gerçekleştirildiklerinden ve sahici ihtiyaçlara cevap verdiklerinden çok büyük bir toplumsal destek görmüştür. Türkiye'nin son on yılda yakaladığı istikrar ortamının ve kaydettiği ekonomik gelişmelerin temel sebebi de budur.

Sonuç olarak; Türkiye'nin demokrasi ve özgürlük yolculuğunda, 2002-2012 arasındaki süreçte keskin virajlar dönülmüş ve güçlü adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, değişen Türkiye'de ve dünyada yapılması gerekenler, kuşkusuz yapılanlarla sınırlı değildir. Vatandaşlarımızın daha fazla özgürlük, güvenlik, demokrasi ve huzur taleplerinin karşılanması ve dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmayan bir kamu bürokrasisi için reformlar aynı kararlılıkla sürdürülmelidir.

Sahip olduğu tarihi, kültürel, coğrafi derinliği ve farklılıkları zenginlik olarak gören, adaleti ve toplumsal barışı esas alan yaklaşımı ile

Türkiye; daha fazla huzur ve refah ülkesi haline gelecek; vatandaşlarının daha mutlu, özgür ve güven içinde olduğu bir ülke konumunu güçlendirecektir. Böyle bir Türkiye, demokratik rejimi, barışçı dış politikası, güçlü ve istikrarlı ekonomisi ile oyun kurucu bir aktör olarak, bölgesel ve küresel istikrara daha fazla katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak; Türkiye'nin demokrasi ve özgürlük yolculuğunda, 2002-2012 arasındaki süreçte keskin virajlar dönülmüş ve güçlü adımlar atılmıştır. Bununla birlikte, değişen Türkiye'de ve dünyada yapılması gerekenler, kuşkusuz yapılanlarla sınırlı değildir. Vatandaşlarımızın daha fazla özgürlük, güvenlik, demokrasi ve huzur taleplerinin karşılanması ve dünyadaki gelişmelerin gerisinde kalmayan bir kamu bürokrasisi için reformlar aynı kararlılıkla sürdürülmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’NİN DEĞİŞİM VE
DÖNÜŞÜM ENVANTERİ
(2002-2012)

Yakın dönemde demokratikleşme alanındaki çabalar, 1999'da Helsinki'de başlayan Türkiye'nin AB'ye adaylık süreci ile hız kazanmış, bu alanda özellikle 2001 yılında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri başta olmak üzere önemli adımlar atılmıştır. Bununla birlikte "Türkiye'nin Değişim ve Dönüşüm Envanteri" başlıklı bu çalışma; gerçekleştirilen reformların yoğunluğu, kapsamı, niteliği ve etkileri itibariyle özel bir önem arz eden 2002-2012 yılları arasında kapsayan son on yıllık dönemde yapılan çalışmalarını içermektedir. Ayrıca önemine binaen, 2013 yılının ilk on bir ayında gerçekleştirilen demokratikleşme adımlarına da yer verilmiştir.

2002

2002

BİRİNCİ AVRUPA BİRLİĞİ (AB) UYUM PAKETİ⁶

- **765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'ndaki Değişiklikler:** TCK'nın 159'uncu maddesinin birinci fıkrasındaki değişikliklerle devletin ve organlarının tahkir ve tezyifi suçunun cezası 1-6 yıl aralığından, 1-3 yıl aralığına düşürülmüştür. TCK'nın 312'nci maddesinde yapılan değişikliklerle de para cezaları madde metninden çıkarılmıştır (4744 sayılı Kanun'un 1 ve 2'nci maddeleri).
- **Terörle Mücadele Kanunu'ndaki Değişiklikler:** 3713 sayılı Kanun'un 7 ve 8'inci maddelerinde yapılan değişikliklerle bu maddelerdeki düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar hafifletilmiştir (4744 sayılı Kanun'un 3 ve 4'üncü maddeleri).
- **Gözaltı Sürelerinin Kısaltılması:** Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16'ncı maddesinin ikinci fıkrasında yer alan, toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresinin 7 güne kadar uzatılabileceği yönündeki hüküm madde metninden çıkarılmıştır. Üçüncü fıkrada yapılan değişikliklerle de, olağanüstü hal uygulamasının geçerli olduğu bölgelerdeki gözaltı süresi "7 gün"den "4 gün"e; bu sürenin azami haddi de "10 gün"den "7 gün"e indirilmiştir. Aynı kapsamda, CMUK'nın 128'inci maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi madde metninden çıkarılarak toplu olarak işlenen suçlarda azami gözaltı süresi "7 gün"den "4 gün"e indirilmiştir (4744 sayılı Kanun'un 5 ve 6'nci maddeleri).

6 6/2/2002 tarihli ve 4744 sayılı Kanun (Resmi Gazete:19/2/2002, 24676).

- **Sanığın Avukatı ile Görüşme Hakkının Genişletilmesi:** Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 16/4 maddesinde yapılan değişiklikle, şüphelinin gözaltundayken avukatıyla görüşme imkanı söz konusu mahkemelerin yargı yetkisinde bulunan suç konularını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (4744 sayılı Kanun'un 5'inci maddesi).
- **Yakalanan veya Gözaltına Alınanın Durumunun Yakınlarına Bildirilmesi İmkanının Genişletilmesi:** CMUK'nın 107'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yapılan değişiklikle, yakalamadan ve yakalama süresinin uzatılmasına ilişkin emirden yakalananın bir yakınına veya belirlediği kişiye, Cumhuriyet Savcısının kararıyla gecikmeksizin haber verileceği hükme bağlanmıştır (4744 sayılı Kanun'un 7'nci maddesi).

İKİNCİ AB UYUM PAKETİ⁷

- **Basın Özgürlüğünün Güçlendirilmesi:** Basın Kanunu'nda yapılan değişikliklerle basın suçlarının kapsamında daraltmaya gidilmiş, suç teşkil eden yazının yayımlandığı basın organının kapatılma cezası aralığı "3 gün-1 ay" yerine "1-15 gün" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca sorumlular için öngörülen "1-6 ay hapis cezası", "1-3 ay hapis cezası"na düşürülmüştür. Para cezaları da madde metninden çıkarılmıştır (4748 sayılı Kanun'un 2'nci maddesi).
- **Örgütlenme Özgürlüğünün Güvenceye Bağlanması:** Dernekler Kanunu'nun 4, 5, 6, 34, 38 ve 43'üncü maddelerinde yapılan değişikliklerle, dernek kurucusu olmaya ve dernek faaliyetlerinde kullanılabilecek dillere ilişkin yasak ve sınırlamalar kaldırılmış, derneklerin kurulmasında izin sisteminden bildirim sistemine geçilmiştir (4748 sayılı Kanun'un 5'inci maddesi).
- **Barışçıl Toplantı Hakkının Genişletilmesi:** 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 9, 17 ve 19'uncu mad-

7 26/3/2002 tarihli ve 4748 sayılı Kanun (Resmi Gazete: 9/4/2002, 24721).

delerinde yapılan değişikliklerle, toplantı hakkının kullanılmasında “fiil ehliyetine sahip ve 18 yaşını doldurmuş olmak” yeterli hale getirilirken, düzenleme kurullarına ilişkin sınırlayıcı hükümler kaldırılmıştır. Ayrıca, toplantıların yasaklanması veya ertelenmesi konusundaki sınırlama sebepleri azaltılmış, il veya ilçelerdeki toplantıların “yasaklanması” yerine “ertelenmesi” yoluna gidilmesi kabul edilmiştir (4748 sayılı Kanun’un 6 ve 7’nci maddeleri).

- **Siyasi Partiler Bakımından Örgütlenme Özgürlüğünün Genişletilmesi:** 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 101 ve 102’nci maddelerinde yapılan değişikliklerle, siyasi partilerin kapatılması seçeneğine alternatif olarak “Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması” hükmü getirilmiştir. Kanun’un 103’üncü maddesinde yapılan değişiklikle de, siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştırmak amacıyla “odak olma kısıtı” getirilmiştir (4748 sayılı Kanun’un 4’üncü maddesi).
- **AİHM Kararlarının Uygulanmasının Etkinleştirilmesi:** Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun’un 13’üncü maddesinde yapılan değişiklikle, AİHM tarafından işkence ve kötü muamele suçları nedeniyle verilen kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu kuralı getirilmiştir (4748 sayılı Kanun’un 3’üncü maddesi).
- **Savunma Hakkının Güçlendirilmesi:** DGM’lerin görev alanına giren suçlardan dolayı yakalanan veya tutuklanan kişinin müdafii ile yalnız görüşmesini sağlamak ve böylece savunma hakkını güçlendirmek amacıyla Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un 16’ncı maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır (4748 sayılı Kanun’un 7’nci maddesi).

- **Sivilleşme Yönünde Adımlar Atılması:** Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu'nun 9'uncu maddesi yürürlükten kaldırılarak jandarma subaylarının valiliklere ve kaymakamlıklara vekâlet edebilmesi yolu kapatılmıştır. İl İdaresi Kanunu'nun 29'uncu maddesinde yapılan değişiklikle de kaymakamlıklara sadece mülki idare amirlerinin vekalet edebileceği hükme bağlanmıştır (4748 sayılı Kanun'un 7'nci maddesi).

ÜÇÜNCÜ AB UYUM PAKETİ⁸

- **Ölüm Cezasının Kaldırılması:** 1984'ten bu yana Türkiye'de uygulanmayan ölüm cezası, AİHS'ne Ek 6 No.lu Protokol'e uygun olarak savaş, yakın savaş tehlikesi ve terör suçları hariç olmak üzere kaldırılmıştır (4771 sayılı Kanun'un 1'inci maddesi).
- **AİHM Kararları Işığında Yargılamanın Yenilenmesi İmkânının Getirilmesi:** Ceza ve hukuk davalarında AİHM'nin verdiği kararlar doğrultusunda yargılamanın yenilenmesine imkan verecek biçimde 1086 sayılı HUMK ve 1412 sayılı CMUK'da değişikliğe gidilmiştir (4771 sayılı Kanun'un 6 ve 7'nci maddeleri).
- **Basın Özgürlüğünün Genişletilmesi:** Basın Kanunu'nun 31 ve ek 3'üncü maddelerinin yürürlükten kaldırılmasıyla basın yoluyla işlenen suçlar için öngörülen tüm hapis cezaları kaldırılmak suretiyle ifade ve basın özgürlüğü genişletilmiştir (4771 sayılı Kanun'un 12'nci maddesi).
- **Örgütlenme Özgürlüğünün Güçlendirilmesi:** Dernekler Kanunu'nun 11, 12, 45, 47 ve 62'nci maddelerinde yapılan değişikliklerle, derneklerin faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmiştir. Kanun'un 39 ve 56'ncı maddelerinde yapılan değişikliklerle de kamu görevlileri ile öğrencilerin dernek üyesi olmaları önündeki engeller kaldırılmıştır (4771 sayılı Kanun'un 3 ve 12'nci maddeleri).

8 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanun (Resmi Gazete : 9.8.2002, 24841)

- **Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Yapabilme ve Özel Kurslar Açabilme İmkanının Getirilmesi:** Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da yapılan değişikliklerle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın ve öğretim yapma hakkı üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır (4771 sayılı Kanun'un 8 ve 11'inci maddeleri).
- **Barışçıl Toplantı Hakkının Güçlendirilmesi:** Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, yabancıların Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları ve etkinliklerde yer almaları kolaylaştırılmış; toplantı düzenleme bildirim süresi yetmiş iki saatten kırk sekiz saate indirilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki özgürlükler genişletilmiştir (4771 sayılı Kanun'un 5'inci maddesi).
- **Cemaat Vakıflarının Mülkiyet Sorunlarının Giderilmesi:** Vakıflar Kanunu'nun 1'inci maddesinde yapılan değişiklikle, cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmeleri ve tasarruflarda bulunmaları konusunda iyileştirme sağlanmıştır (4771 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesi).

OLAĞANÜSTÜ HALİN KALDIRILMASI

18 Kasım 2002 tarihinde yeni hükümetin kurulmasından on iki gün sonra 30 Kasım 2002 tarihinde yeni bir uzatma kararı alınmamak suretiyle Olağanüstü Hal uygulamasına son verilmiştir. Böylelikle 19 Temmuz 1987 tarihinden, kaldırıldığı tarihe kadar tam 46 kez uzatılan Olağanüstü Hal rejimi son bulmuştur.

2003

2003

DÖRDÜNCÜ AB UYUM PAKETİ⁹

- **Derneklerin Faaliyet Alanlarının Genişletilmesi:** Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle; derneklerin resmi olmayan yazışmalarında herhangi bir dili kullanabilmelerine, gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilerin dernek üyesi olabilmelerine ve derneklerin yurt dışında şube açabilmelerine imkan tanınmıştır. Bildiri ve yayın yapma üzerindeki kısıtlamalar hafifletilmiştir. Bu belgelerin birer örneğinin, dağıtımdan önce Cumhuriyet Savcılığı dahil ilgili makamlara verilmesi zorunluluğu da kaldırılmıştır (4778 sayılı Kanun, m.20).
- **Basın Kanunu'nda Değişiklik:** Basın Kanunu'nun 15'inci maddesindeki değişikliklerle; mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibinin haber kaynaklarını açıklamaya zorlanmamasına ve bu suretle korunmalarına ilişkin hükümler getirilmiştir (4778 sayılı Kanun, m.4).
- **İşkence ve Kötü Muamele Suçlarına İlişkin Değişiklik:** İşkence ve kötü muamele suçlarına ilişkin mahkumiyet kararlarının tecil edilmesini ve para cezasına çevrilmesini önlemek amacıyla, TCK'nın 243 (işkence) ve 245'inci (kötü muamele) maddeleri değiştirilmiştir. Bu çerçevede; işkence ve kötü muamele suçlarının kapsamı genişletilmiş, cezaları artırılmış ve bu cezaların tecili ve paraya çevrilmesi önlenmiştir (4778 sayılı Kanun, m.1).

9 2/1/2003 tarihli ve 4778 Sayılı Kanun (Resmi Gazete: 11/1/2003, 24990).

- **Siyasi Partilerin Kapatılmasının Zorlaştırılması:** Siyasi partilere üyelik ve partilerin işleyişi konularında daha demokratik kurallar getirilmiştir. Bu çerçevede siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır (2820 sayılı *Siyasi Partiler Kanunu*'nda 4778 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler).
- **İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu Değişikliği:** İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanunu'nun 7/2'nci maddesi değiştirilerek, Komisyon'un, kendisine yapılan başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç altmış gün içinde bilgi vermesi hükmü getirilmiştir (4778 sayılı Kanun'un 29'uncü maddesi ile yapılan değişiklikler).
- **Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Değişikliği:** Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 2'nci maddesine eklenen fıkra ile; 765 sayılı TCK'nın 243 ve 245'inci maddeleri ile CMUK'nın 154'üncü maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında açılacak soruşturma ve kovuşturmalarda izin sistemine ilişkin 4483 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı öngörülmüştür. Değişiklikle, işkence ve kötü muamele iddiaları hakkındaki soruşturmalar ve Cumhuriyet Savcılığının adli konulardaki talimatlarını yerine getirmeyen kamu görevlileri hakkındaki soruşturmaların re'sen açılabilmesi mümkün hale getirilmiştir (4778 sayılı Kanun'un 33'üncü maddesiyle yapılan değişiklikler).
- **430 sayılı KHK Değişikliği:** Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Hâlin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 3/c maddesinde değişiklik yapılmıştır.¹⁰ Bu değişiklikle, 430 sayılı KHK'nın

10 Madde 32. - 15/12/1990 tarihli ve 430 sayılı "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"nin 3'üncü maddesinin (c) bendinin birinci paragrafı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: "Hükümlü veya tutuklular, olağanüstü hal ilânına neden olan suçların soruşturulmasında ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için Olağanüstü Hal Bölge Valisinin teklifi üzerine, yetkili

3'üncü maddesinin (c) bendindeki “on gün”lük sürenin Anayasa değişiklikleri ve 4744 sayılı Kanuna uygun olarak “dört gün”e indirilmesi öngörülmüştür. Yine aynı değişiklikle; hakimin her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinlemesi ve ceza infaz kurumu veya tutukeviden alınma yoluna ancak ifade alma, yer gösterme, yüzleştirme, teşhis ve tıbbi muayene için başvurulması, hükümlü veya tutuklunun bu süre içinde yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanması ve ceza infaz kurumu veya tutukeviden ayrılış ve dönüşlerinde sağlık durumunun doktor raporu ile tespit edilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Böylece hükümlü ve tutuklunun haklarına ilişkin güvenceler güçlendirilmiştir (4778 sayılı Kanun'un 32'nci maddesiyle yapılan değişiklikler).

BEŞİNCİ AB UYUM PAKETİ¹¹

- **AİHM Kararlarına Dayalı Olarak Ceza ve Hukuk Yargılamasının Yenilenmesi Yolunun Açılması:** Türkiye'de AİHM kararları nedeniyle yeniden yargılanma yolu, 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanunla açılmıştır. Ancak Kanun'un yeniden yargılanmaya ilişkin hükümleri, 4793 sayılı Kanun ile değiştirilmiş olup bu Kanun'un 1, 2, 3 ve 5'inci maddeleriyle AİHM kararları nedeniyle yeniden yargılama yolu düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeyle, AİHM'nin verdiği ihlâl kararları hukuk ve ceza muhakemesinde “muhakemenin iadesi” sebebi sayılmıştır. Aynı şekilde 4928 sayılı Kanun ile İdari Yargılama Usul Kanunu'na eklenen geçici 5'inci madde ile birlikte İdari Yargılama Usul Kanunu'nda da AİHM'nin kesinleşmiş ihlâl kararları yeniden yargılanma sebebi olarak kabul edilmiştir. 1/6/2005 tarihinde

Cumhuriyet Başsavcısının talebi ve hâkimin kararı ile, her defasında “dört günü” geçmemek üzere ceza infaz kurumu veya tutukeviden alınabilir. Bu süre hükümlülük veya tutuklulukta geçmiş sayılır. Hâkim, her defasında karar vermeden önce hükümlü veya tutukluyu dinler. Hükümlü veya tutuklu ceza infaz kurumu veya tutukeviden alındıktan sonra da yasal konumunun gerektirdiği haklardan yararlanır. Ceza infaz kurumu veya tutukeviden ayrılış ve dönüşlerinde hükümlü veya tutuklunun sağlık durumu doktor raporu ile tespit edilir.”

11 23/1/2003 tarihli ve 4793 Sayılı Kanun (Resmi Gazete: 4/2/2003, 25014).

yürürlüğe giren yeni CMK ve yeni HMK ile esasen daha önce yapılan düzenlemeler benimsenmiştir. Böylelikle yargı kararlarından kaynaklanan ihlallerin ortadan kaldırılması ve bu konudaki AİHM kararlarının yerine getirilebilmesinin hukuki dayanağı ihdas edilmiştir (5271 sayılı CMK, m. 311/1-f; 6100 sayılı HMK, m. 375/1-i).

- **Dernekler Kanunu'nda Değişiklik:** Dernekler Kanunu'nda yer alan mülk edinme, gerekli izin prosedürü ve denetime ilişkin hükümlere uymama durumunda uygulanan hapis cezası, para cezasına çevrilmiştir. Böylelikle Kanun'un söz konusu hükümlerine aykırılıklardan dolayı kişilerin hürriyeti bağlayıcı ceza ile karşılaşmaları önlenmiş olmaktadır (4793 sayılı Kanun, m.4 ile yapılan 2908 sayılı Kanun, m.82 değişikliği).

ALTINCI AB UYUM PAKETİ¹²

- **Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Yapılmasına İzin Verilmesi:** Özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de Türkçe dışında farklı dil ve lehçelerde yayın yapmasının önündeki yasal engeller kaldırılmıştır (4928 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesi ile 3984 sayılı Kanun, m.4/1-4 değişikliği).
- **Terörle Mücadele Kanunu'nda Değişiklik:** İfade özgürlüğünün önünde engel oluşturan ve Türkiye'nin AİHM önünde mahkumiyetine yol açan Terörle Mücadele Kanunu'nun "Devletin bölünmezliği aleyhine propaganda" başlıklı 8'inci maddesi kaldırılmıştır (4928 sayılı Kanun m.19/b). Ayrıca TMK'nın 1'inci maddesinde değişiklik yapılarak terör suçunun işlenmesinde şiddet ve cebir şartı getirilmiştir (4928 sayılı Kanun, m.20).
- **Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'nda Değişiklik:** Bu alandaki eserlerin yasaklanmasının kapsamı, yalnızca Cumhuriyetin temel niteliklerine ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez

12 15/7/2003 tarihli ve 4928 Sayılı Kanun (Resmi Gazete: 19/7/2003, 25173).

bütünlüğüne aykırılık suçlarıyla sınırlandırılarak daraltılmıştır. İdari mercilerce bu alanda verilen yasaklama kararlarının yirmi dört saat içinde hakim onayına sunulması koşulu getirilmiştir. Ayrıca Sinema, Video ve Müzik Eserleri Denetleme Kurulu'ndan MGK temsilcisi çıkartılmıştır (4928 sayılı Kanun'un 10, 11 ve 12'nci maddeleri).

- **Töre ve Namus Cinayetlerinde İndirim Öngören Yasal Düzenlemelerin Kaldırılması:** Yapılan değişiklikle, 765 sayılı TCK'da töre ve namus cinayetlerinde indirim öngören 462'nci madde yürürlükten kaldırılmıştır. Maddenin gerekçesinde bu düzeltmenin, söz konusu maddenin namus cinayeti vakalarında kullanılmasını engellemek amacıyla yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 765 sayılı TCK'nın 453'üncü maddesinde yapılan değişiklikle töre saikiyle işlenen cinayetlere verilen cezalar da artırılmıştır (4928 sayılı Kanun'un 1 ve 19/a maddeleri).
- **Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Tescili İçin Başvuru Süresinin Uzatılması:** Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişiklikle; cemaat vakıflarının tasarrufu altında olduğu belirlenen taşınmaz malların vakıf adına tescili için yapılacak başvurular bakımından öngörülen 6 aylık süre 18 aya çıkarılmıştır (4928 sayılı Kanununun 2'nci maddesiyle 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na eklenen geçici madde).
- **Vatandaşlarımızın Çocuklarına Arzu Ettikleri İsmi Verebilmelerinin Önündeki Engellerin Kaldırılması:** 4928 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile Nüfus Kanunu'nun 16'ncı maddesi değiştirilerek vatandaşlarımızın çocuklarına istedikleri adı koyabilmelerinin önü açılmıştır (4928 sayılı Kanun, m.5 ile 1587 sayılı Kanun'un 16/4-2 m. değişikliği).
- **Farklı Din ve İnançlara Sahip Vatandaşlarımızın İbadet Yerlerine İlişkin Özgürlüklerinin Genişletilmesi:** Farklı din ve inançlara sahip vatandaşlarımızın ibadet yerlerine ilişkin özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla İmar Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Söz

konusu düzenleme ile İmar Kanunu'nda yer alan "cami" ifadesi, "ibadet yeri" olarak değiştirilmiştir. Böylelikle diğer ibadet yerleri de bu kanun kapsamına alınmıştır. Bu değişiklikte ayrıca "imar planlarının tanziminde, planlanan beldenin ve bölgenin şartları ile olası ihtiyaçları göz önünde tutularak lüzumlu ibadet yerlerinin ayrılacağı" öngörülmüştür. Bu kapsamda "İl, ilçe ve kasabalarda mülki idare amirinin izni alınmak ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla ibadethane yapılabilir" düzenlemesi getirilerek diğer dinlere ilişkin ibadethane inşasına ilişkin şikayetlerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (4928 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesiyle 3194 sayılı İmar Kanunu'nun Ek 2'nci maddesinde yapılan değişiklik).

YEDİNCİ AB UYUM PAKETİ¹³

- **MGK'nın Sivilleştirilmesi:** Demokratikleşme bağlamında, MGK Genel Sekreterliği'nin görevleri ve işleyişinin Anayasa'nın 118'inci maddesine uygun hale getirilmesi amacıyla MGK Genel Sekreteri'nin, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanması usulü getirilmiştir. MGK Genel Sekreteri'nin görev ve yetkileri yeniden düzenlenerek, Genel Sekreter'in sivil olmasının yolu açılmıştır. Ayrıca MGK'nın iki ayda bir toplanması kararlaştırılmıştır (4963 sayılı Kanun'un 25 ve 27'nci maddeleri ile 2945 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikler).
- **Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nda Değişiklik:** Değişiklikle, Askeri Ceza Kanunu'nun sivil şahıslara uygulanma alanı daraltılmıştır (4963 sayılı Kanun, m.6 ile yapılan 353 sayılı Kanun m.11 değişikliği).
- **İşkence Davalarına İlişkin Yasal Değişiklik:** Değişiklikle; davaların "acele" ve "öncelikli" olarak görülmesi, davaların 30 günden daha uzun bir süre ertelenmemesi ve davalara adli tatilde de devam edilmesi öngörülmüştür. Yapılan bu düzenlemelerle birlikte, işkence iddialarına ilişkin davalarda yaşanabilecek ge-

13 30/7/2003 tarihli ve 4963 sayılı Kanun, (Resmi Gazete: 7/8/2003, 25192).

cikmelerin önlenmesi amaçlanmıştır (4963 sayılı Kanun, m. 5 ile getirilen 1412 sayılı CMUK, Ek 7'inci madde).

- **Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilebilmesi İçin Özel Kurslar Açılabilmesine İmkan Sağlanması:** Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun'da değişiklik yapılarak, günlük hayatta geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesine imkan sağlanmıştır (4963 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesi ile 2923 sayılı Kanunun 2'nci maddesinde yapılan değişiklik).
- **Türk Ceza Kanunu'ndaki Değişiklikler:** TCK'nın 159'uncu maddesinde öngörülen "devleti ve devlet kurumlarını tahkir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğünü tehdit" suçunda cezanın asgari haddi bir yıldan altı aya indirilmiştir. Ayrıca "terör örgütlerinin her ne suretle olursa olsun hareketlerini teskil etmek" fiilini cezalandıran hüküm de kaldırılmak suretiyle, "terör örgütlerine yardım ve yataklık yapmak" suçunu düzenleyen TCK'nın 169'uncu maddesinin kapsamı daraltılmıştır (4963 sayılı Kanun, m.1 ve 2 ile 765 sayılı TCK'da yapılan değişiklik).
- **Dernek Kurabilme ve Üye Olma Şartlarında Değişiklik:** Belirli suçlardan hüküm giymiş olanların dernek kurucusu olabilmelerine yönelik kısıtlamalar ile mahkeme kararıyla kapatılan dernek veya partilere üye olmuş olanlar hakkındaki sınırlamalar azaltılmıştır. Yükseköğretim öğrencilerinin yalnızca eğitim, öğretim, moral ve dinlenme konularında değil, aynı zamanda sanat, kültür ve bilim konularında da dernek kurabilmelerine imkan tanınmıştır (4963 sayılı Kanun'un 11-17 maddeleri ile yapılan değişiklik).
- **Toplantı ve Gösteri Hakkının Kullanılması İmkanlarının Genişletilmesi:** Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ertelenme süreleri kısaltılmış, yasak fiillerle ilgili cezalar yeniden

düzenlenmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımı daha demokratik temele dayandırılmıştır (4963 sayılı Kanun'un 18-22 m. ile yapılan değişiklikler).

- **Çocuk Haklarının Güçlendirilmesi:** BM Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda “18 yaşını bitirmemiş herkesin çocuk sayılması” düzenlemesi getirilmiş ve Çocuk Mahkemeleri'nin görev alanı ile ilgili istisna kaldırılarak çocukların bu mahkemeler dışında yargılanmasının önüne geçilmiştir (4963 sayılı Kanun ile 2253 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinde yapılan düzenleme).
- **Aile Mahkemelerinin Kurulması:** Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun ile, bünyesinde birer psikolog, pedagoğ ve sosyal hizmet uzmanı bulunan Aile Mahkemeleri kurulmuş ve bu mahkemelere yargılama yetkisinin yanı sıra ailenin korunmasına yönelik koruyucu, eğitici ve sosyal tedbirler alma yetkisi tanınmıştır (9/1/2003 tarihli ve 4787 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 18/1/2003, 24997).
- **Cemaat Vakıflarının Mülk Edinmesinin Kolaylaştırılması:** Yapılan yönetmelik değişikliği ile cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmeleri ve bunlar üzerinde tasarrufta bulunmaları kolaylaştırılmış; taşınmaz malların vakıf adına tescili için Bakanlar Kurulu'ndan izin alınması şartı kaldırılmış ve bu iznin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından verilmesi sağlanmıştır (Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete: 24/1/2003, 25003).
- **Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Etkili Mücadele İçin Uluslararası İşbirliğinin Artırılması:** Uyuşturucu, göçmen ve silah kaçakçılığı ile insan ticareti gibi sınır aşan uluslararası suçlarla mücadeleyi amaçlayan “Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” ve söz konusu Sözleşme'ye “Ek Protokoller” (“Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin

Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” ve “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”) onaylanmıştır (30/1/2003 tarihli ve 4800, 4803 ve 4804 sayılı Kanunlar, Resmi Gazete: 4/2/2003, 25014).

- **TBMM Bünyesinde Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Kurulması:** Türkiye’nin AB’ye katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izlemek ve müzakere etmek, AB’deki gelişmeleri takip etmek ve gelişmeler konusunda TBMM’yi bilgilendirmek ve istenildiğinde TBMM’ye sunulan kanun tasarı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyerek ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere, “AB Uyum Komisyonu” kurulmuştur (15/4/2003 tarihli ve 4847 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 18/04/2003, 25084).
- **Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi’nin Onaylanması:** Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan ve yolsuzluğun bireyler, devlet kurumları, uluslararası kuruluşlar ve şirketler açısından neden olduğu sorunların ortadan kaldırılmasını hedefleyen “Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi” onaylanmıştır. Sözleşme, özel hukuk ilişkilerinde ortaya çıkabilecek yolsuzluk fiillerinin, cezai yaptırımlardan çok özel hukuk çerçevesinde kabul edilen kurallar ve yaptırımlarla önlenmesini amaçlamaktadır (17/4/2003 tarihli ve 4852 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 24/4/2003, 25088).
- **İnsan Haklarına İlişkin Evrensel Sözleşmelerin Onaylanması:** “İkiz Sözleşmeler” olarak da bilinen ve insan hakları alanında evrensel nitelikteki en önemli belgelerden olan 1966 tarihli “BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ile “BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” 2003 yılında onaylanmıştır. Bu Sözleşmelerin onaylanmasıyla birlikte Türkiye’nin AB üyeliği yolundaki siyasi kriterlerinden biri daha yerine getirilmiştir (4/6/2003 tarihli ve 4868

sayılı Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun; 4/6/2003 tarihli ve 4867 sayılı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Resmi Gazete: 18/6/2003, 25142).

- **Reform İzleme Grubu'nun Oluşturulması:** 10 Eylül 2003 tarihinde AB uyum yasalarının uygulanmasının izlenmesi amacıyla "Reform İzleme Grubu" oluşturulmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Avrupada tanıtımı için "AB İletişim Grubu" kurulmuştur.
- **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Ek İhtiyari Protokol'ün Onaylanması:** Silahlı çatışmalarda, insani hukuk kurallarının çocuklara uygulanmasını ve onbeş yaşından küçüklerin çatışmalara katılmasını yasaklayan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki hükümlerin uygulamaya geçirilmesine yönelik "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Ek İhtiyari Protokol" onaylanmıştır (16/10/2003 tarihli ve 4991 sayılı Kanun, Resmi Gazete:21/10/2003, 25266).
- **Bilgi Edinme Hakkının Getirilmesi:** Demokratik hukuk devletlerinde uzun zamandır açık, şeffaf ve hesap veren yönetim anlayışının gereği olarak mevcut olan bilgi edinme hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile mevzuatımıza yansıtılmıştır (9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 24/10/2003, 25269).
- **Ölüm Cezasının Kaldırılması:** Türkiye, 12/11/2003 tarihinde ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin Protokol'ü onaylamıştır (AİHS'ye Ek 6 No.lu Protokol).
- **Kolluk Birimlerinin İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Dışında Bırakılması:** İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'na sivil katılımı artırmak ve insan haklarını güçlendirmek amacıyla ilgili yönetmelikte değişikliğe gidilerek, kolluk birimleri kurul üyeleri arasından çıkarılmıştır (Resmi Gazete: 23/11/2003, 25298).

- **Farklı Dil ve Lehçelerin Öğretilmesi Amacıyla Kurslar Açılması:** Farklı dil ve lehçelerde o dillerin öğretilmesi amacıyla kurs açılması serbest bırakılmıştır. Bununla ilgili yasal düzenlemeler yapılmış; yönetmelik ve müfredat hazırlanmıştır (*Resmi Gazete: 5/12/2003, 25307*).

2004

2004

SEKİZİNCİ AB UYUM PAKETİ¹⁴

- **Yükseköğretim Kanunu'nda Yapılan Değişiklik:** Yükseköğretim Kurulu'na Genelkurmay Başkanlığı'nca bir üye seçilmesine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır (*5218 sayılı Kanun'un, m.2/b hükmü ile 2547 sayılı Kanun'un, m.6/b-3 hükmü yürürlükten kaldırılmıştır*).
- **Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da Yapılan Değişiklik:** Değişiklikle, RTÜK üyeliğine MGK Genel Sekreterliği'nce aday gösterilmesine dair hüküm yürürlükten kaldırılmıştır (*5218 sayılı Kanun'un m.2/d ile 3984 sayılı Kanun'un 6/1-d yürürlükten kaldırılmıştır*).
- **Telsiz Kanunu'nda Değişiklik:** Değişiklikle, MGK Genel Sekreteri, Haberleşme Yüksek Kurulu üyeliğinden çıkarılmıştır (*5218 sayılı Kanun m.2/C ile yapılan 2813 sayılı Kanun, m.6/1 değişikliği*).
- **Ölüm Cezasının Mevzuattan Tamamen Çıkarılması:** 5170 sayılı Kanun ile ölüm cezasının anayasadan tamamen çıkarılmasına uyum amacıyla ölüm cezasına atıf yapan tüm maddelerde değişiklik yapılmıştır (*5218 sayılı Kanun, m.1*).

¹⁴ 14/7/2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanun, (Resmi Gazete: 21/7/2004, 25529).

- **Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'na (GRECO) Üye Olunması:** Türkiye, 1 Ocak 2004'ten itibaren Avrupa Konseyi bünyesinde yer alan "Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu"na (GRECO) üye olmuştur. GRECO, yolsuzlukla mücadele alanında esnek ve etkili bir mekanizmadır. GRECO'ya tam üyelik için aranan koşul, GRECO tarafından değerlendirilmeye alınmayı koşulsuz olarak kabul etmek ve karşılıklı değerlendirme aşamalarına kısıtlamalar olmadan katılmaktır. GRECO'nun amacı, üyelerinin yolsuzlukla mücadele sistemlerinin gözlenmesi ve bu yolda kapasitelerinin artırılmasına yardımcı olmaktır.
- **İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme'nin ve İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin Sözleşme'nin Onaylanması:** Çalışma ve sosyal güvenlik konularında uluslararası standartları yakalamayı ve bu standartları hayata geçirerek içinde bulunduğu düzeyi yükseltmeyi amaçlayan Türkiye, konuyla ilgili uluslararası düzenlemelere taraf olma ve uygulama konusundaki kararlılığın bir göstergesi olarak "155 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme" ile "161 sayılı İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin Sözleşme"yi onaylamıştır (7/1/2004 tarihli ve 5038 ve 5039 sayılı Kanunlar, Resmi Gazete: 13/1/2004, 25345).
- **Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme'nin Onaylanması:** Kimse-siz veya bakılamayan çocuklara yuva bulmak ve bu kapsamda ülkelerarası evlat edinme uygulamasının çocuğun yararına ve uluslararası hukukça kabul edilmiş haklarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayabilmek için "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme" onaylanmıştır. Sözleşmeyle, çocuk kaçırma ve çocuk ticareti gibi istenmeyen durumların önlenmesi amaçlanmaktadır (14/1/2004 tarihli ve 5049 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 20/1/2004, 25352).

- **Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi'nin Onaylanması:** Ülkemiz, yolsuzlukla mücadelede kararlılığının bir göstergesi olarak, yolsuzluk eylemlerini suç haline getiren, bu türden suçların kovuşturulmasında kuvvetli bir işbirliği ve etkili bir takip mekanizması öngören ve Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan “Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi”ni onaylamıştır (14/1/2004 tarihli ve 5065 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 20/1/2004, 25352).
- **Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi:** Başbakanlık Genelgesi ile; tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından personel temini amacıyla yapılacak çalışmalarda, başvuru şartlarının hizmet gerekleri doğrultusunda belirlenmesi ve vatandaşlar arasında ayırım yapıldığı izleniminin oluşmasına meydan vermeyecek şekilde hareket edilmesi istenilmiştir (2004/7 Sayılı Genelge, Resmi Gazete: 22/1/2004, 25354).
- **Farklı Dil ve Lehçelerde Radyo ve Televizyon Yayını İmkânı Sağlanması:** “Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik” hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Böylece farklı dil ve lehçelerde radyo ve televizyon yayınının önü açılmıştır (Resmi Gazete: 25/1/2004, 25357).
- **Temel Haklara İlişkin Uluslararası Andlaşmaların İç Hukuk Sistemimizde Üstün Bir Konuma Taşınması:** İnsan hakları alanındaki uluslararası sözleşmelere iç mevzuata göre üstünlük tanınmıştır. Anayasa'nın 90'ıncı maddesinde yapılan değişiklikle maddeye eklenen “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” düzenlemesiyle temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi

nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınması hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme ile iç hukukun, uluslararası insan hakları hukuku ile bağdaştırılması amaçlanmıştır (7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler).

- **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Önündeki Yargılama Sürecine Katılan Kişilere İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanması:** AİHM önünde adli takibata katılacak kişilere, belirli bağışıklık ve kolaylıklar sağlamanın uygun olduğu düşüncesiyle hazırlanan bu Sözleşme, Türkiye tarafından 3 Temmuz 2002 tarihinde imzalanmıştır. Anılan Sözleşme hükümleri, AİHM nezdinde yürütülen adli takibata taraf olarak katılan herkes, bunların temsilcileri ve danışmanları ile adli takibata katılmak üzere AİHM tarafından davet edilen tanıklar, uzmanlar ve AİHM başkanı tarafından davet edilen diğer kişiler hakkında uygulanmaktadır (5/5/2004 tarihli ve 5166 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 10/5/2004, 25460).
- **Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun Oluşturulması:** Kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere "Kamu Görevlileri Etik Kurulu"nun kurulmasını öngören "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kabul edilmiştir (25/5/2004 tarihli ve 5176 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 8/6/2004, 25486).
- **Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme'nin Onaylanması:** Uyuşturucu madde, silah kaçakçılığı, insan ticareti, terör gibi yasadışı yollardan elde edilen kazançların aklanmasının önlenmesi amacıyla, "Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Aklanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve El Konulmasına İlişkin Sözleşme" onaylanmıştır (16/6/2004 tarihli ve 5191 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 22/6/2004, 25500).

- **Çağdaş Bir Basın Kanunu'nun Çıkarılması:** 2004 yılında, basın özgürlüğünün onu kullananlar açısından bir özgürlük olduğu kadar birey ve kitleler açısından da temel bir hak niteliğinde olduğu bilinciyle 5187 sayılı yeni bir Basın Kanunu çıkarılmış; yayınevlerinin kapatılmasına ve baskı araçlarına el konulmasına neden olan uygulamalar kaldırılmıştır (*Resmi Gazete: 26/6/2004, 25504*).
- **DGM'lerin Kaldırılması:** Olağanüstü dönemleri çağrıştıran ve adil yargılanma hakkı yönünden sürekli tartışma ve eleştiri konusu olan DGM'ler, 2004 yılında kaldırılmıştır. Olağanüstü Hal uygulamasına son verilmesi ve DGM'lerin kaldırılması, Türkiye'de bir dönemin kapandığının ve demokratikleşme adına yeni bir dönemin başladığının en somut göstergelerinden biri olmuştur (*16/6/2004 tarihli ve 5190 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda Değişiklik Yapılması ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kaldırılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete: 30/6/2004, 25508*).
- **Adalet Bakanı'nın Dava Açma Konusunda Cumhuriyet Savcılarına Talimat Verme Yetkisinin Kaldırılması:** Eski CMUK'nın 148'inci maddesinde düzenlenmiş olan "Adalet Bakanı'nın kamu davası açılması için Cumhuriyet Savcılarına emir verme yetkisi", 5219 sayılı Kanun'la kaldırılmıştır. Ayrıca temel ceza yasaları reformu kapsamında yürürlükten kaldırılan CMUK'nın yerini alan yeni CMK'da da Adalet Bakanı'na böyle bir yetki tanınmamıştır (*14/7/2004 tarihli ve 5219 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 21/7/2004, 25529*).
- **Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi:** Büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin daha plânlı, programlı, etkili, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamak ve büyükşehir düzeyinde yerel yönetimleri güçlendirmek amacıyla Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıkarılmıştır (*10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 23/7/2004, 25531*).

- **Terör Mağdurlarının Zararlarının Tazmini:** Terör ve terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle zarar gören vatandaşlarımızın zararlarının hızlı, etkili ve adil bir şekilde karşılanması amacıyla “Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun” yürürlüğe konulmuştur. Etkili bir şekilde uygulanan bu kanun ile vatandaşlarımızın ölüm, yaralanma ve sakatlanma, taşınır ve taşınmazlarında oluşan zararlar ile malvarlıklarına ulaşamamaları nedeniyle uğradıkları zararlar karşılanmaktadır (17/7/2004 tarihli ve 5233 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 27/7/2004, 25535).
- **İstinaf Mahkemelerinin Kurulması:** Yargıdaki iş yükünün hafifletilmesi ve adil yargılama standartlarının geliştirilmesi amacıyla “Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun” çıkarılmıştır (26/9/2004 tarihli ve 5235 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 7/10/2004, 25606).
- **AİHS Standartlarına Uygun Bir Örgütlenme Özgürlüğünün Sağlanması:** Demokratik bir yönetimin hayata geçirilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi ve örgütlenme özgürlüğünün sağlanması amacıyla, “Dernekler Kanunu” yürürlüğe konulmuş ve bu suretle dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak AİHS’ye uygun bir örgütlenme özgürlüğü sağlanmıştır (4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 23/11/2004, 25649).

2005

2005

- **Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü'nün Onaylanması:** Türkiye, terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğine verdiği önemin bir göstergesi olarak, "Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Tadil Protokolü"nü onaylamıştır. Söz konusu Protokol ile, 1977 tarihli "Tedhişçiliğin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi"nde yer alan terör suçlarının kategorilerinin sayısı artırılmakta ve siyasi suç sayılmayacak suç listesine yeni sözleşmeler eklenmektedir (*13/1/2005 tarihli ve 5288 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 18/1/2005, 25704*).
- **Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırması Komisyonu Kurulması:** Töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla, Meclis Araştırması açılmasına ve bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir (*18/5/2005 tarihli ve 849 sayılı Karar, Resmi Gazete: 26/5/2005, 25826*).
- **Yeni Temel Kanunlarla Çağdaş Bir Ceza Adaleti Sisteminin Altyapısının Oluşturulması:** İnsan onuruna saygı esasına dayanan ve özgürlükçü karakter taşıyan bir ceza adaleti sistemi kurulması amacıyla 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 Ceza Muhakemesi Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Kuruma Kurulları Kanunu çıkarılmıştır.

- **İşkence Suçunun Tanımının Genişletilerek Cezasının Artırılması:** 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'da işkence suçunun tanımı genişletilerek cezası artırılmıştır.
- **Orantısız Güç Kullanımının Cezasının Ağırlaştırılması:** TCK'nın 256'ncı maddesinde; zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanması öngörülmüştür. Böylelikle alt sınırı üç ay olan cezada artırıma gidilmiştir (*1/6/2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK ile getirilen düzenleme*).
- **Gözaltı Koşullarının İyileştirilmesi:** Yeni bir “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği” çıkartılarak gözaltına alma yetkisi, gözaltına alınanların yakınlarına haber verme, nezarethane işlemleri gibi temel hak ve özgürlükler bağlamında öngörülen güvencelerin uygulama şekil ve şartları ayrıntılı bir şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca nezarethane ve ifade alma odaları, insan hakları normlarına uygun hale getirilmiştir (*Eski Yönetmelik 1998 tarihli olup, yenisi 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır*).
- **Özrümlüler Kanunu’nun Kabul Edilmesi:** Engelli haklarını koruyup geliştirmeyi amaçlayan ve engellilerin “ayrımcılığa uğramama hakkı”nı güvence altına alan “Özrümlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” kabul edilmiştir (*1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Kanun, Resmi Gazete:7/7/2005, 25868*).
- **Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi**
 - **İl Özel İdaresi Kanunu:** İl Özel İdaresi Kanunu ile; İl Özel İdarelerinin görev, yetki ve sorumlulukları, teşkilatı ve organları yeniden tanımlanmış ve İl Özel İdareleri “hizmette

yerellik” ilkesi çerçevesinde hizmet sunacak şekilde idari ve mali özerkliğe kavuşturulmuştur (22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 4/3/2005, 25745).

- **Mahalli İdare Birlikleri Kanunu:** Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile; mahalli idareler tarafından bazı yerel hizmetlerin ortaklaşa yerine getirilmesi için daha önceden oluşturulan Mahalli İdare Birlikleri ilk defa yasal statüye kavuşturulmuş ve yeni kurulacak mahalli idare birliklerinin hukukî statüsü, kuruluşu, organları, yönetimi, görev, yetki ve sorumlulukları hükme bağlanmıştır (26/5/2005 tarihli ve 5355 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 11/6/2005, 25842).
- **Belediye Kanunu:** Belediye Kanunu ile; Belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları, teşkilat yapıları ve organları yeniden tanımlanmış ve belediye yönetimleri “hizmette yerellik” ilkesi çerçevesinde hizmet sunacak şekilde idari ve mali özerkliğe kavuşturulmuştur (3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 13/7/2005, 25874).
- **Çocuk Koruma Kanunu’nun Kabul Edilmesi:** Özel korunma ihtiyacı bulunan veya suça sürüklenen çocukların korunması ve haklarının teminat altına alınabilmesi amacıyla “Çocuk Koruma Kanunu” kabul edilmiştir. Koruyucu ve destekleyici tedbirlere önem verilerek hazırlanan bu Kanun’la, Çocuk Mahkemeleri sadece çocuğun işlemiş olduğu suç ile değil, aynı zamanda çocuğun karşı karşıya bulunduğu her türlü ihmal ve istismar süreci ile ilgili olarak da görevlendirilmiştir (3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 15/7/2005, 25876).
- **Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanunu’nun Kabul Edilmesi:** Ceza infaz kurumlarında uzun süre kalan hükümlülerin, cezalarının infazının ardından herhangi bir tedbir alınmadan salıverilmelerinin, hükümlüler ve aileleri de dahil olmak üzere, toplumun geneli açısından yol açtığı sıkıntıları ortadan kaldırabilmek amacıyla “Denetimli

Serbestlik ve Yardım Merkezleri İle Koruma Kurulları Kanunu” kabul edilmiştir (3/7/2005 tarihli ve 5402 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 20/7/2005, 25881).

- **İnsan Haklarına İlişkin Evrensel Sözleşmelerin Onaylanması:** “Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye Ek İkinci İhtiyari Protokol” ve “BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’ye Ek Birinci İhtiyari Protokol” onaylanmıştır (28/10/2005 tarihli ve 5415 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 2/11/2005, 25984; 1/3/2006 tarihli ve 5468 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 17/3/2006, 26111).

2006

2006

- **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin Onaylanması:** Somut olmayan kültürel mirası korumayı, ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin kültürel mirasına saygı göstermeyi, söz konusu kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmayı, karşılıklı değerbilirliği sağlamayı ve uluslararası işbirliği ile yardımlaşmayı mümkün kılmayı amaçlayan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” onaylanmıştır (19/1/2006 tarihli ve 5448 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 21/01/2006, 26056).
- **Kalkınma Ajanslarının Kurularak Faaliyete Geçirilmesi:** “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere Kalkınma Ajansları'nın kurulması öngörülmüştür. Daha sonra kanun hükümleri çerçevesinde Bakanlar Kurulu'nun 2006/10550 nolu kararıyla iki, 2008/14306 nolu kararıyla sekiz ve 2009/15236 nolu kararıyla on altı olmak üzere toplamda yirmi altı Kalkınma Ajansı kurularak faaliyete geçirilmiştir (25/1/2006 tarihli ve 5449 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 8/2/2006, 26074).
- **AİHS'ye Ek 13 No.lu Protokol'ün Onaylanması:** Ölüm cezasını her şartta kaldıran “AİHS'ye Ek 13 No.lu Protokol”ün onay

işlemleri Şubat 2006'da tamamlanmış ve söz konusu Protokol ülkemiz açısından yürürlüğe girmiştir. Böylece ülkemizin Avrupa standartları ile bütünleşmesi yönünde önemli bir adım daha atılmıştır (*AİHS'ye Ek 13 No.lu Protokol*).

- **Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'nin Onaylanması:** Türkiye, yolsuzlukla mücadelede kararlılığının bir göstergesi olarak, alanında evrensel planda ilk ve en kapsamlı belge olan 2003 tarihli "Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi"ni onaylamıştır (*18/5/2006 tarihli ve 5506 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 24/5/2006, 26177*).
- **AİHS'ye Ek 14 No.lu Protokol'ün Onaylanması:** AİHS'nin oluşturduğu denetim mekanizmasının değiştirilmesine ilişkin 14 No.lu Protokol onaylanmıştır. Anılan Protokol, AİHM ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin iş yükünün sürekli artması karşısında, uzun dönemde denetim sisteminin etkinliğinin sağlanması ve geliştirilmesi amacıyla AİHS'nin belirli hükümlerinde değişiklik yapmaktadır (*1/6/2006 tarihli ve 5512 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 6/6/2006, 26190*).
- **Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirlerin Güçlendirilmesi:** Konuya ilişkin olarak çıkarılan Başbakanlık Genelgesi ile bu konuda alınacak önlemlere ilişkin öneriler ve bunların koordinasyonundan sorumlu kuruluşlar listeleri belirtilmiştir. Bu sayede uygulama, ilgili Bakanlıklardan alınan üçer aylık raporlarla takip edilmeye başlanmıştır (*2006/17 sayılı Genelge, Resmi Gazete: 4/7/2006, 26218*).
- **Yeni Bir İskan Kanunu Çıkarılması:** Yeni İskan Kanunu ile 2510 sayılı İskân Kanunu ilga edilerek, çingenelere yönelik ayırıcı hükümler ortadan kaldırılmıştır (*19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 26/9/2006, 26301*).

- **Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın Onaylanması:** Ülkemizin taraf olduğu 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı'nın yerini almak üzere, Avrupa Konseyi tarafından 1996 tarihinde kabul edilen "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı"nın onaylanması uygun bulunmuştur (27/9/2006 tarihli ve 5547 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 3/10/2006, 26308).

2007

2007

- **Uygulama İmkani Kalmamış Kanunların Yürürlükten Kaldırılması:** Güncelliğini ve uygulanabilirliğini yitirmiş olan hükümlerin ayıklanması, çelişkili hükümlerin düzeltilmesi, mevzuatın basitleştirilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla “Uygulama İmkani Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir (26/4/2007 tarihli ve 5637 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 2/5/2007, 26510).
- **Cumhurbaşkanı'nın Halk Tarafından Seçilmesi:** 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilen anayasa değişikliği ile¹⁵ “Cumhurbaşkanı'nın halkın oyuyla seçilmesi” esası getirilmiştir. Bir kimsenin en fazla iki defa (5 yıl+5 yıl) Cumhurbaşkanı seçilebileceğini de hükme bağlayan bu düzenleme ile Cumhurbaşkanlığına aday gösterme konusunda demokratik bir yöntem kabul edilmiştir. Buna göre; Cumhurbaşkanlığına TBMM üyeleri arasından veya dışarıdan aday gösterilebilmesi, 20 milletvekilinin yazılı teklifiyle mümkün olabilecektir. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçiminde aldıkları geçerli oyların toplamı yüzde 10'u aşan siyasi partilere de ortak Cumhurbaşkanı adayı gösterebilme imkanı tanınmıştır.

15 23/5/1987 tarihli ve 3376 sayılı Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun gereğince, halkoyuna sunulmak üzere 16/6/2007 tarihli ve 26554 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 16/10/2007 tarihli ve 5697 sayılı Kanunla değişik 31/5/2007 tarihli ve 5678 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, 21/10/2007 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve buna ilişkin Yüksek Seçim Kurulu Kararı 31/10/2007 tarihli ve 26686 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- **Genel Seçimlerin Dört Yıla İndirilmesi:** Aynı anayasa değişikliği ile daha önce beş yılda bir yapılan milletvekili genel seçimlerinin dört yılda bir yapılması hükme bağlanmıştır.
- **TBMM Toplantı ve Karar Yeter Sayısı Nisabının Yeniden Düzenlenmesi:** Söz konusu anayasa değişikliği ile TBMM'nin, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde, üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanacağı düzenlemesi getirilmiştir. Değişiklikle 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Anayasa Mahkemesi'nin "367 Kararı" çerçevesinde yaşanan belirsizlik ve hukuki istikrarsızlığın önüne geçilmesi hedeflenmiştir.
- **Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun'un Kabul Edilmesi:** Velayet hakkı ihlal edilerek "Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme"ye taraf bir ülkeden diğer bir taraf ülkeye götürülen veya alıkonulan çocuğun mutad meskeninin bulunduğu ülkeye iadesine veya şahsi ilişki kurma hakkının kullanılmasına dair söz konusu Sözleşme'nin uygulanmasını sağlamaya yönelik olarak "Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanun" kabul edilmiştir (22/11/2007 tarihli ve 5717 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 4/12/2007, 26270).

2008

2008

- **Tanık Koruma Kanunu'nun Kabul Edilmesi:** Yargılamanın herhangi bir aşamasında bilgisine başvurulmuş tanıkların ve bunların yakınlarının korunması konusunda tedbirler alınarak adaletin sağlanmasına yardımcı olunması amacıyla "Tanık Koruma Kanunu" kabul edilmiştir. Söz konusu düzenlemede; tanıklık görevi sebebiyle, kendilerinin veya belirli derecede yakınlarının hayatı, beden bütünlüğü veya mal varlığı ağır ve ciddi tehlike içinde bulunan ve tanık koruma tedbirleri alınması gereken kişiler, bu tedbir kararlarının hangi suçlarda alınacağı, bunların süresi, değiştirilmesi veya kaldırılması, tanık koruma kararlarının uygulanması ve uluslararası işbirliği konularına ilişkin hükümlere yer verilmiştir (27/12/2007 tarihli ve 5726 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 5/1/2008, 26747).
- **Yeni Vakıflar Kanunu'nun Çıkarılması:** Sivil toplumun güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım olarak yeni bir "Vakıflar Kanunu" çıkarılmıştır. Mülkiyet haklarına ilişkin önemli iyileştirmeler getiren Kanun'un geçici 7'nci maddesi uyarınca yüz seksen bir taşınmaz, başvuruları üzerine cemaat vakıfları adına kaydedilmiştir (20/2/2008 tarihli ve 5737 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 27/2/2008, 26800).
- **Türk Ceza Kanunu'nun 301'inci Maddesinde Değişiklik Yapılması:** İfade özgürlüğünün güçlendirilmesi amacıyla TCK'nın 301'inci maddesinde değişikliğe gidilerek, soruşturma başlatılabilmesi Adalet Bakanı'nın iznine bağlanmış ve cezanın üst sınırı düşürülmüştür (30/4/2008 tarihli ve 5759 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 8/5/2008, 26870).
- **Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hakkının Yasal Güvence Altına Alınması:** Türk vatandaşlarının günlük hayatlarında geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması imkanının, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları

aracılığıyla sağlanması yasal güvenceye kavuşturulmuş; böylece özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de bu alanda yayın yapmasının önündeki yasal engeller kaldırılarak yayın hakkı güvence altına alınmıştır (11/6/2008 tarihli ve 5767 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 26/6/2008, 26918).

- **Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi:** Yerel yönetimlerin mali yapısını ve özerkliğini güçlendirmek amacıyla “İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun” kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur (2/7/2008 tarihli ve 5779 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 15/7/2008, 26937).
- **BM Engelliler Sözleşmesi'nin Onaylanması:** Taraf devletlere, engellilere karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek gibi yükümlülükler getiren “BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” onaylanmıştır (5825 sayılı ve 3/12/2008 tarihli Kanun, Resmi Gazete: 18/12/2008, 27084).
- **Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin Kurulması:** TBMM bünyesinde, çocuk hakları ile ilgili yapılan çalışmaları kurumsal bir yapıya kavuşturmak amacıyla tüm siyasi parti grup temsilcilerinin yer aldığı bir “Çocuk Hakları İzleme Komitesi” kurulmuştur.

2009

2009

- **Farklı Dil ve Lehçelerde Reklam Yapılabilmesi:** Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle, farklı dil ve lehçelerde yayın yapan kanallarda, yayın yapılan dil ve lehçede reklam yapılabilmesi mümkün hale getirilmiştir (*Resmi Gazete: 31/1/2009, 27127*).
- **Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu'nun Kabul Edilmesi:** Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda TBMM'yi bilgilendirmek, kendisine esas veya tali komisyon olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ve teklifleriyle kanun hükmünde kararname hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere "Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu" kabul edilmiştir (*25/2/2009 tarihli ve 5840 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 24/3/2009, 27179*).
- **1 Mayıs'ın, Emek ve Dayanışma Günü Olarak Kabul Edilmesi:** Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 1 Mayıs günü, "Emek ve Dayanışma Günü" tatili olarak ulusal bayram ve genel tatiller arasına eklenmiştir (*22/4/2009 tarihli ve 5892 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 27/4/2009, 27212*).

- **Yeni Bir Vatandaşlık Kanunu Çıkarılması :** Yeni bir Türk Vatandaşlığı Kanunu çıkarılarak 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu ilga edilmiş; böylelikle daha önce vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle Türk vatandaşlığı kaybettirilene Bakanlar Kurulunca yeniden vatandaşlık hakkı verilmesi imkanı getirilmiştir. Bu şekilde 12 Eylül askeri darbesi döneminde veya daha sonra siyasi nedenlerle yurt dışına çıkmak zorunda kalan ve vatandaşlık hakları ellerinden alınan kişilerin yeniden bu hakkı elde edebilmelerinin önü açılmıştır (29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 12/6/2009, 27256).
- **Bürokratik İşlemlerin Basitleştirilmesi:** Etkili, verimli, hesap verebilir, vatandaş beyanına güvenen, şeffaf bir kamu yönetimi oluşturmak ve kamu hizmetlerinin hızlı, kaliteli, basitleştirilmiş ve düşük maliyetli bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak üzere, idarelerin uyması gereken usul ve esaslar yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede, Başbakanlık, Bakanlıklar ile bazı bağlı ve ilgili kuruluşlara ait toplam 170 yönetmelikte değişiklik yapılmıştır (Bürokrasinin Azaltılması İşlemlerinin Birleştirilmesi Çalışmaları ve Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uygulanacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik, Resmi Gazete: 31/7/2009, 27305).
- **Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlülerin Yakınlarıyla Anadillerinde Görüşebilmelerinin Mümkün Hale Getirilmesi:** 15/6/2009 tarihli “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükte Değişiklik Yapılmasına Dair Tüzük” ile hükümlünün, kendisinin veya görüşeceğini bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi halinde, telefonla, Türkçe dışındaki dillerde de konuşma yapabilmesine izin verilmiştir. Daha sonra çıkarılan Yönetmelik’le de cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülere, ziyaretçileriyle Türkçe dışındaki dillerde de yüzyüze görüşme yapabilmelerinin önü açılmıştır (Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete: 6/11/2009, 27398).

- **Özel Televizyon ve Radyo Kuruluşlarına Farklı Dil ve Lehçelerde 24 Saat Yayın İmkânı Getirilmesi:** Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından hazırlanan “Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik” hükümleriyle özel televizyon ve radyo kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yirmi dört saat yayın yapması imkânı sağlanmıştır (*Resmi Gazete: 13/11/2009, 27405*).
- **Üniversitelerimizde Farklı Dil ve Lehçelerle İlgili Akademik Araştırma Yapılabilmesi, Enstitü Kurulması ve Seçmeli Ders Konulabilmesinin Mümkün Hale Getirilmesi:** Vatandaşlarımızın günlük hayatlarında kullandıkları farklı dil ve lehçelerle ilgili üniversitelerimizde akademik araştırmalar yapılabilmesi, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu kapsamda; Bakanlar Kurulu’nun 12/10/2009 tarihli, “Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı ‘Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü’ kurulmasına ilişkin kararı” çerçevesinde; Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde, “Kürt Dili ve Kültürü”, “Süryani Dili ve Kültürü” ve “Arap Dili ve Kültürü” anabilim dallarından oluşan “Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuştur. Enstitüde; Kürtçe, Arapça ve Süryanice dillerinde lisansüstü eğitim verilmektedir (*Resmi Gazete: 1/12/2009, 27419*).
- **Farklı Dillerdeki Kültürel Faaliyetlerin Desteklenmesi:** Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Destekleme Kurulu tarafından ilk kez içinde yoğun Kürtçe diyalogların geçtiği bir filme (İki Dil Bir Bavul) maddi destek sağlanmıştır. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından çeşitli illerde Kürtçe tiyatro oyunları sahnelenmeye başlanmıştır. Kürtçe yayın yapan TRT 6, dini gecelerde Kürtçe mevlid programı yayımlamaya başlamıştır.
- **Çağrı Merkezleri:** Diyarbakır Valiliği tarafından açılan çağrı merkezinde Türkçe bilmeyen vatandaşlarla iletişim kurulabilmesi için Kürtçe ve Zazaca bilen personel görevlendirilmiştir.

2010

2010

- **Yol Kontrol ve Arama Noktalarının Azaltılması :** Vatandaşlarımızın günlük hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla yol kontrol ve arama noktalarının sayısı azaltılmıştır (*İçişleri Bakanlığının 15/1/2010 tarihli ve 2010/4 sayılı “Yol Kontrol ve Arama Noktaları” Genelgesi*).
- **Yayla ve Meraların Yeniden Kullanıma Açılması :** Vatandaşlarımızın istihdam ve refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki yayla ve meralara ilişkin yasaklar kaldırılmıştır (*İçişleri Bakanlığının 15/1/2010 tarihli ve 2010/5 sayılı “Yayla ve Meralar” Genelgesi*).
- **Yerleşim Birimlerine Eski İsimlerinin İadesi:** Yerleşim birimlerine eski adlarının yeniden verilmesinin önü açılmış; bu çerçevede bazı yerleşim yerlerinin isimlerinde değişikliğe gidilmiştir.
- **EMASYA Protokolü’nün Kaldırılması:** Yeni güvenlik anlayışının bir yansıması ve demokratik hukuk devletinin kökleşmesi amacıyla EMASYA Protokolü olarak bilinen, “Genelkurmay Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu 11/D maddesi Gereğince Alınması Gereken Müşterek Tedbirlere İlişkin Protokol” 4/2/2010 tarihli yeni bir Protokol ile yürürlükten kaldırılmıştır. Hukuk devleti ilkeleriyle çelişen, demokrasi dışı müdahaleleri kolaylaştıracak bir düzenleme olan söz konusu Protokol yürürlükten kaldırılarak sivil yönetim ve demokratik hukuk devleti güçlendirilmiştir.

- **Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları Konusunda Genelge Yayınlanması:** Kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik uygulamaların yaygınlaştırılması amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından bir genelge yayımlanmıştır (19/02/2010 tarihli ve 2010/10 sayılı Genelge).
- **Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi:** Ülkemizin yolsuzlukla mücadeledeki kararlılığının bir göstergesi olarak ve saydamlığı engelleyen ve yolsuzluğu besleyen faktörlerin ortadan kaldırılması suretiyle daha adil, hesap verebilir, saydam ve güvenilir bir yönetim anlayışının geliştirilmesi amacıyla “Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi (2010-2014)” Bakanlar Kurulu’nca kabul edilmiştir. Söz konusu stratejiye ilişkin Eylem Planı ise “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Komisyonu” tarafından 12 Nisan 2010 tarihinde onaylanmıştır (1/2/2010 tarihli ve 2010/56 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete:22/2/2010, 27501).
- **Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu’nun Oluşturulması:** Yasa dışı göçle mücadelede alınmış tedbirlerin takibi, yeni tedbirlerin geliştirilmesi ve alınan kararların uygulanmasının izlenmesi amacıyla İçişleri Bakanlığı bünyesinde “Yasadışı Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur (İçişleri Bakanlık Makamının 24/2/2010 tarihli Olurları).
- **Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı’nın Kurulması:** 17/2/2010 tarihli ve 5952 sayılı Kanun ile; terörle mücadelede çok boyutlu bir yaklaşımın gereği olarak terörle mücadele alanında bilimsel metot ve verileri kullanarak, daha fazla analizler yapmak, çözüm önerileri, politika ve strateji geliştirmek ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere “Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı” kurulmuştur (Resmi Gazete: 4/3/2010, 27511).¹⁶

16 Müsteşarlığımız tarafından, “İnsan Hakları ve Terörle Mücadele” adı altında, terör-

- **Farklı Dil ve Lehçelerde Siyasi Propaganda Yapılabilmesinin Sağlanması:** Siyasi partiler hukukunun alanı genişletilerek, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün bir gereği olan siyasi propaganda hakkının önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. Bu sayede, siyasi partilerin seçim çalışmalarında vatandaşlarımızın kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de halka seslenebilmesi sağlanmıştır (8/4/2010 tarihli ve 5980 sayılı Kanun, Resmi Gazete:10/4/2010, 27548).
- **Sivil Toplumun Teşvik Edilmesi:** Sivil toplumun teşvik edilmesi amacıyla 30/4/2010 tarihinde “İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge” yürürlüğe konulmuş ve bu doğrultuda İçişleri Bakanlığı bütçesine konulan ödenekle derneklere proje karşılığı hibe desteği verilmeye başlanmıştır.
- **Farklı İnanç Gruplarına Mensup Vatandaşların Korunması:** Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşların korunması ve kendilerine saygı gösterilmesinin teşvik edilmesi amacıyla bir Başbakanlık Genelgesi çıkarılmıştır. Genelge ile; farklı inanç gruplarına mensup vatandaşların Türkiye'nin ayrılmaz parçası oldukları vurgulanarak, kanunlar gereği bu vatandaşların kamu kurumları önündeki iş ve işlemlerinde kendilerine güçlük çıkarılmaması ve haklarına hanel getirilmemesi gerektiği tüm devlet kurumlarına hatırlatılmıştır (2010/13 sayılı Genelge, Resmi Gazete: 13/5/ 2010, 27580).
- **Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Amacıyla Kadın İstihdamı Üst Kurulu'nun Oluşturulması:** Çıkarılan bir Başbakanlık Genelgesi ile; kadınların sosyal ve ekonomik konumlarının güçlenmesi, iş ve toplumsal hayatta

le mücadelede güvenlik ve özgürlük dengesinin korunması anlamında uluslararası alanda önemli bir referans belge olan Avrupa Konseyi'nin “İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeleri ve Kaynak Metinleri”, Türkçe ve İngilizce bir kitap halinde, Müsteşarlığımızın ilk yayını olarak bastırılmış ve güvenlik kurumları dahil ilgili birimlere dağıtılmıştır.

kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılması amacıyla “Kadın İstihdamı Üst Kurulu” oluşturulmuştur. Söz konusu Üst Kurul, kadın istihdamı alanındaki mevcut sorunların tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik ilgili tüm tarafların gerçekleştirdiği çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, koordinasyon ve işbirliğini sağlamakla görevlendirilmiştir (2010/14 sayılı Genelge, Resmi Gazete: 25/5/ 2010, 27591).

- **18 Yaş Altındaki Tüm Çocukların Çocuk Mahkemelerinde Yargılanmasının Sağlanması:** “Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile; kamuoyunda “taş atan çocuklar” olarak bilinen ve çoğunlukla 18 yaşın altında olan suça itilmiş çocukların, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri’nde değil, çocuk mahkemelerinde yargılanmaları hükme bağlanmıştır (22/7/2010 tarihli ve 6008 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 25/7/2010, 27652).
- **Farklı İnanç Gruplarının Eğitim Hakkının Geliştirilmesi:** Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımızın eğitim hakkının geliştirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ermenice ders kitapları hazırlanarak, 2010-2011 öğretim yılından itibaren Ermeni okullarında ücretsiz dağıtmaya başlanmıştır.
- **Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca Kürtçe Önemli Eserlerin Çevirilerek Yayınlanmasına Başlanması:** Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, 1 Aralık 2010 tarihinde yayımlanan “Mem-u Zin” gibi, Kürt dili ve edebiyatının önemli bazı eserlerinin çevirisi ile tıpkı basım ve yeni telif gibi yayınlara başlanmıştır.
- **Yeni Sayıştay Kanunu’nun Kabul Edilmesi:** Devlet fonksiyonlarının ve devletin kurumsal yapısının vatandaş odaklı yönetim anlayışı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi amacıyla, 1967 tarihli ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu’nun yerini alan yeni “Sayıştay Kanunu” kabul edilmiştir. Sayıştay’ın kuruluşu, işleyişi,

denetim ve yargılama usulleri, mensuplarının nitelikleri ve atanmaları, ödev ve yetkileri, hak ve yükümlülükleri ile diğer özlük işlerinin düzenlendiği söz konusu Kanun ile birlikte; uluslararası denetim standartlarına uygun, demokrasimizin gelişimine katkı sağlayacak ve toplumumuzun beklentilerini karşılayacak, belge denetiminden ziyade içeriği ön plana çıkaracak, teknolojik olanaklardan yararlanan ve bunların yanında yargı yetkisine işlerlik kazandırılmış bir Sayıştay'ın oluşturulması amaçlanmıştır (3/12/2010 tarihli ve 6085 sayılı Kanun, Resmi Gazete:19/12/2010, 27790).

- **Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün Kurulması:** Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) 23 Aralık 2010 tarihli genel kurul toplantısında alınan karar uyarınca, Türkiye'de bir ilk olarak, Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde dört yıllık lisans programı düzeyinde "Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü" kurulmuştur.

12 EYLÜL 2010 TARİHLİ ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ¹⁷

- **Pozitif Ayrımcılık:** Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler, pozitif ayrımcılık uygulanabilecek kesimler olarak benimsenmiştir (*Anayasa m. 10*).
- **Seyahat Özgürlüğünün Genişletilmesi:** Seyahat özgürlüğünün genişletilmesi kapsamında yurt dışına çıkış yasağının kapsamı daraltılmıştır (*Anayasa m. 23*).
- **Çocuk Hakları:** Çocuk hakları ile ilgili uluslararası temel ilkeler, anayasal güvence altına alınmıştır (*Anayasa m. 41*).
- **Sendikal Hakların Güçlendirilmesi:** Bu bağlamda kamu görevlilerine toplu sözleşme imkanı getirilmiş, bu konudaki uygulama kanunu olan 6289 sayılı "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanu-

17 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun (Resmi Gazete: 13/5/2010, 27580).

nunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” yürürlüğe konulmuştur (*Resmi Gazete : 11/4/2012, 28261, Anayasa m. 53*).

- **Kamu Denetçiliği:** Kamu Denetçiliği Kurumu, anayasal dayanağa kavuşturulmuştur (*Anayasa m. 74*).
- **Siyasi Partilerin Kapatılması Nedeniyle Milletvekilliğinin Düşmesinin Kaldırılması:** Siyasi partilerin kapatılması durumunda milletvekillerinin vekilliklerinin düşürülmesine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmıştır (*Anayasa, m. 84*).
- **Siyasi Partilerin Kapatılması ve Mali Yaptırıma İlişkin Karar Yeter Sayısı Değişikliği:** Siyasi parti kapatma ve diğer mali yaptırımlar için Anayasa Mahkemesi’nde üçte iki çoğunluk şartı getirilmiştir (*Anayasa, m. 149*).
- **YAŞ Kararları:** YAŞ kararları ile ordudan uzaklaştırılanlara yargı yolu açılmıştır (*Anayasa m. 125*).
- **Askeri Mahkemelerin Yargı Yetkisi:** Sivillerin, askeri mahkemelerde yargılanmasına son verilmiştir. Askerlerin, askeri suçlar dışındaki suçlarla ilgili olarak sivil mahkemelerde yargılanması sağlanmıştır (*Anayasa m. 145*).
- **HSYK’nın Yapısının Demokratikleştirilmesi:** HSYK, daha demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu bağlamda konuya ilişkin uygulama kanunu olan “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu” yürürlüğe konulmuştur (*11/12/2010 tarihli ve 6087 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 18/12/2010, 27789*). Ayrıca HSYK’nın hâkim ve savcılara yönelik meslekten çıkarma kararları yargı denetimine açılmıştır (*Anayasa m. 159*).
- **Devlet Memurlarının Yargıya Başvuru Haklarının Genişletilmesi:** Devlet memurlarına verilen uyarma ve kınama cezalarına karşı yargı yolu açılmıştır (*5982 sayılı Kanun, m.13 ile Anayasanın 129/3 maddesinde yapılan değişiklik*).

- **Anayasa Mahkemesi'nin Yapısının Demokratikleştirilmesi:** Anayasa Mahkemesi'nin üye yapısı, daha demokratik ve çoğulcu bir yapıya kavuşturulmuş ve üyelerin çalışma süreleri 12 yıla sınırlandırılmıştır (*Anayasa m.146*).
- **Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Yetkisinin Genişletilmesi:** Anayasa Mahkemesi'ne TBMM Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi tanınmıştır (*Anayasa m.148*).
- **Askeri Yargının bağımsızlığının güvence altına alınması** (*Anayasa m.145*).
- **12 Eylül darbecilerini yargılama yolunun açılması** (*Anayasa'nın Geçici 15'inci maddesi yürürlükten kaldırılarak*).
- **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının Tanınması:** İnsan haklarına saygılı bir "hukuk devleti"ni gerçekleştirmek amacıyla yeni bir hukuk yolu olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı getirilmiştir (*Anayasa m.148*).
- **Kişisel Verilerin Korunmasının Anayasal Güvenceye Kavuşturulması:** Anayasa'nın 20'nci maddesine şu ifade eklenmiştir: "Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir" (*Anayasa m.20*).
- **Ekonomik ve Sosyal Konsey'in Anayasa'ya Girmesi:** 2001 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Konsey, anayasal bir güvenceye kavuşturulmuş ve işler hale getirilmiştir (*Anayasa m.166*).

2011

2011

- **Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun’dan Ayrımcı Hükümlerin Çıkarılması:** “Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun”da değişiklik yapılarak, ayrımcılık ifade eden “çingene” ibaresi kanun metninden çıkarılmıştır (5/1/2011 tarihli ve 6097 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler, Resmi Gazete:19/1/2011, 27820).
- **Terörizmin Önlenmesine Dair AK Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesi:** 16 Mayıs 2005 tarihinde Varşova’da imzaya açılan ve Türkiye tarafından 19/1/2006 tarihinde imzalanan “Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi”nin onaylanması uygun bulunmuştur. Söz konusu Sözleşme Türkiye bakımından 1/7/2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (23/2/2011 tarihli ve 6135 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 12/3/2011, 27872).¹⁸
- **İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek İhtiyari Protokol’ün Onaylanması:** Türkiye, “İşkenceye karşı sıfır tolerans politikası” çerçevesinde, “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ne Ek İhtiyari Protokol”ü onaylamıştır. Söz konusu Protokol ile; işkence ve diğer zalimane, insanlıkdışı ve

¹⁸ Bu çerçevede, terörle mücadelede mevcut bilgi birikimine katkı sağlayacağı değerlendirilen söz konusu Sözleşme, detaylı bir şekilde tanıtılarak, “Bütün Boyutlarıyla Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi” adıyla Müsteşarlık yayını olarak bastırılmış ve ilgili birimlere dağıtılmıştır.

küçük düşürücü muamele ve cezanın önlenmesi amacıyla, gözaltı merkezlerine bağımsız ulusal ve uluslararası organlar tarafından ziyaretler yapılmasına imkan veren bir sistem kurulmuştur. Türkiye, Protokol'e taraf olmakla, "İşkenceyi Önleme Alt Komitesi"nin karakollar, nezarethaneler ve gözaltı merkezlerine ziyarette bulunmasına imkan sağlama yükümlülüğünü üstlenmiştir (23/2/2011 tarihli ve 6167 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 12/3/2011, 27872).

- **İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi:** Çalışanların psikolojik tacizden korunması için tedbir alınması amacıyla işyerlerinde psikolojik tacizin (mobbing) önlenmesi konusunda bir Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Genelge ile; kasıtlı ve sistematik olarak belirli bir süre çalışanın aşağılanması, küçümsenmesi, dışlanması, kişiliğinin ve saygınlığının zedelenmesi, kötü muameleye tabi tutulması, yıldırılması ve benzeri şekillerde ortaya çıkan psikolojik tacizin önlenmesi amaçlanmakta ve gerek iş sağlığı ve güvenliği gerekse çalışma barışının geliştirilmesi öngörülmektedir (2011/2 sayılı Genelge, Resmi Gazete: 19/3/2011, 27879).
- **Bireysel Başvuru Yolunun Yürürlüğe Girmesi:** Anayasa değişikliğine uyum sağlanması amacıyla "Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Kanun uyarınca, Anayasa Mahkemesi 23 Eylül 2012 tarihi itibarıyla bireysel başvuruları kabul etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, 2012 yılı Aralık ayı itibarıyla Anayasa Mahkemesi'ne 1.615 bireysel başvuru yapılmıştır (30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 3/4/2011, 27894).
- **Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Düzenleme Yapılması:** Yüksek yargı organlarının iş yükünün ve mahkeme önüne giden uyuşmazlıkların sayısının azaltılması, bazı suçların kabahate dönüştürülmesi ve yüksek yargı organlarının etkinliğinin artırılması amacıyla "Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"

kabul edilmiştir (31/3/2011 tarihli ve 6217 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 14/4/2011, 27905).

- **Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un Kabul Edilmesi:** Spordaki şiddet, ırkçılık ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla “Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” kabul edilmiştir (31/3/2011 tarihli ve 6222 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 14/4/2011, 27905).
- **Üniversitemizde Farklı Dil ve Lehçelerle İlgili Enstitü ve Anabilim Dalları Kurulması:** Vatandaşlarımızın günlük hayatlarında kullandıkları farklı dil ve lehçelerle ilgili akademik araştırmalarda bulunmak üzere Bingöl Üniversitesi bünyesinde “Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuştur (Resmi Gazete: 03/07/2011, 27983). Ayrıca Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) onayıyla, Aralık 2011'de, Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü bünyesinde, “Zaza Dili ve Edebiyatı”, “Kurmanci Dili ve Edebiyatı” ile “Arap Dili ve Edebiyatı” ana bilim dalları kurulmuştur.
- **Adalet Bakanlığı Bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı Kurulması:** “Adalet Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile, AİHM önünde görülmekte olan davaların daha etkin bir şekilde takibinin sağlanması amacıyla Adalet Bakanlığı bünyesinde “İnsan Hakları Daire Başkanlığı” kurulmuştur (650 sayılı KHK, Resmi Gazete: 26/8/2011, 28037).
- **Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Konusundaki AK Sözleşmesi'ne Taraf Olunması:** “Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi”, 25/10/2007 tarihinde imzalanmış ve onay işlemleri tamamlanarak 1 Nisan 2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete: 10/9/2011, 28050).

- **TBMM Bünyesinde Araştırma Komisyonları'nın Kurulması:** Özellikle sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemlerinde terörle mücadelede karşılaşılan sorunları araştırmak amacıyla 13 Ekim 2011 tarihinde TBMM İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesi Alt Komisyonu” kurulmuştur.
- **Diyarbakır Cezaevinde Yaşananlarla İlgili Soruşturma:** Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, 12 Eylül darbesinden sonra pek çok insan hakları ihlaline sahne olan Diyarbakır Cezaevinde yaşananlarla ilgili olarak soruşturma başlatmıştır.
- **Kürtçe'nin İlk Defa TBMM Kataloğunda Yer Alması:** TBMM'nin yirmi dördüncü dönem üyelerini tanıtmak için hazırlanan katalogta diğer dillerin yanında ilk kez milletvekillerinin “Kürtçe” dil bilgisine de yer verilmiştir.
- **Mustafa Muğlalı Kışlası'nın İsminin Değiştirilmesi:** Van'da bulunan General Mustafa Muğlalı Kışlası'nın ismi değiştirilmiştir.
- **Farklı İnanç Gruplarına Mensup Vatandaşlar Tarafından Kullanılan İbadethanelerin Onarımı:** İbadet özgürlüğü kapsamında, cemaat vakıflarına taşınmaz iadesi yapılmasının yanı sıra farklı inanç grubuna mensup vatandaşlarımız tarafından kullanılan ibadethaneler onarılmaya devam edilmiştir. Bu bağlamda, Diyarbakır'da restorasyon çalışmaları tamamlanan Surp Giragos Kilisesi, Ekim 2011'de ibadete açılmıştır. Kumkapı Meryemana Kilisesi ve Mektebi Vakfı'na ait olan Vortvoks Vorodman Kilisesi de restorasyon çalışmalarının ardından Aralık 2011'de gerçekleştirilen törenle ibadete açılmıştır.
- **İbadet Özgürlüğünün Kullanılmasının Kolaylaştırılması:** Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Trabzon Sümela Manastırı'nda ve Van Akdamar Kilisesi'nde ayin yapılmasına izin verilmiştir.

2012

2012

- **Milli Güvenlik Bilgisi Dersinin Müfredattan Çıkarılması:** “Milli Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, otuz üç yıldır ortaöğretim müfredatında bulunan ve asker görevlilerce verilen “milli güvenlik bilgisi” dersleri, 2012-2013 eğitim ve öğretim yılı itibariyle müfredattan çıkarılmıştır (*Resmî Gazete: 25/1/2012, 28184*).
- **Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu’nun Kabul Edilmesi:** Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin anayasa değişikliğine uyum amacıyla; Cumhurbaşkanı seçimine, Cumhurbaşkanı adaylarında aranacak niteliklere, seçim öncesi, seçim günü ve seçim sonrası yapılması gereken işlemlere ilişkin usul ve esasları düzenleyen “Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu” kabul edilmiştir (*19/1/2012 tarihli ve 6271 sayılı Kanun, Resmî Gazete:26/1/2012, 28185*).
- **Azınlıklara Ait Gazetelerin Resmî Reklam Yayımlayabilmelerine İmkan Tanınması:** Basın İlan Kurumu Genel Kurulu Kararı çerçevesinde; Lozan Andlaşması uyarınca belirlenen azınlıklara ait gazetelerin yazılı olarak başvurmaları halinde resmî reklam yayımlayabilmeleri mümkün olmuştur. Söz konusu gelişme, azınlık gazetelerinin ekonomik durumunu güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yaklaşık elli yıllık bir aradan sonra 4 Haziran 2012 tarihinde bir Rum yayınevi faaliyete başlamıştır (*17/2/2012 tarihli ve 195 sayılı Genel Kurul Kararı, Resmî Gazete: 28/2/2012, 28218*).

- **Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin AK Sözleşmesi'nin Onaylanması:** “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”ne 14 Mart 2012 tarihi itibarıyla taraf olunmuştur. Söz konusu Sözleşme, bu alanda yasal çerçeve oluşturan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Sözleşme; fiziksel, cinsel, psikolojik şiddetin yanı sıra zorla evlendirme ve farklı şiddet türlerini tanımlamakta ve bunlara yaptırımlar getirmektedir. Türkiye, söz konusu Sözleşme'nin hazırlıklarına öncülük etmiş ve Sözleşme'yi onaylayan ilk ülke olmuştur (*Resmi Gazete: 8/3/2012, 28227 Mükerrer*).
- **Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Hususundaki Adımlara Devam Edilmesi:** “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” çıkarılmıştır. Kanun kapsamında 2012 yılı Aralık ayı itibarıyla 4.634 kadına polis koruması sağlanmış ve 29.624 kadına yönelik önleyici tedbirler alınmıştır (*8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 20/3/2012, 28239*).
- **Eğitim ve Kültür Alanında Farklı İnanç Gruplarına Yönelik Olumlu Adımlara Devam Edilmesi:** Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 51/5 maddesi ile, özel öğretim kurumlarında yabancı uyruklu misafir öğrencilerin de öğrenim görebilmelerine imkan sağlanmıştır (*Resmi Gazete: 20/3/2012, 28239*).
- **Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun Oluşturulması:** Başbakanlık Genelgesi ile “Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuştur. Bu Kurul, çocuk haklarının korunması, kullandırılması ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak, önerilerde bulunmak, kaydedilen gelişmeler hakkında kamuoyunun aydınlatılması amacıyla yapılacak çalışmaları de-

ğerlendirmek, çocuk hakları konusunda alınabilecek önlemlere ilişkin tavsiyelerde bulunmak, bu konuya ilişkin strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak ve onaylamak, çocuk hakları konusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmiştir (*Resmi Gazete:4/4/2012, 28254*).

- **Denetimli Serbestlik Uygulamasının Kapsamının Genişletilmesi:** Denetimli serbestlik uygulamasının kapsamını genişletmek amacıyla hazırlanan Kanun ile; açık cezaevinde geçirilen sürenin son bir yılının, denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle dışarıda infaz edileceği yeni bir infaz rejimi öngörülmüştür. Ayrıca, 5402 sayılı Kanuna eklenen 15/A maddesiyle şüpheli, sanık ve hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetiminin elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilebilmesi mümkün hale getirilmiştir (*5/4/2012 tarihli ve 6291 sayılı Kanun, Resmi Gazete:11/4/2012, 28261*).
- **Eğitim Sisteminin Demokratikleştirilmesi:** “İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile, eğitimde kademeli sisteme geçilmiş ve vatandaşlarımızın özgür tercihlerine uygun eğitim alabilmelerinin önü açılmıştır. Bu kapsamda Kürtçenin seçmeli ders olarak okutulabilmesini sağlayacak düzenleme de getirilmiştir. 2012-2013 eğitim-öğretim döneminde seçmeli derslerde eğitime başlanmış ve ders materyalleri hazırlanmıştır (*30/3/2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 11/4/2012, 28261*).
- **Tutuklu ve Hükümlülerin, Yakınlarının Cenazesine Katılmalarına ve Ağır Hastalık Durumlarında Ziyaret Edebilmelerine İmkan Tanınması:** Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da yapılan değişikliklerle; tutuklu ve hükümlülerin ikinci derece dahil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölümü nedeniyle cenazesine katılması için yol süresi hariç iki gün, birinci derecede yakınların ağır hastalık durumlarında

ise ziyaret için yol süresi hariç bir gün izin verilmesi imkanı sağlanmıştır (6301 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 10/5/2012, 28288).

- **Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın Açılması:** Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) onayıyla, Haziran 2012'de, Diyarbakır Dicle Üniversitesi bünyesinde "Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı" açılmıştır.
- **Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun Kabul Edilmesi:** Özel hukuk uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinde uygulanacak usul ve esasları düzenlemek amacıyla "Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu" çıkarılmıştır. Böylece tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri, özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların devlet yargısı dışında halledilmesinin önü açılmıştır (7/6/2012 tarihli ve 6325 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 22/6/2012, 28331).
- **Kamu Denetçiliğinin Yasal Dayanağa Kavuşması:** Hukuk devleti ve iyi yönetim ilkelerinin yerleşmesi ve birey haklarının korunması doğrultusunda önemli bir adım olarak TBMM Başkanlığına bağlı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur (14/6/2012 tarihli ve 6328 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 29/6/2012, 28338).
- **İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun Çıkarılması:** Kamuya ve özel sektöre ait bütün işlerde ve işyerlerinde tüm çalışanlara uygulanmak üzere; işyerlerinde, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla yeni bir "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" kabul edilmiştir (20/6/2012 tarihli ve 6331 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 30/6/2012, 28339).
- **Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kurulması:** İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak

üzere “Türkiye İnsan Hakları Kurumu” kurulmuştur (21/6/2012 tarihli ve 6332 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 30/6/2012, 28339).

- **Üçüncü Yargı Paketi:** Kamuoyunda “Üçüncü Yargı Paketi” olarak bilinen “Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun” ile insan haklarını güçlendiren önemli düzenlemeler getirilmiştir (2/7/2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 5/7/2012, 28344).
- **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne Ek Üçüncü İhtiyari Protokolün İmzalanması:** BM Çocuk Hakları Komitesi’nin bireysel başvuru yetkisini tanıyan “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne Ek Üçüncü İhtiyari Protokol”, 24 Eylül 2012 tarihinde imzalanmıştır.
- **“Çocuk İzlem Merkezleri”nin Kurulması:** Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla çıkarılan Başbakanlık Genelgesiyle, Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler ve kurumlar bünyesinde “Çocuk İzlem Merkezleri” kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi düzenlenmiştir. Çocuk izlem merkezlerinin ilk pilot uygulaması Ankara’da başlatılmıştır. Söz konusu merkez; hastanelerin bünyesinde, ilgili kurumların koordinasyon içinde çalışacağı, çocuğun tekrar örselenmesini engelleyecek biçimde, bütün adli ve tıbbi işlemlerin tek merkezde ve tek seferde yapılmasına imkan verecek şekilde oluşturulmuştur. Çocuk İzlem Merkezleri halihazırda dokuz ilde hizmet vermektedir (Resmi Gazete: 4/10/2012, 28431).
- **Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun Kabulü:** Eski Sendikalar Kanunu’nu ve Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nu yürürlükten kaldıran yeni bir “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu” çıkarılmıştır (18/10/2012 tarihli ve 6356 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 7/11/2012, 28460).

- **Hukuk ve Adalet Dersi Öğretim Programı:** Öğrencilerde hukuk bilincinin geliştirilmesi amacıyla, 3 Aralık 2012 tarihinde Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “Hukuk ve Adalet Dersi” öğretim programı geliştirmek üzere bir işbirliği protokolü imzalanmıştır.
- **Büyükşehir Belediye Sınırlarının Yeniden Düzenlenmesi:** “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile, kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli şekilde sağlanması amacıyla büyükşehir belediye sınırları yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda, önceden on altı olan büyükşehir belediyesi sayısı yirmi dokuzaya çıkarılmıştır (12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 6/12/2012, 28489).
- **Belediyelere Mabetlerin Yapım, Bakım ve Onarımını Sağlayabilme İmkânı Getirilmesi:** Farklı din ve inançlara sahip bireylerin ibadet yerlerine ilişkin özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla, Belediye Kanunu’na “mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir” ibaresi eklenmiş ve böylece Belediyelerin sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yanı sıra “mabetlerin yapım, bakım ve onarımını da sağlayabileceği” hükme bağlanmıştır (12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 6/12/2012, 28489).
- **TBMM Bünyesinde Araştırma Komisyonları’nın Kurulması:** 2012 yılı içerisinde TBMM bünyesinde “Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Tüm Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu” ve TBMM Dilekçe Komisyonu bünyesinde de “Dersim Alt Komisyonu” kurulmuştur.

- **TRT XEBER'in Yayın Hayatına Başlaması:** TRT, "TRT XEBER" isminde, "www.trtxeber.com" adresinden erişilebilen Kürtçe haber sitesinin yayınına başlamıştır.
- **Kürtçe Tiyatro Oyunlarının Sahnelenmesi:** Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın destekleriyle, Diyarbakır Şehir Tiyatrosu tarafından "Hamlet" oyunu Kürtçe olarak Ankara'da sahnelenmiştir.
- **Kürtçe Albüm:** 2012 yılı içerisinde, TRT ve Diyarbakır Valiliği'nin ortak çalışmasıyla Kürtçe türkülerden oluşan bir albüm hazırlanmıştır.
- **"Mele"lerin (Yerel Din Adamlarının) Devlet Tarafından İstihdamı:** Bölgelerinde halkın "dini önder" olarak gördüğü "mele"lerin (yerel din adamlarının) devlet tarafından "din görevlisi" olarak istihdamı uygulaması hayata geçirilmiştir (22/6/1965 tarihli ve 633 sayılı Kanun'un Geçici 16'ncı maddesine 653 sayılı KHK'nın 13'üncü maddesiyle eklenen hükme istinaden).
- **BM ve Avrupa Konseyi Standartlarını Karşılamayan Cezaevlerinin Kapatılması:** Son on yılda BM ve Avrupa Konseyi standartlarını karşılamayan 208 ceza infaz kurumu kapatılmıştır. Yine aynı dönemde 14.509 kişi kapasiteli 68 ceza infaz kurumu açılmıştır. 2012 yılı içerisinde ise toplam 13 yeni ceza infaz kurumu açılmış, 7 ek binanın yapımı tamamlanmıştır.

2013

2013

- **Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesine İlişkin Hukuki Alt Yapının Oluşturulması:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına, belediyelere, il özel idarelerine ve sivil toplum kuruluşlarına ait kadın konukevlerinin açılışı, işleyişi, hizmetin çeşit ve niteliği ile denetimine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla “Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır (*Resmi Gazete: 5/1/2013, 28519*).
- **Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nin Kabul Edilmesi:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanan söz konusu Yönetmelik; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraf- lı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi ile şiddet uygulayan veya uygulama ihtimali olan kişiler hakkında şiddetin önlenmesine yönelik ge- rekli tedbirlerin alınması ve uygulanmasına ilişkin usul ve esas- ları kapsamaktadır (*Resmi Gazete: 18/1/2013, 28532*).
- **AİHM Başvuruları Konusunda Tazminat Komisyonu Kurulması:** AİHM'ye yapılmış bazı başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözümü ve muhtemel ihlal kararlarının önüne geçilme- si amacıyla, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Ka- nun” kabul edilmiştir (*09/01/2013 tarihli ve 6384 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 19/1/2013, 28533*).

- **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun'u ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Kabul Edilmesi:** Söz konusu kanunla, lise ve dengi öğrenimini tamamlayanlardan aynı yıl içerisinde yükseköğrenime başlayanların bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamında değerlendirilmesi, terörle mücadele ve benzeri sebeplerle malul kalanların özel hastaneye müracaatlarında ayrıca sevk şartı aranmaksızın ek ücret alınmaması, 5510 sayılı Kanununun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamındaki sigortalıların geçmişe dönük sosyal güvenlik destek prim borçlarının yeniden yapılandırılması, Sosyal Güvenlik Kurumunda kadro ihdas edilmesi, emekli ve yaşlılık aylığı alanların kamuda işe başlamaları nedeniyle kesilmesi gereken aylıklarının yapılandırılması, Türkiye İş Kurumu bünyesinde İş ve Meslek Danışmanlığı pozisyonunun istihdam biçiminin düzenlenmesi, Temmuz 2009 istatistiklerinde toplu iş sözleşmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına yapılan yetki tespit başvurularında aranan yüzde on işkolu barajını aşan işçi sendikalarının 6356 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden sonraki başvurularının Kanununun 41'inci maddesine yer alan işyeri ve işletme çoğunluğu şartlarına göre sonuçlandırılması öngörülmüştür (10/01/2013 tarihli ve 6385 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 19/01/2013, 28533).
- **Sanıklar İçin Kendisini Daha İyi İfade Edebileceği Dilde Savunma İmkânının Getirilmesi:** Ülkemizde ceza davalarında vatandaşlarımızın kendilerini daha iyi savunmaları konusunda çeşitli dil zorlukları bulunmakta ve bu durum adil yargılanma konusunda itiraz ve endişelere yol açmaktaydı. Bu nedenlerle ilgili mevzuatta değişikliğe gidilerek, sanığa savunmasını, "kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilme imkanı" getirilmiştir (24/1/2013 tarihli ve 6411 sayılı Kanun ile 5271 sayılı CMK'nın 202'nci maddesinde yapılan değişiklik, Resmi Gazete:31/1/2013, 28545).

- **Hükümlülere Eşleriyle Mahrem Görüşme Hakkı Tanınması:** “Ceza Muhakemesi Kanunu İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yapılan düzenlemeyle, kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerden evli olanların üç ayda bir kez eşleriyle görüşebilmeleri imkanı getirilmiştir (24/1/2013 tarihli ve 6411 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 31/1/2013, 28545).
- **Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu’nun Çıkarılması:** Türk Silahlı Kuvvetleri’nde etkin bir disiplin sisteminin tesisi, muhafazası ve idamesine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla “Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu” hazırlanmıştır (31/1/2013 tarihli ve 6413 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 16/2/2013, 28561).
- **Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun’un Kabul Edilmesi:** Terör ve terörizmin finansmanı ile etkin mücadele edilmesi kapsamında, 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme’nin ve BM Güvenlik Konseyi’nin söz konusu Kanun kapsamındaki terör ve terörizmin finansmanı ile mücadeleyle ilişkin kararlarının uygulanması ile terörizmin finansmanı suçunun düzenlenmesi ve terörizmin finansmanının önlenmesi amacıyla malvarlığının dondurulmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla “Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun” çıkarılmıştır (7/2/2013 tarihli ve 6415 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 16/2/2013, 28561).
- **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Çıkarılması:** Yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılarla sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları ve İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanu-

nu” kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun ile bu alandaki mevzuatımız AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir (4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 11/4/2013, 28615).

- **Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu Kurulması:** Toplumsal barış yollarının araştırılması ve çözüm sürecinin değerlendirilmesi amacıyla Anayasanın 98’inci, İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca bir Meclis Araştırması açılmasına ve bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir (9/4/2013 tarihli ve 1033 sayılı TBMM Kararı, Resmi Gazete: 18/4/2013, 28622).
- **İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un Kabul Edilmesi:** Ülkemiz uluslararası standartlara göre ifade hürriyeti kapsamında kabul edilen görüş açıklamaları ve mevzuatındaki adil yargılanma hakkına aykırılık oluşturan bir kısım düzenlemeler nedeniyle, AİHM’nin çok sayıda ihlal kararıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, uluslararası alanda ülkemizin demokratikleşme alanında ulaştığı seviye ile uyumlu olmayan ve ülkemizin hak etmediği olumsuz bir imaj oluşturmaktaydı. İşte bu alandaki eksiklikleri gidermek, ifade hürriyetini genişletmek ve adil yargılanma hakkının güçlendirilmesi amacıyla dördüncü yargı paketi başlığı altında reform niteliğinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan belli başlı olanları şunlardır:
 - o AİHM ihlal kararları, askeri idari yargı bakımından da yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul edilmiştir.
 - o İfade hürriyetinin AİHM standartlarına uygun olarak genişletilmesi amacıyla, “cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden” kriteri getirilmiştir.

- o İşkence suçlarında zamanaşımı kaldırılmıştır.
- o Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararların etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin AİHM ihlal kararıyla tespit edilmiş olması durumunda, talep edilmesi halinde yeniden soruşturma açılmasının önü açılmıştır.
- o Ceza hükmünün, AİHM tarafından AİHS'nin ihlâli suretiyle verildiğinin tespit edilmiş olması halinde, yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebilmesi önündeki sınırlamalar kaldırılmıştır.
- o Kamulaştırma davalarında yargılama sürecinin uzaması nedeniyle ve enflasyon etkisiyle, ödenecek kamulaştırma bedelinde değer kaybı yaşanmaktadır. Bu konuda yapılan değişiklikle, kamulaştırma davalarında paranın değer kaybetmesini önleyecek koruyucu düzenleme yapılmıştır (11/4/2013 tarihli ve 6459 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 30/4/2013, 28633).
- **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:** Söz konusu Kanun ile; 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'da, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nda, 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nda, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Kanunla birlikte, birden fazla dairesi bulunan büyük adliyelerdeki hukuk mahkemelerine gelen dosyaların dava konularına göre tevzi edilerek mahkemelerin uzmanlaşmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Benzer şekilde aynı yargı çevresinde birden fazla idare veya vergi mahkemesinin faaliyet

gösterdiği hallerde, ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, mahkemeler arasındaki iş bölümünün HSYK tarafından belirleneceği kabul edilmiştir (17/04/2013 tarihli ve 6460 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 30/04/2013, 28633).

- **Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Kabul Edilmesi:** Söz konusu Kanunla; mevzuatımızda bulunan ve engelli kişileri ifade etmek için kullanılan “sakat”, “çürük”, “özürlü” gibi ifadeler yerine yeknesak olarak “engelli” ifadesi getirilerek, mevzuatta terminolojik uyum sağlanması ve engelli vatandaşlarımızı inciten bu tür ifadelerin yürürlükten kaldırılması hedeflenmiştir (25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 3/5/2013, 28636).
- **187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi'nin Onaylanması:** İş kazalarının ve meslek hastalıklarının yoğun bir şekilde görüldüğü ülkemizde, uluslararası iş sağlığı ve güvenliği standartlarının eksiksiz bir şekilde hayata geçirilmesi ve hukuki zemininin tam olarak sağlanabilmesi amacıyla, Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı'nın 31 Mayıs 2006 tarihinde yapılan 95'inci oturumunda kabul edilen “187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi”ne katılmamız uygun bulunmuştur (15/5/2013 tarihli ve 6485 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 29/5/2013, 28661).
- **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:** Söz konusu Kanun ile; herhangi bir şart aranmaksızın 18 yaşına kadar çocukların sağlık yardımı alabilmeleri imkanı getirilerek, 18 yaş altı çocukların ücretsiz sağlık yardımı almaları konusundaki sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”

hükümlerine göre hakkında koruyucu tedbir kararı verilen kişilerden genel sağlık sigortalısı olmayan ve genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi kapsamına da girmeyen veya genel sağlık sigortası kapsamında olup sağlık yardımlarından yararlanamayanlar da Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmıştır (21/5/2013 tarihli 6486 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 29/05/2013, 28661).

- **Siirt Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Yaşayan Diller Enstitüsü'nün Kurulması** (Bakanlar Kurulu'nun 6/6/2013 tarihli ve 2013/4897 sayılı Kararı, Resmi Gazete:25/6/2013, 28688).
- **Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci Maddesinde Değişiklik Yapılması:** Kabul edilen Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile TSK İç Hizmet Kanununun 35'inci maddesinde değişiklik yapılarak maddenin eski hali olan "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır" hükmünde yer alan "kollama ve koruma görevi" kaldırılmıştır. Yapılan değişiklikle söz konusu madde, "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır" şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Getirilen düzenlemeyle geçmişte yaşanan askeri müdahalelere hukuki dayanak olarak gösterilen eski hüküm kaldırılmış ve madde yeniden kaleme alınarak demokrasinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (13/7/2013 tarihli ve 6496 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 31/7/2013, 28724).
- **28 Şubat Mağdurlarına İşe Geri Dönüş İmkânı Sağlanması:** Getirilen düzenlemeyle, 28 Şubat 1997 tarihinden sonra verilen disiplin cezaları nedeniyle memuriyetten çıkarılanlara ve

1990 yılından bu yana Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmeliğe aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle aday memurluğuna son verilenlere memuriyete dönme hakkı sağlanmıştır. Bu nedenlerle memuriyetten çıkarılanların yeniden göreve alınmasında atama sayısı sınırlanması uygulanmaması, ayrıca 28 Şubat sürecinde memuriyetten çıkarılanların açıkta geçirdikleri sürelerin sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi imkanı getirilmiştir (12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 2/8/2013, 28726).

- **Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi'nin Kurulması:** Yapılan değişiklikle, Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi kurulmuştur. Buna göre Konsey; gençlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda topluma aktif katılımlarını ve kişisel gelişimlerini sağlayacak, gençlik alanında üretilecek politikalara katkıda bulunacak, ulusal ve uluslararası çalışma ve projeler uygulayacaktır. Konsey'e, gençlik alanında faaliyette bulunan dernekler, vakıflar, federasyonlar, konfederasyonlar, gençlik kulüpleri ve benzeri organizasyonlar da üye olabilecektir (12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 2/8/2013, 28726).
- **Kapatılan Vakıfların Yeniden Açılmasına İmkan Sağlanması:** Geçmişte, ülkemizin geçirdiği zorlu süreçlerde demokrasi dışı müdahale dönemlerine özgü bir şekilde pek çok vakıf kapatılmış ve malvarlıklarına el konulmuştur. Uluslararası standartlara uygunluğu tartışmalı mahkeme kararlarıyla kapatılmış bu vakıfların yeniden hayat bulmasını sağlamak, yaşanan mağduriyetlerin giderilmesi ve adaletin tesisi adına bir zorunluluktur. Bu hususta gerçekleştirilen kanuni düzenleme ile, 1990'dan itibaren dağılmasına veya dağıtılmasına karar verilmiş tüm vakıfların tekrar açılmasına ve kanunlar çerçevesinde faaliyette bulunmasına imkan sağlanmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresine bırakılan gayrimenkullerin de iadesi yoluna gidilmiştir (12/7/2013 tarihli ve 6495 sayılı Kanun, Resmi Gazete: 2/8/2013, 28726).

- **Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun Oluşturulması:** Taraf olduğumuz “BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi” ve mevzuatımızda yer alan konuyla ilgili diğer düzenlemeler göz önüne alınarak; engelli haklarının korunması, kullanılabilmesi ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak, önerilerde bulunmak, kaydedilen gelişmeler hakkında kamuoyunun aydınlatılması amacıyla yapılacak çalışmaları değerlendirmek, bu konuya ilişkin strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak ve onaylamak, engelli hakları konusunda kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere “Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuştur (19/7/2013 tarihli ve 2013/8 sayılı Başbakanlık Genelgesi, Resmi Gazete: 19/7/2013, 28712).
- **Yardım Toplama Konusundaki Kısıtlamaların Kaldırılması:** Vatandaşlarımız sivil toplum faaliyetleri ve sosyal sorumluluk bağlamında genel olarak yardım toplama özgürlüğüne sahip oldukları halde, dönem dönem farklı gerekçelerle bu özgürlüğe sınırlamalar getirilmiştir. Kurban derisi, fitre ve zekat toplama konusunda Türk Hava Kurumu'na verilen yetkiler, bu durumun örneklerinden birisini teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekat zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi münhasıran Türk Hava Kurumu'na aitti. Türk Hava Kurumu'na bu konuda tekel yetkisi veren uygulama, 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”nun 8. maddesi uyarınca çıkarılan “Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik”in 15.maddesi hükmüne dayandırılmaktaydı. Ülkemizin ulaştığı özgürlük seviyesi itibarıyla söz konusu Yönetmelik hükmü yürürlükten kaldırılarak; Türk Hava Kurumu, kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekat toplamada tek yetkili kurum olmaktan çıkarılmıştır (Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in 5.maddesi, Resmi Gazete: 26/9/2013, 28777).

- **Kadın Kamu Çalışanlarının Kıyafetlerine İlişkin Kısıtlamaların Kaldırılması:** Türkiye’de kamu çalışanlarının kılık ve kıyafetleri konusundaki çatı düzenlemeler 16/7/1982 tarihli ve 8/5105 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik”te yer almaktadır. Kadın memurlar için kısıtlayıcı hükümler içeren söz konusu Yönetmelik, kadın memurların başörtüsü ile çalışmalarına engel teşkil etmekteydi. Türkiye’de kadınların istihdamında ve çalışma hayatında hak ettikleri yerlerini almalarında önemli bir engel olan başörtüsü yasağı, din ve vicdan özgürlüğü, çalışma hakkı, cinsiyet ayrımına dayanan ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesi gibi evrensel insan hakları ve hukuk ilkelerine aykırılık taşımaktaydı. Bu çerçevede söz konusu Yönetmelikte yapılan değişiklikle kadın memurlara yönelik başörtüsü yasağı kaldırılmıştır. Söz konusu değişikliğe paralel olarak, uygulama kabiliyeti kalmayan, 2/9/1925 tarihli ve 2413 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Bilumum Devlet Memurlarının Kıyafetleri Hakkında Kararnamenin (2) numaralı bendinin birinci cümlesinde yer alan “Binalar dahilinde başı açık bulunmak kaidedir.” ibaresi de yürürlükten kaldırılmıştır (*Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik ve 2/9/1925 tarihli ve 2413 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, Resmi Gazete: 8/10/2013, 28789*).
- **İlkokullarda Öğrenci Andı Okunması Uygulamasına Son Verilmesi:** Türkiye’de, ilk ve orta dereceli okullarda öğrenci andı okunması uygulaması, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan 18 Mayıs 1933 tarihli ve 1749/42 sayılı Genelgeye dayanmaktadır. Okullarda her sabah esas duruşta and okunması uygulaması, pedagojik olarak uygun görülmemekte; öğretici olmayan ezbere dayalı bu tip zorunlu tekrarların öğrencilerin zihinsel gelişimini olumsuz etkilediği değerlendirilmektedir. Bu konuda ilk olarak, 21/7/2012 tarihli ve 28360 sayılı Resmi Gazete’de

yayımlanan yönetmelik değişikliği ile ortaokullarda and okunması uygulaması kaldırılmıştır. İlkokullarda öğrenci andının okunması uygulaması ise “Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”nin 12. maddesine dayalı olarak devam etmekteydi. Söz konusu Yönetmelikte yapılan değişiklikle and okunması uygulamasına ilkokullarda da son verilmiştir (*Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete: 8/10/2013, 28789*).

- **Mor Gabriel Manastırı Arazisinin İlgili Vakfa İadesi:** Mardin ili Midyat ilçesindeki Mor Gabriel (Deyrulumur) Manastırı'na ait arazi, Hazine tarafından açılan dava neticesinde hazineye devredilmişti. Ancak Deyrulumur Süryani Manastırı Vakfı'nın, 20/2/2008 tarihli ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun Geçici 11. maddesinde yer alan koşulları taşıdığı anlaşıldığından, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Meclisi, söz konusu 12 adet parselin anılan Vakfa iadesine oybirliğiyle karar vermiştir. Herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşlarımızın mülkiyet haklarının teminat altına alındığını gösteren bu düzenlemeyle, Süryani toplumunun mağduriyeti giderilmiştir (*8/10/2013*).
- **Aydınlar İlçesinin İsmi “Tillo” Olarak Değiştirilmesi:** 1964 yılında yer isimlerinin değişikliği kapsamında ismi “Aydınlar” olarak değiştirilen Siirt iline bağlı ilçenin ismi, yapılan yasal düzenlemeyle, 49 yıl sonra tekrar eski ismi olan “Tillo” olarak değiştirilmiştir. Kültürel geçmişle kurulan köprünün en önemli ayaklarından biri olan yer isimleri konusundaki bu değişiklik, insanların yaşadıkları yerlere kendi yerel dilleri ve kültürleri çerçevesinde isimler verebilmelerine güzel bir örnek teşkil etmektedir (*Resmi Gazete: 7/11/2013, 28814*).
- **Nevşehir Üniversitesi'nin İsmi “Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi” Olarak Değiştirilmesi:** Toplumsal değerlerle barışık bir devlet anlayışının yansıması olarak, Nevşehir

Üniversitesi'nin adı, yasal düzenlemeyle, 13. Yüzyıl'da yaşamış büyük mutasavvıf Hacı Bektaş Veli'nin isminin eklenmesiyle "Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi" olarak değiştirilmiştir (*Resmi Gazete: 7/11/2013, 28814*).

- **Yassıada'nın İsmi, "Demokrasi ve Özgürlük Adası" Olması:** Adı darbelerle ve haksız yargılamalarla anılan Yassıada'nın ismi, İstanbul İl Genel Meclisi'nin oy birliğiyle aldığı kararla "Demokrasi ve Özgürlük Adası" olarak değiştirilmiştir (*7/11/2013*).
- **Kadın Milletvekillerinin TBMM Genel Kurulu'ndaki Kıyafetlerine İlişkin Kısıtlamaların Kaldırılması:** Anayasada ve TBMM İç Tüzüğü'nde engelleyici bir hüküm bulunmamasına rağmen, kadın milletvekillerinin bu güne kadar TBMM Genel Kurulu salonundaki çalışmalara başörtülü olarak katılabilmeleri mümkün olmamıştı. Türkiye'deki normalleşme süreciyle birlikte bu konudaki sıkıntı da ortadan kalkmış; kadın milletvekilleri 31.10.2013 tarihli oturumdan itibaren TBMM Genel Kurulu salonundaki çalışmalara başörtülü olarak katılmaya başlamışlardır. Öte yandan, 5/3/1973 tarihli ve 584 Karar numaralı TBMM İçtüzüğü'nün 56.maddesinin ikinci fıkrası "Genel Kurul salonunda yer alan milletvekilleri, bakanlar, TBMM Başkanlığı idari teşkilatı memurları ve diğer kamu personelinden erkekler, ceket ile pantolon giyer ve kravat takar, kadınlar ise ceket ve etek veya ceket ve pantolon giyerler." şeklinde değiştirilerek, kadın milletvekillerinin Genel Kurul'da etek giyme zorunluluğu kaldırılmış ve pantolon giyebilme serbestisi getirilmiştir (*TBMM İçtüzüğü'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Karar, 13/11/2013 tarihli ve 1052 sayılı, Resmi Gazete: 14/11/2013, 28821-Mükerrer*).